

รายงานวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
โดยชุมชนบ้านร่องกล้า อําเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุดลีรัตน์ จันทร์เชื้อ

พ.ศ. 2554

รายงานนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุลสสกรรม

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุลสสกรรม

T0194443

บทคัดย่อ

การวิจัยเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านร่องกล้าเป็นการวิจัยและพัฒนา วัดถูกประสานศึกษาดูของการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษาทราบศักยภาพของชุมชนบ้านร่องกล้าในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว ทั้งในแง่ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) เพื่อศึกษาศักยภาพในการบริหารจัดการของชุมชน 3) ศึกษาและพัฒนารูปแบบการดำเนินกิจกรรมของธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐาน และ 4) เพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยว ทุกขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยผู้วิจัยปฏิบัติตามเงื่อนหนึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนบ้านร่องกล้า การดำเนินการวิจัยใช้ระยะเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2554 รวมเวลาทั้งสิ้น 2 ปี ผลการวิจัยแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

1. ผลการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนพบว่า ชุมชนบ้านร่องกล้า มีทรัพยากรทางธรรมชาติซึ่งได้แก่พื้นป่าที่อุดมสมบูรณ์ในระบบนิเวศทางธรรมชาติ มีลักษณะดังเดิม รวมทั้งมีวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ ซึ่งนับว่ามีองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนรวมถึงขั้นวางแผนดำเนินการแก้ปัญหา ขั้นนี้ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ภาคีที่เกี่ยวข้อง และชาวบ้านที่สมควรใจเขาร่วมประชุม โดยใช้เทคนิค AIC (appreciation, influence and control) การดำเนินการประชุมส่วนใหญ่ใช้ต่อนกลางคืน ผลการดำเนินการวิจัยพบว่า สมาชิกบ้านร่องกล้า หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคน (stakeholder) ได้วิเคราะห์ปัญหาของชุมชนซึ่งทุกคนยอมรับว่าปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาหลักของประชาชน หากแต่ชุมชนยังมีทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์นำมาใช้ในการแก้ปัญหาได้ สมาชิกในที่ประชุมเห็นชอบร่วมกันในการที่จะดำเนินธุรกิจชุมชนด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและได้จัดตั้งเป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านร่องกล้า โดยมีการกำหนดโครงการสร้างการบริหารที่ชัดเจนและได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีผู้รับผิดชอบ อัตราค่าบริการที่จะเรียกเก็บจาก การให้บริการ และเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมจัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งสมาชิกกลุ่มนี้เป็นข้อมูลพื้นและพันธสัญญาที่ต้องร่วมกระทำ สำหรับทุนดำเนินการนั้นสมาชิกกลุ่มนี้เห็นพ้องกันในการระดมทุนจากสมาชิก ส่วนการพัฒนาสมาชิกกลุ่มผู้รับผิดชอบการระหน้าที่ตามโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่ม ได้รับการพัฒนาถ่ายทอด

ความรู้และประสบการณ์จากการศึกษาดูงานและการฝึกอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวกับการดำเนินงาน และร่วมกันสำรวจและพัฒนาเส้นทางศึกษาธิรรมชาติ เพื่อกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศ ธรรมชาติของนักท่องเที่ยว

3. ขั้นประเมินผลการดำเนินงาน หลังจากกลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าได้รับการเตรียม ความพร้อมเพื่อดำเนินงานให้บริการนักท่องเที่ยว ได้มีกิจกรรมนักท่องเที่ยวเดินทางมาใช้บริการตาม เส้นทางเที่ยวรายการต่าง ๆ ของกลุ่ม ในระหว่างที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาใช้บริการนำเที่ยว ของกลุ่มนี้ คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่มและผู้วิจัยร่วมเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวเพื่อ ประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม ทั้งในแง่ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวในด้านศักยภาพ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน และศักยภาพของชุมชนในการสร้างความพึงพอใจ แก่นักท่องเที่ยว ผลการประเมินในภาพรวมชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพิ่มขึ้น ทั้งในด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว และได้นำผลการประเมินเสนอในการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม เพื่อพิจารณาตัดสินใจ ปรับปรุงวิธีการให้บริการท่องเที่ยวให้เป็นที่พอดีนักท่องเที่ยว บนฐานของการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนให้ยั่งยืน

Research and Development of Rongkla Community-Based Tourism Competency

Amphur Nakhonthai, Phitsanulok Province

Assistant Professor Dr.Chuleerat Janchua : Project leader

Abstract

The research entitled the “Development of Rongkla Community-Based Tourism Competency” is a research and development. The purpose of this research were: 1) to determine the potential of the villagers in realizing community-based tourism and in exploiting nature and cultural resources as well as developing managerial skills; 2) to study and develop a community-based tourism; 3) to study the forms of people participation in running the community-based tourism; and 4) To evaluate the potentiality in tourism management by the community. Every step of the research procedure was based on “Participatory Action Research (PAR)” approach where researcher were among the villagers. The actual study was conducted with two years period from January,2010 to December,2011. Results of the study revealed the following:

1) Need assessment. The problems and the needs of the people were both identified. Natural and cultural resources were found to be in abundance together with an intact ecology, a pristine forest, and an environmentally-related cultural traditions that can easily be developed into ecotourism attractions

2) Problem-solving and needs fulfillment of the people. Using the PAR pattern, a series of meetings were held with the village leaders, village development committee, the stakeholders and volunteer villagers through the AIC (appreciation, influence and control) process. Meetings were held when the members of the research team were free from work. After analysis, the meeting participants who were now considered the stakeholders, admittedly learned that economy was the main problem of the Rongkha community.

They also found that many natural and cultural resources of the community could be exploited to alleviate the economic problem. As a result, the stakeholders unanimously decided to organize a community business using community-based tourism as its main activity. The formation of the Rongkha Community-Based Tourism Club was agreed upon, complete with a clear organizational structure. Various related activities were figured out together with responsible individuals, tourist service rates and even the principal of profit distribution. To emphasize community well-being, all the stakeholders agreed for the enforcement of the membership fee, which constituted the basic community fund. The Rongkha committee and person responsible for the various activities of Community-based tourism (CBT) Business, have learned to consolidate their duties through training series and transfer of know-how from experts. A couple of nature trails have been explored and developed for tourist to learn and appreciate nature and its eco-systems

3) After the Rongkha committee has been prepared for the CBT activities, a pilot touring project was organized. Information was gathered from the tourists particularly about their opinions regarding in community-based tourism management of the Rongkha committee. They were able to manage tourism resource and community environment. The tourists were satisfied with facilities and safety. After analysis, these opinions were presented to the general meeting of the Rongkha Community-Based Tourism Club for further study, decision-making and for the planning for more improvements in all aspect of the tourism business especially those related to tourist services in order to provide more tourist satisfaction in the future and to allow a sustainable conservation of the environment and traditions of the Rongkha community.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องการพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านร่องคล้า อำเภอครุฑ์ จังหวัดพิษณุโลก เป็นกระบวนการวิจัยและพัฒนา และสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องภายในให้เกิดงานวิจัยที่เชื่อมโยงกลุ่มต่าง ๆ นาร่วมกันพัฒนา และเกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืนก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชน สภาพแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นเกิดพื้นที่แหล่งเรียนรู้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเชื่อมต่อและขยายวงอุปทาน จนทำให้เกิดเป็นเครือข่ายของกลุ่มมิตรที่ผูกพันกันในแนวระนาบมากขึ้น

ตลอดระยะเวลา 2 ปี ของการดำเนินการ ผู้วิจัยได้เรียนรู้การทำงานในรูปแบบของเครือข่ายที่ต้องสร้างงานร่วมกัน ได้รู้จักพื้นที่ธรรมชาติและชุมชน ได้พบประชัญญาท้องถิ่นและเห็นการตั้งรากของเยาวชนที่มองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน และทรัพยากรในท้องถิ่น

ความสำเร็จของโครงการวิจัยนี้เกิดขึ้นได้ เพราะความร่วมมืออย่างดียิ่งของทุกฝ่าย ที่ร่วมกันสนับสนุนความเห็น เป็นที่ปรึกษา เป็นวิทยากร และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งคณาจารย์ที่อนุญาตให้นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรม ผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี่ และขอขอบคุณนักศึกษาทุก ๆ คนที่ก้าวเข้ามายื่นเพื่อนและร่วมแรงร่วมใจในโครงการนี้

ผู้วิจัยหวังว่ารายงานวิจัยฉบับนี้ จะช่วยสื่อสารแนวคิดในการสร้างกลุ่มชุมชนรากหญ้า ให้สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนให้ก้าวข้ามไปอีกขั้น

ชุดีรัตน์ จันทร์เรือง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(1)
ABSTRACT	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญเรื่อง	(6)
สารบัญตาราง	(8)
สารบัญแผนภูมิ	(9)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
• ปัญหาในการวิจัย	6
• วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
• ขอบเขตในการวิจัย	7
• ข้อจำกัดในการวิจัย	7
• ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
• นิยามศัพท์	9
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	10
• บริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตเหนือล่าง	10
• กระแสการท่องเที่ยวและนโยบายการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนา การท่องเที่ยวโดยชุมชน	12
• วิถีประชาสังคม	14
• แนวคิดในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	18
• แนวคิดและหลักการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	29
• ระบบการท่องเที่ยว	34
• ปัจจัยความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว	35
บทที่ 3 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย	38
• ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย	38
• ประชากร/การสุ่มตัวอย่าง	40
• เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	40

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
● การเก็บรวบรวมข้อมูล	41
● การวิเคราะห์ข้อมูล	42
● ระยะเวลาดำเนินการวิจัย	42
บทที่ 4 ผลการวิจัย	43
● ผลการสำรวจสภาพทางกายภาพและข้อมูลทุติยภูมิชุมชนบ้านร่องก้า	43
● ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนา เป็นแหล่งท่องเที่ยว	94
● ผลการวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาแนวทางการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว ที่มีชุมชนเป็นฐาน	100
● ผลการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องก้า	114
● ผลการประเมินศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว	129
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	132
● สรุปผลการวิจัย	132
● อภิปรายผลการวิจัย	137
● ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย	139
บรรณานุกรม	142
บทส่งท้าย : ผลที่ได้รับจากประสบการณ์วิจัย	147
ภาคผนวก ก ประมวลภาพลงพื้นที่ทำกิจกรรมพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนบ้านร่องก้า	151

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แนวคิดตามแบบแผนดั้งเดิมในการวางแผนการท่องเที่ยวที่ดำเนิน	20
ตามแนวคิดของ Getz เปรียบเทียบกับของ Jafari	
2 รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องกล้าที่เป็นจุด	50
สนใจสำหรับการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน	
3 สมุนไพรพื้นบ้านที่คนในชุมชนบ้านร่องกล้าใช้ประโยชน์	72
ในชีวิตประจำวัน	
4 ระยะเวลาการเพาะปลูกกะหล่ำปลีบ้านร่องกล้า	91
5 ปฏิทินแสดงข้อมูลผลผลิตทางการเกษตรบ้านร่องกล้า	92
6 ประเด็นความต้องการและความพร้อมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องใน	112
การจัดการท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า	
7 ความพร้อมของแก่นนำชุมชนบ้านร่องกล้าในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	115
8 แผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า	123
9 ศักยภาพของชุมชนร่องกล้าในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากร	132
ท่องเที่ยวชุมชน	
10 ศักยภาพชุมชนสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว	133

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 โครงสร้างการบริหารงานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า	102

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 ทฤษฎีวิงช์รชีวิตแหล่งท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Butler	24
2 แผนที่เส้นทางสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ บ้านร่องกล้า	54
3 ล้านกุหลาบขาวบริเวณฝ่ายมัง	58
4 ต้นชั่วกู้เหงี่ย	59
5 ต้นจืดเน้ง	59
6 ต้นชั่วหมอดเหล่า	60
7 ต้นป้าเด้อเข้าเลี้ย	60
8 ต้นป้าเด้อเข่า	61
9 ต้นจี้ใหญ่ต้อ	61
10 ต้นตื่นโถย	62
11 ต้นคงม่า	62
12 ต้นเคร่ง	63
13 ต้นเต้าเจี๊ยะ	63
14 ต้นปางอ่า	64
15 ต้นชั่วakanจืด	64
16 ต้นชั่วakanจืดเน้ง	65
17 ต้นมะจืดผู้	65
18 ต้นชั่วมือเช่งยื้อ	66
19 ต้นปอนชะ	66
20 ต้นชั่วมือปรัง	67
21 ต้นจี้เชะ	67
22 ต้นคงจืด	68
23 ต้นชั่วร์แก่ป้า	68
24 ต้นเล้าปอ	69
25 ต้นหนะซอเงี่ย	69

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
26 ต้นชั่วมือปรัง	70
27 ต้นชั่วก้านจื๊อ	70
28 ต้นเจียกู่	71
29 ต้นหม่าโห่ชง	71
30 ฝายกันน้ำ พคท.	74
31 ประตูระบายน้ำ	74
32 ทางเข้าถ้ำวิทู พคท.	75
33 ลักษณะปากถ้ำวิทู พคท.	76
34 แม่คะนึง บ้านร่องกล้า	77
35 กระโปรงผ้าปักชาวม้ง	78
36 แคนม้ง	80
37 จังหน่อง (จ่าง)	81
38 ชลุยม้ง	82
39 เป้ม้ง (เกอะ)	83
40 เป้ม้งสองขา(คី)	83
41 การรักษาโดยการจับเส้นใช้คาด	84
42 สัญลักษณ์เครื่องหมายการห้ามลักขโมย	85
43 การขนถ่ายผลผลิต	90

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การขยายตัวอย่างมากของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยตลอดห้าทศวรรษ ดำเนินการตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่แผนอุตสาหกรรมและจัดทำขึ้น โดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นตัวกำหนดนโยบาย ทิศทาง และเป้าหมายของการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้เมื่อแผนพัฒนาฯ ของประเทศไทยเป็นไปตามแนวทางการระยะสั้นของโลกที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รัฐบาลจึงกำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นเป้าหมายหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนี้ แผนการพัฒนาจึงเน้นการกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การจ้างงาน สร้างอาชีพ การกระจายรายได้ และการลงทุนธุรกิจที่เกี่ยวเนื่องมากmany รวมถึงการขยายตัวทางโครงสร้างพื้นฐานของประเทศไทย ได้แก่ ถนนหนทาง เส้นทางคมนาคม สนามบินนานาชาติ ระบบการสื่อสารที่ทันสมัยต่างๆ ระบบขนส่งทุกชนิด โดยเฉพาะทางบก ทางอากาศ รวมถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ สร้างความน่าท่องเที่ยวกับประเทศไทย และประเทศไทยต้องเอกอนันต์ แต่ในขณะเดียวกันผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์เดิมโดยตัวคนต่างด้วย โดยเฉพาะผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศโดยส่วนรวม ซึ่งรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน และเมื่อการท่องเที่ยวได้กีบคลานเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นห่างไกลและ “ไร้ความเจริญ” ซึ่งเป็นสถานที่บรรจุความเปลกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวที่กระหายจะเข้าชม รวมทั้งต้องการเรียนรู้ความแตกต่างของวัฒนธรรมชุมชนในชีวิตนอกประเทศ จึงก่อให้เกิดความพยายามที่จะสร้างสาธารณูปโภคเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่ (บังเอิญ) สร้างรายรับมหาศาล (ในระดับมหาภาค) ทั้งๆ ที่ต้องแลกกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน (เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก) วิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน (culture life) และการเสียสมดุลในระบบนิเวศไป ซึ่งจากการสำรวจสภาพของแหล่งท่องเที่ยวของ ททท. เมื่อปี พ.ศ. 2540 ได้พบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ 179 แห่งในพื้นที่ 49 จังหวัด ที่ตอกย้ำในสภาพเสื่อมโทรมและบางแห่งอยู่ในสภาพวิกฤติ ได้มีความพยายามแก้ไขปัญหาไปบ้างแล้ว 98 แห่ง และยังเหลืออีก 81 แห่ง ในพื้นที่ 35 จังหวัดที่ยังรอการฟื้นฟูบูรณะ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540) ซึ่งความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นผลมาจากการที่มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง (รัฐบาล) ที่มีภาระรับแต่เงินตราที่มาจากการตัวเลขของจำนวนนักท่องเที่ยว แต่ไม่ให้ความสำคัญกับการดูแลฟื้นฟูปัจจัยการผลิตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดังกล่าว การทำงานของรัฐบาลขาดความจริงใจ ไม่ทุ่มใจ ทำหน้าที่เพียงกำกับดูแลตาม

ข้อกฎหมาย ตามระเบียบที่ระบุในพระราชบัญญัติต่างๆ เท่านั้น แต่ขาดการประสานเพื่อทำความเข้าใจ และกำกับให้การเดินทางของภาคบริการไปในทิศทางที่เหมาะสมที่จะก่อให้เกิดการคงอยู่ของทุนทาง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม แม้จะมีความพยายามที่จะดำเนินการตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 ที่เน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่จะนำมาสู่การอนุรักษ์ และบำรุงรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ในแหล่งท่องเที่ยว แต่ค่อนข้างประสบความล้มเหลว เนื่องจากมาตรการควบคุมและจัดระเบียบใน ธุรกิจท่องเที่ยวที่ยังมีปัญหาอยู่มาก นอกจากนี้ ลักษณะการบริหารแบบต่างคนต่างทำ ขาดการ ประสานงาน ไม่มีการติดตามประเมินผล แม้จะมีการระบุโครงสร้างองค์กรภาครัฐ และองค์กร ภาคเอกชนที่เข้ามาบริหารอุดสาหกรรมท่องเที่ยว แต่ไม่ได้กำหนดกลไกและเครือข่ายการบริหาร ตรวจสอบ ประเมินและควบคุม ไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะเรื่องบทบาท อำนาจ หน้าที่และการ ประสานงาน หรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง กับการท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว เช่นทำงานของเศรษฐกิจดิจิทัล สถาบันมีปัญหา การท่องเที่ยวไม่ยั่งยืน

จากผลกระทบด้านลบดังกล่าว จำเป็นต้องมีการมองหาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบจากการกระทำการกระทำการท่องเที่ยวแบบเดิม ซึ่ง Hassan S. (2000) ได้กำหนดศัพท์ที่ใช้เรียกรูปแบบใหม่ว่า “การท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบ” นักวิชาการท่านอื่น เรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Boo, 1990) หรือ soft-tourism (Krippendorf, 1982 : 135-148) การท่องเที่ยว สีเขียว (Bramwell, 1991 : 49-51) และการท่องเที่ยวแบบลงตัวเหมาะสม (Singh และคณะ, 1989) ความหมายดังๆ ดังกล่าวเป็นที่ถูกเติยงกันอย่างกว้างขวาง ได้มีนักวิจัยสาขาการท่องเที่ยว (Gunn 1994; Smith W. and Higgins, M. 2000; Inskeep, 1991) ได้ชี้ประดิษฐ์การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพิจารณาผลกระทบต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางป้องกันผลที่อาจเกิดจากการพัฒนา เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม (WCED, 1987) องค์กร WCED (World Commission on Environment and Development) เน้นถึงรูปแบบการพัฒนาต้องมุ่งสร้างความพึงพอใจ และตอบสนองความต้องการ ต่อคนในปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็ส่วนไว้ให้คนรุ่นหลังด้วย นอกจากนี้ มีการเชื่อมโยงประดิษฐ์ด้าน สิทธิชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ อนาคต รวมถึงการตัดสินใจเลือกกิจกรรมใดๆ ต้องมาจากดิบของชุมชนที่คิดว่าจะส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของพวกราช แนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับ ทั่วไปในการประชุมขององค์การสหประชาชาติ ด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา (UNCED) ณ กรุงริโอ ในปี ค.ศ. 1992 เมื่อผู้นำโลกร่วมเขียนสัญญารับแผนปฏิบัติการ Agenda 21 ยืนยันรับรองการพัฒนาที่ ยั่งยืนในหลักการว่าด้วยความจำเป็นต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว (Warburton, 1998 : 1-39) ผลการประชุม UNCED หน่วยงานพัฒนาองค์กรต่างๆ ถูกกระตุ้นให้นำไปสู่แผนปฏิบัติการ

หรือโครงการต่างๆ ที่ผลักดันให้ประชาชนรู้จักรายช่วยตัวเอง ซึ่งหมายถึงแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในท้องถิ่น ที่มีรูปแบบการพัฒนาที่ตอบสนองการแพร่กระจายของแรงสั่นสะเทือน หรือองค์กรอื่นๆ แต่เป็นการพัฒนารูปแบบที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง บทบาทคนนอกเป็นเพียงพี่เลี้ยง กระตุ้น เสริมเท่านั้น ดังนั้น ผู้รู้หลายท่านในวงการวิชาการด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ได้นำเสนอประเด็น การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Murphy 1985; Gunn 1988; Haywood 1990; Blank 1989; Simmons 1994; Jamal และ Getz 1995; Reed 1997; Timothy 1999) เป็นหลักการสำคัญเบื้องต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งคืนหาพลังชุมชนให้เป็นพลังหลักสำคัญของการนำเข้ามา มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวในทุกๆ ด้าน ตามขั้นตอนที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ Smith (1978) ยังเสริมว่าควรเห็นการรวมพลังทางความคิดที่มุ่งไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างแขกผู้มาเยือน และชุมชน ผู้เป็นเจ้าภาพที่ให้การต้อนรับ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชน และนักท่องเที่ยวเฉพาะราย การรวมพลังเพื่อกระทำการกิจของชุมชนที่ได้ตกลงกัน ໄว้เป็นปัจจัยที่สำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเกลียวของชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนควรมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อหารแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง Simmons (1994: 98-108) ได้เสริมว่า คนในชุมชนต้องถูกยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของบรรยายกาศแห่งอัชญาศัยไมตรี ซึ่งถ้าเปรียบเทียบความคิดของ Simmons กับ Murphy (1985) และ Kippendorf (1987) ที่เน้นให้ชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่เหล่านั้น ท่องเที่ยวต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมโดยตรงกับการจัดการท่องเที่ยว ส่วน Murphy (1985: 165) เสริมอีกว่า ต้องให้ความนับถือและเคารพความเป็นเจ้าของพื้นที่ เพราะเนื่องจากอุดสาಹกรรมท่องเที่ยวใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นเสมือนสินค้าที่นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม (ເສພ) วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ของคนในชุมชนนั้น ลักษณะการนำเสนออาชีวะที่มีชีวิตชุมชน จะนั้นการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ชุมชน จึงต้องให้ชุมชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วม รับรู้ กำหนดครูปแบบแนวทางการจัดการ และผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน รวมถึงผลที่ชุมชนอาจจะต้องเสียไปด้วย Meckercher (1993: 3) ได้เสนอว่าการวางแผนจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างระมัดระวัง สามารถจะหลีกเลี่ยงผลกระทบด้านลบได้ ซึ่งสอดรับกับแนวคิดของ Butler (1980 : 24, 5-12) ที่กล่าวไว้ว่า งานการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นพลวัตร ทุกขั้นตอนของวิัฒนาการมีผลกระทบเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ถ้ามีการวางแผนการจัดการที่ดี รวมถึงความสามารถทางธุรกิจที่จะรับได้ ก็จะยืดอายุของแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่กับวัฒนธรรมชุมชน หรือการคงอยู่ของชุมชน ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ต้องให้โอกาสชุมชนได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เพื่อร่วมกำหนด

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของตนที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตเป็นปกติของชุมชนในปัจจุบันและอนาคต ในครรลองการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วยวิถีแบบประชาธิปไตย ที่คุณในชุมชนต้องมีองค์ความรู้เป็นฐานในการจัดการ (Knowledge based) การท่องเที่ยว และนำมาเชื่อมต่อกับแนวคิดอื่นๆ เช่นเดียวกัน เพื่อสร้างรูปแบบขององค์ความรู้ในงานการวางแผนจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ดังนั้น ตัวแปรสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ความสามารถของสมาชิกในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวที่ต้องมีความเข้าใจในภาพรวมของระบบการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีฐานความคิดของการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืน ดังนั้น ในการใช้ประโยชน์และบูรณาการแผนการจัดการท่องเที่ยวต้องมาจากแรงบันดาลใจที่เป็นความต้องการของชุมชนเป็นฐานราก ทำงานร่วมกันด้วยแนวคิดแบบประชาธิปไตยที่เน้นความเท่าเทียมกัน ในหมู่สมาชิกในชุมชนทุกระดับ มาร่วมจัดทำแผนจัดการท่องเที่ยวชุมชน หารูปแบบการดำเนินงาน การประเมินคุณค่างานจากกิจกรรมต่างๆ เพื่อหาข้อสรุป ปรับปรุง แก้ไขต่อไป ซึ่งเริ่มมีกระแสเรียกร้องให้ทบทวนและปรับเปลี่ยนกระบวนการทศน์ในการพัฒนาใหม่จาก แนวคิดเร่งรัดขยายตัว (boosterism) และสร้างเสริมเศรษฐกิจ (economic approach) มาเป็นแนวคิดที่เน้นการระวังป้องกัน (cautionary perspective) โดยให้คุณในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเป็นผู้วางแผนการพัฒนาและจัดทรัพยากร โดยความรับผิดชอบร่วมกันภายในชุมชนตามสิทธิของชุมชน จากการกระจายอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการที่รัฐบาลมอบให้ ซึ่งจากแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนและการกระจายอำนาจสามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาผลกระทบด้านลบดังกล่าวที่เกิดมาจากการท่องเที่ยวแบบเดิม

อีกทั้งสังคมปัจจุบันและอนาคตเป็นสังคมที่เน้นอัตลักษณ์ของตัวบุคคลสูง มีพลวัตรที่ซับซ้อน และแยกย่อยมากขึ้น ลดสภาพความเป็นมวลชนลง แต่ละคนได้รับการยอมรับว่ามีอัตลักษณ์ส่วนตัวที่แตกต่างและมีความเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น การท่องเที่ยวแบบมวลชนเช่นในยุคที่ผ่านมาไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของแต่ละบุคคลได้อีกต่อไป การนำเที่ยวแบบสำเร็จรูป (ready made) ในรูปแบบ package tour หรือ group tour จะลดความสำคัญลงไป เกิดการท่องเที่ยวที่รู้สึกกันในนาม “การท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ” (special interest tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบ 4 ประการ ที่เรียกว่า “real” คือผลตอบแทนในทางใดทางหนึ่ง (rewarding) การเพิ่มความสมนูรรณ์ของชีวิต (enriching) การท่องเที่ยวลักษณะผจญภัย (adventuresome) และการเรียนรู้ (learning) ซึ่งในปัจจุบันมีการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษในรูปแบบที่แตกต่างกัน 5 รูปแบบ คือ (<http://www.tat.or.th/~statdiv3/stat1.htm>) 1) การท่องเที่ยวนิเวศ 2) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา

3) การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพอนามัย 4) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และ 5) การท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวมุ่งสัมผัสด้วยน้ำดื่มและชีวิตวัฒนธรรมพื้นถิ่น การท่องเที่ยวทั้ง 5 รูปแบบ ลือได้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการท่องเที่ยวใหม่ในการท่องเที่ยว (alternative tourism) ที่จะต้องอาศัยการเรียนรู้ ความเข้าใจ การปรับเปลี่ยนกรอบความคิดของผู้เดินทางมาก

จากแผนแม่บทอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2544 – 2553 และกลยุทธ์การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรท้องถิ่น ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน ที่มุ่งเน้นร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีการร่วมวางแผนในเชิงบูรณาการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างพหุภาคีหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น ในลักษณะของภาคประชาสังคม (civic society) มากขึ้น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งซึ่งกำลังได้รับความนิยมอย่างสูง ทั้งในระดับนานาชาติและระดับประเทศ เป็นการท่องเที่ยวที่มีฐานคิดเกิดจากแนวโน้มการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาทางสังคมเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นที่คนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้มาเยือนได้เดินทางไปใกล้ชิด ชื่นชม และเรียนรู้ธรรมชาติ และ/หรือ วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเน้นคุณค่าของธรรมชาติและระมัดระวังไม่ให้เกิดผลกระทบ สิ่งแวดล้อมและวิถีชุมชน รวมถึงการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น โดยให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ดูแล จัดการภายใต้ระบบทุนน้ำ หรืออุดหนุนของชุมชน และกฎหมายของรัฐร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างงานและเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนช่วยส่งเสริมและช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนในลักษณะรูปแบบดังกล่าวจะสามารถดำเนินอยู่ได้อย่างยั่งยืน ตลอดจนมีพัฒนาการไปในทิศทางที่พึงประสงค์ได้ ชุมชนต้องมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างเป็นระบบ จนสามารถนำไปสู่แผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนที่เกิดขึ้นจากการร่วมทำงานในรูปแบบหุ้นส่วน (partnership) ที่ประสานความร่วมมือในแนวรับระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนธุรกิจ และภาคประชาชน ในชุมชนด้วยกัน ดังที่เรียกว่ากลุ่มประชาคม (civic groups) ในชุมชน มีการทำงานเชื่อมโยงในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างกัน

เมื่อผู้วิจัยมีโอกาสร่วมปฏิบัติงาน และพบปะพูดคุยกับชาวบ้านบางชุมชนของจังหวัดต่าง ๆ ในเขตเนื้อท้องเป็นระยะเวลานานกว่า 5 ปี ในขณะลงพื้นที่ให้บริการชุมชนพบว่า การดำเนินงานพัฒนาท่องเที่ยวที่ต้องมีการร่วมวางแผนจัดทำแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวของชุมชนในแนวทางประชาคม

ดังกล่าวข้างต้น เป็นพิศทางที่ค่อนข้างใหม่สำหรับชุมชน ชาวบ้านแม้แต่แกนนำชุมชน หรือผู้จัดการ ท่องเที่ยวล้วนมีความเข้าใจว่าการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นหน้าที่เฉพาะของผู้นำ ซึ่งประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกหรือสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเท่านั้น หรือบางครั้ง ตามแผนสำเร็จรูปที่ส่งและส่งมาจากส่วนกลาง ส่วนตัวแทนของชุมชนที่ทำหน้าที่จัดการท่องเที่ยว ล้วนไม่เคยเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะไม่มีความรู้เรื่องการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาก่อน อีกทั้งไม่ได้รับเชิญชวนจากผู้นำท้องถิ่นให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเหมือนกันทุกพื้นที่ ส่งผลให้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนที่ เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่สนองตอบต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว ในทางปฏิบัติ ผู้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวล้วนแต่เป็นบุคคลภายนอกกลุ่มแกนนำชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวทั้งสิ้น จึงไม่เข้าใจสภาพปัจจุบันและความต้องการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวได้ดีเท่ากับกลุ่มแกนนำชุมชนผู้จัดการ ท่องเที่ยว ทำให้ไม่สามารถกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้อย่างถูกต้อง และ หากไม่ได้รับการพิจารณาแก้ไขอย่างทันท่วงทีก็ส่งผลให้เกิดความล้มเหลวของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชนสืบเนื่องต่อไปในระยะยาว

การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดย ชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องกล้า อำเภอครัวไทย จังหวัดพิษณุโลก โดยมีฐานความคิดว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนนั้นๆ จะต้องรวมตัวกัน ดำเนินกิจกรรมพัฒนาในลักษณะกลุ่มประชาคมที่ให้ความสำคัญกับภาคประชาชนสังคม ประกอบกับ ชุมชนบ้านร่องกล้ามีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานทางประชาชนค่อนข้างดี โดยหวังว่าผลการวิจัยจะสามารถให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนแบบยั่งยืนแก่จังหวัดและภูมิภาค และเป็นต้นแบบการพัฒนาให้แก่ชุมชนอื่นในพื้นที่ ภาคเหนือตอนล่าง และเมื่อพิจารณาประเด็นการมีส่วนร่วมพบว่า ชุมชนแห่งนี้น่าจะมีศักยภาพที่จะ พัฒนาให้เกิดกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนได้ ดังนั้น ผู้วิจัยมีความต้องการที่จะหาคำตอบเชิงประจักษ์ต่อคำถามต่อไปนี้ คือ

1. ชุมชนบ้านร่องกล้ามีศักยภาพที่จะพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนอย่างไรบ้าง
2. ในการดำเนินงานธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นฐานอย่างยั่งยืน ควรมีรูปแบบ วิธีการดำเนินการเป็นแบบใด
3. เมื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนแล้ว ผลกระทบดำเนินงานเป็นอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านร่องกล้าเพื่อการพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวทางที่จะดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชนโดยมีวัตถุประสงค์ย่อยคือ

1.1. สำรวจและกำหนดทรัพยากรธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญ ซึ่งมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

1.2. ศึกษาความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีชุมชนเป็นฐาน

2. ศึกษาและพัฒนารูปแบบการดำเนินกิจกรรมธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

3. ประเมินผลการดำเนินงานบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า

3. ขอบเขตในการวิจัย

ขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้มีดังนี้

1. มุ่งศึกษาเฉพาะพื้นที่ชุมชนบ้านร่องกล้าหมู่ 10 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอครัวไก่ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งตั้งบ้านเรือนติดกับผืนป่าอนุรักษ์ (อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า) ขนาด 6,125 ไร่ มีครัวเรือนทั้งสิ้น 135 ครัวเรือน

2. มุ่งศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ศักยภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มุ่งประเด็นไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่ยังเป็น

3. การวิจัยครั้งนี้จะใช้เวลาศึกษาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2553 – ธันวาคม 2554

4. ข้อจำกัดในการวิจัย

1. เนื่องจากเป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) และใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผสมผสานไปกับการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ซึ่งใช้เวลาการวิจัยพอสมควร ข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนอาจมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปบ้างตามกาลเวลา ผู้วิจัยยึดถือข้อมูลที่กันพบเฉพาะในช่วงศึกษาสำรวจเท่านั้น

2. การวิจัยและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านร่องกล้าครั้งนี้ใช้เทคนิค AIC (Appreciation-Influence-Control) ซึ่งเน้นการบวนการให้ชุมชนมีส่วนร่วมประชุมกลุ่ม (workshop) เพื่อค้นหาความ

จริงจากชุมชน ซึ่งผู้วิจัยตั้งคำถามสำหรับแต่ละปัญหาให้ชุมชนตอบและแสดงความคิดเห็น แล้วจึงสรุปเป็นเนื้อหาคำตอบตามแนวปัญหาที่ได้ตั้งไว้

3. ในขั้นตอนของการพัฒนา เป็นขั้นตอนของการทดลองดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชนผลลัพธ์ธุรกิจอาจมีตัวแปรแทรกซ้อนจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ของชุมชนหรือตัวแปรอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ผลลัพธ์ของการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวประเดิมเดียว ดังนั้นผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์ผลการวิจัยที่หลีกเลี่ยงการมีอคติจากการพัฒนา และพยายามรวมรวมข้อมูลให้เกิดความเที่ยงตรงภายใต้หลักที่สุด

4. หากจะมีการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ จำเป็นต้องมีสภาพทางภysical เศรษฐกิจ สังคม และชาติพันธุ์ที่คล้ายคลึงกัน

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ผลการดำเนินโครงการวิจัยจะทำให้เกิดการพัฒนารูแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนอย่างเหมาะสมจนสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีลักษณะที่ยั่งยืน

2. ได้แผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่มีข้อเสนอแนะการจัดการอย่างครบถ้วน องค์ประกอบตามหลักการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเป็นแผนที่เกิดขึ้นจากความคิดเห็นและได้รับการยอมรับจากทุกกลุ่มในพื้นที่

3. การวิจัยครั้งนี้จะทำให้ได้ความรู้ที่เป็นฐานของข้อเสนอแนะทางเลือกเชิงนโยบายเกี่ยวกับการจัดทำแผนปฏิบัติการ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทิศทางใหม่ที่มุ่งสนับสนุนชุมชนหรือกลุ่มประเทศในพื้นที่ เป็นฐานของการพัฒนา องค์ความรู้ที่ได้จะเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงของแต่ละกลุ่มประเทศในพื้นที่ชุมชนของเบตเนื้อถ่าง

4. ผลการวิจัยจะชี้ให้เห็นประเด็นทางนโยบายและทางเลือกที่สำคัญว่า หากชุมชนดำเนินการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพจนได้ผลเชิงเศรษฐกิจ การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ตลอดจนความเข้มแข็งของชุมชนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลนั้น ควรจะมีแนวทางดำเนินงานในร่องการพัฒนาอย่างไร

6. นิยามศัพท์

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวบนฐานคิดว่าทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของ และมีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว
2. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่มุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
3. แผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การกำหนดแผนการจัดการ และแนวทางไปสู่การปฏิบัติภายใต้กรอบองค์ประกอบพื้นฐานของการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม 2) ด้านนักท่องเที่ยวและกลยุทธ์ด้านการตลาด 3) การบริการ ได้แก่ บริการอาหารที่พัก ความปลอดภัย การนำเที่ยว การบริการสื่อ ความหมายธรรมชาติ และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก 4) องค์กรบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงหลักการพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. ประชาคมการท่องเที่ยว หมายถึง การประสานความร่วมมือกันระหว่างองค์กร (organization) และ/หรือระหว่างปัจเจกบุคคล (individual) ใน 3 ภาคคือ ภาครัฐ (ส่วนกลาง/ส่วนท้องถิ่น) ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวของชุมชน
5. จิตความสามัคคีในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ได้พื้นที่หนึ่งที่พื้นที่นั้นจะสามารถแบกรับได้ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้น
6. การสร้างเครือข่าย หมายถึง การประสานเชื่อมโยงกลุ่มนบุคคลให้มีความสนใจที่จะสร้างสรรค์หรือสนับสนุนงานบางอย่างร่วมกัน
7. เครือข่ายเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน หมายถึง กลุ่มนบุคคลที่มีความสนใจร่วมกันที่จะสร้างสรรค์หรือสนับสนุนงานพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อปฏิรูปการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มประชาชนในชุมชนเป็นฐานการพัฒนา เพื่อแสวงหารูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีมิติการศึกษาวิจัยแบบองค์รวมเชิงบูรณาการ ซึ่งมีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. บริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนล่าง
2. กระแสการท่องเที่ยวและนโยบายการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนท้องถิ่น
3. วิถีประชาสังคม
4. แนวคิดในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
5. แนวคิดและหลักการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6. ระบบการท่องเที่ยว
7. ปัจจัยความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว

1. บริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ในเขตภาคเหนือตอนล่างมีชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามและอุดมสมบูรณ์ มีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และมีภูมิปัญญาพื้นบ้านรวมถึงวิถีชีวิตของชุมชน ที่สามารถนำมาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในพื้นที่เหนือล่างมีชุมชนที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 26 ชุมชน แยกเป็นจังหวัดตาก 4 ชุมชน จังหวัดสุโขทัย 4 ชุมชน จังหวัดพิษณุโลก 6 ชุมชน จังหวัดกำแพงเพชร 3 ชุมชน จังหวัดพิจิตร 2 ชุมชน และจังหวัดเพชรบูรณ์ 7 ชุมชน แต่เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 มิติ คือ ศักยภาพของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน การบริหารจัดการ และการเรียนรู้ พนว่า ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบครบ 4 มิติ มีจำนวน 9 ชุมชน ได้แก่ บ้านอุ่นยอด บ้านโพธิ์ทอง บ้านห้วยปลาหลด บ้านทุ่งหลวง บ้านนาตันจัน บ้านโนน บ้านทรัพย์เจริญ บ้านแก่งเกาะใหญ่ และบ้านหนองแม่นา ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบ 3 มิติ มีจำนวน 7 ชุมชน ได้แก่ บ้านแสง บ้านเขาสามอ金陵 บ้านโภค บ้านป่าแดง

บ้านปากกระช่อง บ้านทับเบิก และบ้านเข็กน้อย ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบ 2 มิติ มีจำนวน 2 ชุมชน ได้แก่ บ้านเมืองเก่า และบ้านฟ่องใต้ ส่วนชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบเพียง 1 มิติ มีจำนวน 8 ชุมชน ได้แก่ บ้านสมอโคน บ้านวัดโบสถ์ บ้านบ่อโพธิ์ บ้านร่องกล้า บ้านกะหรี่งน้ำตก บ้านเล่าลือ บ้านลำจังหัน และบ้านนาพอส่อง

เมื่อพิจารณา 9 ชุมชน ที่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ครบตามองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนครบ 4 มิติ คือ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวมีศักยภาพ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน คนในชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการ และกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่จากการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมจากปัจจัยภายนอกของทั้ง 9 ชุมชน ได้แก่ ศักยภาพ (จุดแข็ง) ข้อจำกัด (จุดอ่อน) และจากปัจจัยภายนอกได้แก่ โอกาสและความเสี่ยง พนบว่าแต่ละชุมชนมีศักยภาพ (จุดแข็ง) ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น น่าสนใจสามารถนำมาใช้เป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยว มีกลุ่มองค์กรของชุมชนดำเนินการจัดการท่องเที่ยว มีโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นความสะดวกในการเข้าถึงชุมชน การมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ มีหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน และแต่ละองค์กรบริหารส่วนตำบลมีแผนพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวบรรจุไว้ในแผนพัฒนา แต่อย่างไรก็ต้องการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมพบว่า แต่ละชุมชนยังมีข้อจำกัด (จุดอ่อน) ที่คล้ายคลึงกัน หลายประการ ได้แก่ บางชุมชนขาดผู้นำที่เข้มแข็งที่มีวิสัยทัศน์ ผู้นำและชาวบ้านขาดความรู้ความเชี่ยวชาญที่ถูกต้องในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว ขาดสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะดวกพื้นฐาน ขาดป้ายสื่อความหมายและแผนที่แสดงเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเสี่ยงหลายประการที่ชุมชนประสบอยู่เป็นต้นว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวถูกทำลาย เนื่องจากนักท่องเที่ยวชาวไทยบางคน ไม่เคารพกฎระเบียบที่ชุมชนกำหนดไว้อีกทั้งขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนายทุนจากภายนอกเข้ามาทำธุรกิจ รวมถึงการมีนักท่องเที่ยวหลังไหลเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมากเกินขีดความสามารถรองรับได้ของพื้นที่ จนอาจส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน เช่น ความมีชีวิตรสึ่งของการท่องเที่ยวของชุมชนหนอนแม่นา ทำให้นักท่องเที่ยวหลังไหลเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากจนบางครั้งเกินขีดความสามารถรองรับได้ของชุมชน ส่งผลให้ลำน้ำเข็กเกิดการเน่าเสียและปริมาณแมลงพะรุงลดลง

2. กระแสการท่องเที่ยวและนโยบายการท่องเที่ยวที่อื้อต่อการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกภูมิภาคทั่วโลกต่างให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ด้วยพันธกิจของทุกฝ่ายตามเป้าหมายของแผนปฏิบัติการ 21 (agenda 21) จากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ กรุงริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน 2535 ที่ก่อให้เกิดกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ และตลาดการท่องเที่ยวในด้านการเรียนรู้ เช่นเดียวกับประเทศไทยที่ได้ให้ความสำคัญและกำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจ สังคมตลอดจนดำเนินรักษาระบบนิเวศทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของประเทศไทยเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา และได้รับการตอบสนองมากขึ้นในปัจจุบัน

องค์กรสหประชาชาติโดยคณะกรรมการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่คำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญของการศึกษาหาความรู้ พร้อมๆ กับความสนุกสนานเพลิดเพลินในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว มีลักษณะเป็นกลุ่มเล็กๆ เป็นกลุ่มผู้สนใจพิเศษเฉพาะเรื่อง เช่น เดินป่า ชมวัฒนธรรมในท้องถิ่น ได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2545 เป็น “ปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ” (the international year of ecotourism 2002)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลรับผิดชอบในด้านการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้ผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นนโยบายแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 และได้กำหนดนโยบายหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังนี้ คือ

1. มีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกผลกระทบและพื้นดินได้ยาก

2. คำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม และปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโภชจาก การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

3. คำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกันมากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดดวิชีการที่เหมาะสม

6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบค้านเพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. ใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (code of conduct) แก่ผู้ที่ยวห้อง เพื่อให้มีการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้ง และแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

เพื่อให้นโยบายมีการนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ซึ่งประกอบด้วย 14 แผนงาน 37 โครงการ โดยมีงบประมาณเบื้องต้น 480 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (พ.ศ. 2545 – 2549) ซึ่งแผนปฏิบัติการได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2544 (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545) นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขอ่อนนวยต่อการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เมื่อพิจารณาจาก พ.ร.บ. องค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ที่มีผลบังคับใช้มีวันที่ 2 มีนาคม 2538 ที่กำหนดให้มีการถ่ายโอนอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น กำหนดให้การจัดสรรภายและเงินอุดหนุนจากรัฐเพิ่มจากร้อยละ 20 ในปี พ.ศ. 2544 เป็นร้อยละ 35 ในปี พ.ศ. 2549

จากแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สู่แนวทางการกำหนดแผนปฏิบัติการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2545 – 2549 รวมทั้ง พ.ร.บ. การถ่ายโอนอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น น่าจะเป็นปัจจัย

ເອົ້ວມໍານວຍໃຫ້ການດໍາເນີນການທ່ອງເທິ່ງໃນທ້ອງຄົ່ນກາຕ່າມນີ້ອຕອນລ່າງມືທີ່ສັດເຈນແລະເປັນຮູ່ປະຣົມມາກົ່ນໃນອນາຄຕ

3. ວິຖີ່ປະຊາສັກ

ສັກມໃນສຕວຽນໃໝ່ນີ້ ແບບແພນຄວາມສັນພັນທິທາງສັກ (social relations) ແລະ ຄວາມສັນພັນທິທາງອໍານາຈາ (power relations) ຮະຫວ່າງກຸ່ມຄົນເຮັ່ມມີກາເປີ່ມແປລງໄປອ່າງເຫັນໄດ້ສັດ ຮະບນການເມືອງແບບຮູ່ສັກ ຮະບນປະຊາທິປະໄຕແບບດ້ວແນ (representative democracy) ໄດ້ຮັບກາ ຍອນຮັບນ້ອຍລົງໄປ ດັ່ງທີ່ ແಡນີ່ບໍລ (deniel bell) ຮະບຸວ່າ ຮູ່ເລີກເກີນໄປແລະ ໄຮປະສິທິກາພໃນກາ ແກ້ໄຂປັ້ງປຸງຫາໃຫຍ່ໆ ຂະະເດີວັກນັ້ນຮູ່ກີ່ໃຫຍ່ໆເຫວະທະຈົນແກ້ປັ້ງປຸງຫາເລີກໄມ່ໄດ້ ການບົຮາຮູ່ທີ່ສັກ ແບບເດີມໆ ໂດຍໃຫ້ລັກສິ່ງກາ ອີ່ອໍານາຈນີ່ມ ຈະມີປະສິທິກາພນ້ອຍລົງໄປຕາມດຳດັ່ນ ດັ່ງກຳລຳວ່ອງ ນພ. ປະເວສ. ວະສີ ທີ່ວ່າ “Power is less and less effective” (ມັດຈິນ, 14 ກ.ພ. 2545) ອີກທີ່ສັກ ໃນປັງຈຸບັນແລະອນາຄຕມີພລວຕຣແລະຄວາມໜັບໜ້ອນຂອງປຣກູກາຮົມມາກວ່າໃນອົດມາກມາຍນັກ ກລ່າວເຄພາະສັກມ ຖ້າຍກີ່ຈະພບວ່າມີວິກຸດຕ່າງໆ ເກີດຂຶ້ນມາກມາຍ ສັກມມີຄວາມເປັນພຸ່ນນີ່ມ (pluralist society) ມາກົ່ນ ແລະອູ່ໃນຫ່ວງທີ່ເຮັດກັນວ່າຢຸດເປີ່ມີຜ່ານຄັ້ງໃຫຍ່ (great transformation) ການໃຊ້ ເຄົ່ອງມືອຸທຸກສາສຕ່ວກາຈົດການກັບດ້ວອງ ຜູນໜາ ແລະສັກມຕາມຄວາມເຄຍຊືນໃນທີ່ສັກເດີມໆ ເປັນສິ່ງທີ່ ໄນ່ຈະມີປະສິທິພລແລະມີຄວາມຈຳເປັນດັ່ງແສວງຫາວິທີຂັດການກັບປັ້ງປຸງຫາໃນແນວທາງໃໝ່ໆ (coping strategy) ມາກົ່ນ

ນັບດັ່ງແຕ່ປະເທດໄທຢັດມີການພັດທະນາປະເທດໂດຍກຳຫຼັດສິ່ງຕ່າງໆ ຈາກສູນຍົກລາງອ່າຍ່າງຈິງຈັງ ເກີດຂຶ້ນມາເກືອບ 50 ປີແລ້ວນັ້ນ ກຸ່ມຜູ້ມືນທາຫະລັກ (actor) ໃນການພັດທະນາປະເທດ ອື່ອ ກຸ່ມຫ້າຮາກ ແລະກຸ່ມກາຕູຮົກຈິຈເອກຂນ ສໍາຫຼັບກາປະປາຊານນັ້ນມືນທາຫນ້ອຍມາກ ເປັນເພີ່ງຜູ້ດູ ຜູ້ຮອບພຸກຮະທບກາຮະທາບອງ 2 ກຸ່ມດັ່ງກ່າວ ທີ່ແນວທາງພັດທະນາປະເທດທີ່ຂາດກາມມີສ່ວນຮ່ວມຈາກກາປ ປະປາຊານດັ່ງກ່າວໄດ້ກ່ອໄຫ້ເກີດກາວະທາງໂຄຮງສ້າງຫລາຍຮູບແບບ ຮູ່ປະຣົມຂອງປັ້ງປຸງຫາເກີດຂຶ້ນສັດເຈນ ເມື່ອປະເທດປະສບກາວະວິກຸດຕິທາງເສຽມຮູ່ກີ່ໃນເຄືອນກຣກ້າຄມ ພ.ສ. 2540 ທີ່ຜ່ານມາ ທີ່ທຳໄຫ້ກາວະ ໜີ້ສິນສາຫະລະເປັນຈຳນວນສູງສຸດໃນປະວັດສຕ່ຮາຕິໄທຢ ກະນັ້ນກີ່ຕາມວິຖີ່ການພັດທະນາປະເທດໃນ ແນວທາງໜັງປີ ພ.ສ. 2540 ກີ່ຍັງຄົນແນ້ນແນວທາງເດີມອ່າຍເຫັນຍົວແນ່ນ ອື່ອ ແນວທາງການເບິ່ງຂັ້ນເພື່ອເຂົ້າສູ່ ກຣະແສໂລກາກິວັດນີ້ ທັ້ງໆ ທີ່ຫລັກສູານເຊີງປະຈັກຍໍຈຳນວນນັກໜີ້ໃຫ້ເຫັນດີ່ງປັ້ງປຸງການພັດທະນາປະເທດໃນ ແນວທາງນີ້ວ່າ ໄນ່ໃຊ້ແນວທາງການພັດທະນາທີ່ຢັ້ງຍືນ ທີ່ຈະນຳມາສູ່ສັນຕິສຸຂອງຄນສ່ວນໃຫຍ່

ท่ามกลางกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาหรือมองเห็นภาพของสังคมที่พึงประสงค์ (desirable society) ที่ต่างกันนี้ ได้มีกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาของภาคประชาชนหรือพลเมืองที่ตื่นรู้ (active citizen) ที่เรียกร้องขอโอกาสในการเข้ามามีกำหนดวิธีชีวิตตนเอง อันถือได้ว่าเป็นความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกใหม่ (new consciousness) เกิดขึ้นดังที่เรียกว่ากระบวนการการประชาคม (Civil society movement) หรือประชาสังคม (Civil society) เป็นกระบวนการทัศน์ที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกมากกว่า 2 ศตวรรษแล้ว สำหรับประเทศไทยได้รับการกล่าวถึงในสังคมไทยด้วยแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 เป็นต้นมา อนงก. เหล่าธรรมทัศน์ (2543: 21) ให้ความหมายของประชาสังคมว่า หมายถึง “เครือข่าย กลุ่ม ชุมชน สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐ (state) กับบุปผาเอกชน (individuals) โดยจุดเน้นของประชาสังคมได้แก่ การไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรืองบการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถที่จะ กำกับ และคัดค้านรัฐได้พอสมควร ประชาสังคมจะไม่ชอบถ้าบุปผาเอกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แกร่งแข็งแข็งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้บุปผาเอกชนรวมกลุ่มรวมหมู่และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมโดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปักป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วนเฉพาะกลุ่ม”

ประชาสังคม เป็นองค์กรรูปแบบใหม่ที่เน้นการรวมตัวของประชาชนในทางสร้างสรรค์ เป็นลักษณะของการเกิดชุมชนรูปแบบใหม่ ที่ไม่ได้เป็นชุมชนในทางพื้นที่เท่านั้น แต่เป็นการรวมตัวกันในทางวัตถุประสงค์มากขึ้น ศ.นพ.ประเวศ วงศ์ ได้ให้ความหมายของการเป็นชุมชนไว้ดังนี้ (อ้างในอนุชาติ พวงสำลี และวิบูรณ์ วิสารทกุล, 2540: 4) “ชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม” ชุมชนตามนัยยะนี้ มิได้หมายความว่าเป็นชุมชนที่หนู่บ้าน ตำบล อำเภอ แต่เป็นเรื่องของการเกาะเกี่ยวกันของกิจกรรม ความคิด อุดมคติ และความพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกัน เมื่อภาคประชาชนรวมตัวกันเป็นชุมชนที่พร้อมจะเรียนรู้ร่วมกันจะเกิดรูปแบบชุมชนที่หลากหลาย และจะเป็นการพัฒนาภาคประชาชนให้เข้มแข็ง จนสามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้

นายธีรยุทธ นุญมี (อ้างในอนุชาติ พวงสำลี และวิบูรณ์ วิสารทกุล, 2540: 5) ให้ทัศนะว่าการแก้ปัญหาพื้นฐานทางสังคมนั้น ควรให้ความสำคัญกับพลังที่สาม คือ พลังของสังคม เพาะทางแม่น สังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ปัญญาชน ชาวบ้านสามารถร่วมแรงร่วมใจกันผลักดันสังคม ปัญหาต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้

ในปัจจุบันกระบวนการประชาสังคมในประเทศไทยได้มีการพัฒนากรในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มหักเมืองน่าน กลุ่มรักษากุญช จังหวัดสงขลา กลุ่มบางกอกฟอร์รัม เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการแกะ เกี่ยวกันในรูปของเครือข่ายชาวบ้าน และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้วย เช่น เครือข่ายกลุ่มน้ำ สมัยชาเกยตระรายย่อຍ เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) เป็นต้น นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ (อ้าง ในอนุชาติ พวงสำลี และวินูรัณ วิสารทกุล, 2540: 6) ให้ความเห็นว่า กระบวนการประชาสังคมในประเทศไทยกำลังมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการกระแสทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาด้านต่างๆ ในสังคม เช่น ปัญหาเอодส์ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสาธารณสุข และปัญหาการเกษตร อย่างไรก็ได้ นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ ยังให้ข้อสังเกตว่า เงื่อนไขของสังคมไทยปัจจุบันยังคงมีกระแสหนึ่งที่จะ ชุดไม่ได้กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของสังคมนิยมเดิมโดยเด็ดขาด เช่น ระบบราชการเมือง รัฐบาล ระบบราชการไทย ระบบการศึกษา ความสัมพันธ์ในแนวคิด และสื่อมวลชนที่ขาดอิสระ เป็นต้น ดังนั้น การที่จะเกือบหนุนภาคสังคมให้เดิมโดยเด็ดขาดเป็นต้องเข้าใจข้อจำกัด หรือความอ่อนด้อยของพลัง ประชาชนและเน้นความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของภาคสังคมต่างๆ โดยปรับทำที่และ ทิศทางการทำงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้มาหนุนเนื่องและร่วมงานกับภาคประชาชนมากขึ้น

ประชาสังคมจึงมีฐานะเป็นกลไกขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบพร้อมกับสร้าง ความตระหนักให้กับสังคมในวงกว้างด้วย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคประชาชน จะเป็นกลไกสำคัญในการหนุนเสริมต่อรอง เสนอแนะ และตรวจสอบ ภาครัฐในแผนงานโครงการและนโยบายการพัฒนาต่างๆ ตลอดจนก่อให้เกิดการเรียนรู้การจัดการ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง (stakeholders) ฝ่ายต่างๆ ด้วย อีกนัยหนึ่ง แนวทางประชาสังคมจะมี ฐานะสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์หลักของการสร้างชุมชนในการจินตนาการ (Imagined Community) หรือเมืองน่าอยู่ (Healthy Cities)

กระบวนการประชาคมเกิดขึ้นจากการที่พลเมืองได้สัมผัสไตรตรอง ภาวะวิกฤตในสังคม และ มองเห็นว่าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมนุษย์จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีคิด ระบบคุณค่า ปรับแบบแผน ความสัมพันธ์ระหว่างกันเสียใหม่ ด้วยเหตุที่โลกปัจจุบันและอนาคตมีพลวัตรซับซ้อนเกินกว่าที่ตัวแทน หรือรัฐบาลจากการเลือกตั้งจะจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพแต่เพียงฝ่ายเดียว ประสบการณ์ที่ผ่านมา พบว่าภาครัฐมีประสิทธิภาพต่ำในการบริหารจัดการและมีความโน้มเอียงจะรับใช้ผลประโยชน์ของคน ส่วนน้อยที่ได้เปรียบ เมื่อพูดว่าขนาดปัญหาในสังคมใหญ่โตเกินกำลังที่จะจัดการได้อย่างมี ประสิทธิภาพ แทนที่ภาครัฐจะให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการกับปัญหา ซึ่งกระบวนการ ประชาคมมีความเชื่อเรื่องการเพิ่มบทบาททางสังคมของภาคประชาชนที่ยึดโถงกันเป็นเครือข่ายใน

กิจกรรมเชิงสาธารณะ การมีสิทธิในการกำหนดคุณิตี้ชีวิต มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น มีแบบแผนความสัมพันธ์ของพลเมืองอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ใช่เป็นการอุปถัมภ์ของผู้ใหญ่ต่อผู้น้อย มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (trust) มีการสื่อสารกันสม่ำเสมอ เน้นประโยชน์ร่วมหรือ “การอาชญากรรมต่อสังคม” ยอมรับในความหลากหลาย มองปัจจัยชนว่ามีศักยภาพ มีบทบาทในฐานะผู้กระทำ (actor) ขวนขวยในกิจกรรมของส่วนรวม ต่างกันแนวทางเดินที่ภาคประชาชนมีหน้าที่ออกแบบเลือกตั้ง จ่ายภาษี แล้วปล่อยให้นักการเมือง และข้าราชการทำหน้าที่บริหาร โดยประชาชนรองรับผลหรือ “ภาวะรัฐดู” กระบวนการประชาชน เชื่อว่าภาคประชาชนจัดการสร้างสรรค์พึงตนเองได้โดยผ่านการมีจิตสำนึกสาธารณะ (Civic mind) อันเป็นสำนึกที่ใส่ใจพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะยึดมั่นในความคิดร่วมและปกป้องสิทธิของปัจจัยบุคคล ประชาชนสังคมเน้นให้ความสำคัญกับการจัดตั้งร่วมมือกันในลักษณะความเป็นหุ้นส่วน เน้นความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทรต่อกัน มุ่งความสงบสันติไม่ต้องการความรุนแรงและขัดแย้งกัน เน้นการเข้าร่วมของทุกฝ่ายทั้งรัฐและเอกชนโดยไม่แบ่งแยกฝ่าย เน้นความเป็นเอกภาพและสามัคคีของสังคมมากกว่าความขัดแย้ง ไม่ได้ดำรงตนอยู่ต่างข้างกับรัฐและอำนาจการเมือง (พระไพศาล วิสาโล, 2543; ธเนศ อาการสุวรรณ, 2544; อนงค์ เหล่าธรรมทัศน์, 2543)

องค์ประกอบที่สำคัญของประชาสังคมมี 3 ประการคือ การมีจิตสำนึกสาธารณะ (Civic Consciousness) การมีองค์กรประชาสังคม (Civic Organizations) และมีเครือข่าย (Civic Network) ภาวะการเข้าสู่ประชาสังคมมีได้ทั้งเกิดภาวะวิกฤตในสังคมขึ้นก่อนแล้วชุมชนเห็นความจำเป็นต้องใช้วิถีทางประชาสังคมในการจัดการกับปัญหา ซึ่งเรียกว่า “by crisis” หรือเป็นสำนึกร่วมในชุมชนที่มีได้มีปัญหาใดๆ รุนแรงแต่ต้องการใช้แนวทางนี้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเรียกว่า “by design” กล่าว简而言之 ประชาสังคมการท่องเที่ยวที่นี่ หมายถึง การพัฒนาแนวคิดด้านประชาสังคมเข้ากับการท่องเที่ยวซึ่งเป็นสาขาวิชาการใหม่สาขาหนึ่ง เป็นการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่ใช้แนวทางร่วมมือกันในแนวร่วม มีปฏิสัมพันธ์ผ่านปฏิบัติการร่วมกัน (horizontal interactive learning through action) โดยมีภาคี (partners) ที่หลากหลายทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคสังคม หรือภาคประชาชนร่วมกัน และมุ่งให้เกิดพลังทวีคูณ (Social Synergy) ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว เป็นไปได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นเหตุทำให้เกิดภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งในชุมชน หรือในทางกลับกันภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งอยู่แล้วในชุมชนทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนขึ้นได้

ประเวศ วงศ์ (2540) ได้กล่าวถึงระบบการท่องเที่ยวว่าจะเป็นจุดคานงัด (Social fulcrum) ทางสังคมที่สำคัญ การท่องเที่ยวหากดำเนินการอย่างเข้าใจและรวมพลังในลักษณะประชาสังคมจะทำให้เกิดการยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรี คุณค่าของการเป็นคนไทย กระตุ้นให้เกิดการวิจัยท่องถิน

ได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ คนดีคืนเก่าที่หลากหลายในชุมชน ช่วยส่งเสริมชีวิตวัฒนธรรม ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมให้มุขย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human touch) นอกจากนี้การท่องเที่ยวที่ดำเนินการอย่างถูกต้องจะสร้างรายได้และกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการพัฒนาการศึกษา อนึ่ง การท่องเที่ยวขึ้นช่วยพัฒนาทักษะและระบบการจัดการ ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม รวมทั้งเป็นเงื่อนไขให้เกิดกองทุนในชุมชนท่องเที่ยวอีกด้วย

4. แนวคิดในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

เป็นการนำเสนอภาพรวมของธุรกิจการท่องเที่ยว และประเด็นของการวางแผนการท่องเที่ยว รวมถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงลึกต่อการวางแผนการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ ซึ่งตรงข้ามกับแบบมวลชน (mass tourism) เน้นประเด็นการวางแผนที่ชุมชนมีส่วนร่วม โดยจะกล่าวถึง คุณลักษณะหลักของแนวความคิดในการมีส่วนร่วม และเทคนิคที่จะปรับใช้ในการวางแผนการท่องเที่ยว จำนำมาวิเคราะห์ให้ชัดเจนอันจะนำมาสู่ผลของการนำมาใช้จริงของการมีส่วนร่วมในการวางแผนของชุมชน

พัฒนาการของแนวคิดในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

ในช่วง 4 ทศวรรษที่ผ่านมา ความสำคัญของการท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัจจัยบวกในทางเศรษฐกิจหลายด้าน ทั้งภาคการผลิต อุตสาหกรรม ภาคงานบริการ การขยายตัวของการจ้างงาน รวมถึงการได้มาของเงินตราต่างประเทศ พบว่า ขณะที่หลายประเทศรับผลดีจากการพัฒนาการท่องเที่ยว แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนผลประโยชน์ที่ได้ต้องแลกกับความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรม ประกอบกับความไม่สม่ำเสมอ และการกระจายผลประโยชน์ไม่ทั่วเที่ยมกัน หลายภูมิภาคเริ่มให้ความสำคัญต่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว การตลาดอย่างรอบคอบเพื่อให้ผลในทางบวกมากที่สุด และหลีกเลี่ยงผลลบให้น้อยที่สุดไปพร้อมๆ กับการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยว

Getz (1987: 5-6) ระบุถึงแนวทาง 4 ประการที่นิยมใช้ในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวได้แก่ 1) เน้นการเร่งและขยายตัว (boosterism) 2) เน้นแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมเป็นหลัก (economic) 3) เน้นแนวทางการขยายตัวและความสามารถรองรับทางกายภาพ 4) เน้นแนวทางให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดซึ่งแนวทางทั้ง 4 นี้ Getz แนะนำให้ผู้วางแผนมีมุ่งมองที่ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มานุรณาการทั้ง 4 ด้าน ด้วยกลวิธีต่างๆ ไปสู่แผนการพัฒนาการท่องเที่ยว

ส่วนมุมมองของ Jafari (1990: 33-41) "ได้เสนอแนวคิดการจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเป็น 4 รูปแบบ" ได้แก่
1) ใช้แนวทางส่งเสริมสนับสนุน 2) ใช้แนวทางระวังป้องกัน 3) ใช้แนวทางการปรับเปลี่ยนที่
เหมาะสม 4) ใช้แนวทางที่พัฒนาจากองค์ความรู้เป็นฐาน จะเห็นได้ว่าแนวทางในการวางแผนการ
ท่องเที่ยวของทั้ง Getz และ Jafari มีความคล้ายคลึงกันในแนวคิด ซึ่งนำเสนอบริบทที่ยกดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แนวคิดตามแบบแผนด้วยเดิมในการวางแผนการท่องเที่ยวที่ดำเนินตามแนวคิดของ Getz (1987: 5-6) เปรียบเทียบกับของ Jafari (1990: 33-41)

Getz	แนวทางการวางแผนการท่องเที่ยว	Jafari
การเร่งและขยายตัว (boosterism)	จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม เข้าพักค้างคืน ได้มากเท่าใด “ใช้วิธีรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยว”	การส่งเสริมและสนับสนุน (advocacy)
เน้นการสร้างเสริมเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม เป็นหลัก (economic approach)	จะใช้การขยายตัวของการท่องเที่ยวเป็นเครื่องบ่งชี้การเติบโตของเศรษฐกิจได้หรือไม่ “การสร้างรายได้สูงสุดและสร้างงาน” “เน้นความสำคัญของธุรกิจท่องเที่ยวที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ”	การส่งเสริมและสนับสนุน (advocacy)
เน้นแนวทางการรองรับปริมาณ หรือจำนวน นักท่องเที่ยว (physical/spatial)	ใช้แนวคิด ความสามารถในการรองรับ “การจัดการผลกระทบที่เกิดจาก การท่องเที่ยว” “การประเมินผลศักยภาพของทรัพยากรที่น้ำท่า”	การระวังป้องกัน (cautionary)
เน้นแนวทางการให้ชุมชน เป็นผู้กำหนด (community-based)	กำหนดครูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือก (alternative tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบน้อยที่สุด “คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดความต้องการของ การท่องเที่ยว” “ส่งเสริมความเข้าใจของผลกระทบที่มีต่อชุมชน” “การจัดการท่องเที่ยวต้องสอนอบรมเจ้าบ้าน”	การปรับเปลี่ยน (adaptancy)
การบูรณาการมาสู่การจัดการท่องเที่ยว (integrative approach)	“การเข้าใจในระบบการท่องเที่ยว” “การวิจัยเพื่อหาแนวทางในการประเมิน”	ใช้องค์ความรู้เป็นฐานคิดในการวางแผนจัดการท่องเที่ยว (knowledge-based)

ที่มา: Jarari (1990)

นับตั้งแต่ ค.ศ. 1960 เป็นต้นมาการเจริญเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลดี และสร้างรายได้อย่างเด่นชัด จึงเลือกใช้แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนที่ส่งเสริม ดังนั้น การวางแผนการท่องเที่ยวที่ผ่านมาจึงเลือกแนวทางส่งเสริมและสนับสนุนร่วมรัฐการขยายตัวเป็นผลให้ เกิดกระแสการท่องเที่ยวแบบมวลชน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเพื่องฟ (Burn, 1999) เพราะผลตอบรับนำไปสู่การสร้างเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมที่ผลรับ ปลายทางคือ เงินตราที่จำนวนมหาศาล ดังนั้น รูปแบบการวางแผนที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีฐานคิด จากมิติทางเศรษฐศาสตร์น้ำ จึงเป็นแนวทางหลักที่นำมาใช้สำหรับการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละแนวคิดนำเสนอเป็นด้านๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการเร่งรัด และขยายตัว : ยิ่งมากยิ่งดี (boosterism) แนวทางการวางแผนการ ท่องเที่ยวที่เน้นการขยายตัวมีปรากฏใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วง ค.ศ. 1960 และต้นทศวรรษ 1970 (Hall, Jenkins and Kearaley 1997) เป็นแนวทางที่ใช้กลยุทธ์ส่งเสริมการขายแบบต่างๆ ใช้เครื่องมือ การตลาดที่เน้นการเพิ่มจำนวนการเข้าเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว งบประมาณขององค์กรทั้งภาครัฐ และ เอกชนใช้ไปในกิจกรรมการส่งเสริมการขายเป็นหลัก (WTO 1979; Pearce 1992) ดังนั้นการวางแผน พัฒนาการท่องเที่ยว จึงเป็นการวางแผนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเท่านั้น โดยใช้กล ยุทธ์ทางการตลาดรูปแบบต่างๆ ที่รุนแรงเพื่อการนี้ Getz (1987) ได้ให้ข้อสังเกตว่า การวางแผนการ ท่องเที่ยวในช่วงเวลาดังกล่าว (ตั้งแต่สิ้นสุดครรภ์ที่ 2) ล้วนเกิดขึ้นจากการขยายตัวทาง เศรษฐกิจเป็นหลัก ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่ากิจกรรมทางการตลาดทั้งหมดมุ่งไปที่การสร้าง กลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการขายเพียงแนวทางเดียว จะเห็นได้ว่าเป็นความคิดที่คันแคนไม่ซับซ้อนใดๆ โดยมีเพียงสมมติฐานว่าการท่องเที่ยวมีคุณประโยชน์เพียงการสร้างรายได้ยิ่งมากยิ่งดีเท่านั้น แต่ใน ความเป็นจริง Getz ยืนยันว่ากิจกรรมการขยายตัวทางธุรกิจการท่องเที่ยวไม่เคยมีการวางแผนมาก่อนเลย

2. แนวคิดเน้นการสร้างเสริมเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมเป็นหลัก (tourism as an industry: economic approach) จากคุณประโยชน์ของการท่องเที่ยวที่มีส่วนส่งเสริมให้เกิดการขยายตัว ของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง และสภาพเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างชัดเจน หลายประเทศที่แหล่งท่องเที่ยว ประเภทต่างๆ สามารถบรรลุเป้าหมายในด้านจำนวนตัวเลขของนักท่องเที่ยวที่ตั้งเป้าไว้อย่างง่ายดาย ตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ ตัวเลขการจ้างงาน และเงินตราต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น และ ต่างยอมรับว่า นโยบายทางการตลาดถือเป็นเครื่องมือสำคัญ และเป็นหลักในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ ของประเทศ และแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ซึ่งปัจจุบันเทคนิคทางด้านการตลาดยังถือเป็นเครื่องมือหลักใน การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว (Tosun and Lenkins, 1998: 270-279) แต่เมื่อเวลาผ่านไป

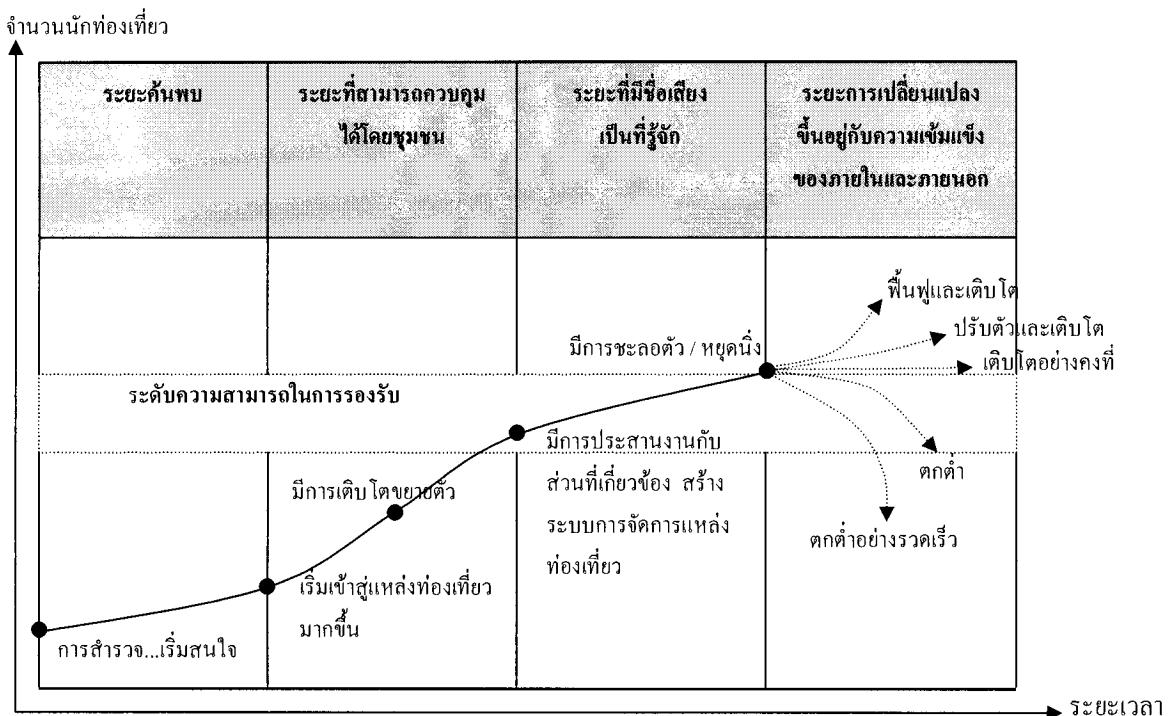
เริ่มนีปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้เทคนิคการตลาดที่นำมาปรับใช้ในการวางแผนทางการตลาดซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น มีเรื่องของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว การแบ่งสัดส่วนการตลาด ทฤษฎีทางเลือกของผู้บริโภค เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยในระยะเริ่มแรกจะพบว่าการวางแผนการตลาด ส่วนใหญ่ล้วน วิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ (Hughes 1994: 79-84) เริ่มนีการนำแนวคิด เรื่องการสร้างมูลค่าเพิ่ม การสร้างแบบจำลองผลการเข้ามาท่องเที่ยวและจากไปของนักท่องเที่ยวใน พื้นที่ถูกนำมาใช้และพัฒนาขึ้น ครอบแห่งความคิดดังกล่าวเป็นความพยายามมุ่งหมายการ ที่ใช้วัดผลลัพธ์ที่ถูกต้องที่สุด เพื่อดูว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบด้านใดบ้าง โดยเฉพาะด้านดี การใช้รูปแบบท่องเที่ยวจำลองที่สร้างขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ส่งผลในด้านบวก แก่ท่องถิ่นนั้น คือ มีการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ไปพร้อมๆ กับมีการเดินทางท่องเที่ยวของ นักท่องเที่ยวเข้ามา แต่สิ่งแวดล้อมในชุมชนยังคงสภาพ Jafari อธิบายปรากฏการณ์ของลักษณ์ ดังกล่าวว่า เป็นแนวทางที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบของการพัฒนาโดยไม่เกี่ยวข้องกับ กระแสทางด้านเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่นการท่องเที่ยวที่มุ่งสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชนที่เป็นผลิตลอกของมนุษย์ในชุมชน นับเป็นแนวทางใหม่ที่ แตกต่างจากแผนการจัดการท่องเที่ยวในอดีต นอกจากนี้ บางพื้นที่ยังมีการกระตุ้นให้ส่งเสริม การแสดง และกิจกรรมของวัฒนธรรมชุมชนในแต่ละแห่งอีกด้วย ข้อคิดของ Jafari นำไปสู่แนวคิดให้ มีการจัดการท่องเที่ยวโดยมีการจัดทำแผนพัฒนาควบคู่ไปกับการรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ชัดเจน

ผลของการจัดการท่องเที่ยวที่รูปแบบ หลากหลายวางแผนที่เหมาะสม ถือเป็นบทเรียน ราคาแพงที่ต้องจดจำ เพราะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในหลายภูมิภาค บางแห่งประสบปัญหา สิ่งแวดล้อมและระบบต่อวัฒนธรรมชุมชนอย่างรุนแรง (Hills and Lundgren 1977: 248-257) นักวิชาการ ท่องเที่ยวเริ่มแสดงความห่วงใยต่อผลกระทบทางลบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบมวลชน (mass tourism) และเรียกร้องให้มีการบททวนนโยบายของกระบวนการขยายตัวของธุรกิจ Jafari (1990) กล่าวถึงแนวคิด ในลักษณะระวังป้องกัน (cautionary perspective) ควรต้องนำมาพิจารณา ในขณะที่ Getz (1987: 5-6) เตือนให้เห็นว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงกายภาพ และปริมาณก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนเจ้าของ พื้นที่ ด้วยผลกระทบด้านต่างๆ นี้จะเห็นได้ว่าแนวคิดทางด้านการใช้การเร่งและขยายตัว (boosterism) เริ่มได้รับการดำเนินและต่อต้าน บรรดาผู้ประกอบการต่างๆ เริ่มหันมาใช้แนวคิดด้านระวังป้องกันกันมากขึ้น เป็นผลให้ความคิดในด้านการวางแผนการท่องเที่ยวเริ่มเปลี่ยนแปลง มีความหลากหลายมากขึ้นใน การจัดการท่องเที่ยว ซึ่งปัจจุบันยังคงมีการใช้แนวคิดต่างๆ ในสัดส่วนที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

3. แนวคิดที่เน้นด้านระวังป้องกัน (cautionary perspective) นี้ มีนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ศึกษา และเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวกับชุมชน ในท้องถิ่น ไว้หลายท่านดังต่อไปนี้

Doxey (1975: 195-198) นำเสนอแบบจำลองของความสัมพันธ์เป็นดังนี้บ่งชี้วัดระดับ 4 ระดับความไม่พึงพอใจของชุมชน โดยวัดปฏิกริยาของชุมชนเจ้าของพื้นที่ 4 ด้าน ที่มีต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ 1) ความรู้สึกินดีเมื่อได้พบ 2) มีความเข้าใจนักท่องเที่ยว ไม่รู้สึกแปลกแยก 3) ความรู้สึกขุ่นเคือง วิตกกังวล เมื่อค่าครองชีพสูงขึ้น อาชญากรรม ความหมายกาย วัฒนธรรมถูกล่วงละเมิด 4) ความรู้สึกต่อต้าน มีทัศนคติต่อต้าน และก้าวร้าวต่อผู้มาเยือน Smith (1978: 50) ได้ทำการสำรวจ ประเทณนักท่องเที่ยว และนำเสนอแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 7 กลุ่ม คือกลุ่มนักสำรวจ (explorer) กลุ่มนักชั้นสูง (elite) ผู้เดินทางที่ชอบผจญภัย หรือผู้ที่มักออกนอกเส้นทางหลัก (offbeat) กลุ่มพิเศษ (unusual) กลุ่มนวลดชนที่ก่อความรำคาญ (incipient) กลุ่มนวลดชน (mass) และกลุ่มเหมา (charter) และ Smith ยังให้ข้อสรุปต่อไปว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มผจญภัยซึ่งจะอยู่สุดโถงอีกด้านหนึ่งเป็นผู้สร้างผลกระทบให้กับสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ส่วนกลุ่มเหมาที่มากันเป็นกลุ่มใหญ่ รวมตัวกันมาเป็นกลุ่มในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ และทำกิจกรรมท่องเที่ยวพร้อมกันจำนวนมากเป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดผลกระทบมาก ต่อสิ่งแวดล้อม และการมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

Butler (1980: 5-12) เสนอแบบจำลองวิเคราะห์วงจร วิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยว โดยแนวคิดดังกล่าวแบ่งช่วงของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 6 ระยะ ซึ่งระบุว่า แหล่งท่องเที่ยว จะประสบกับวงจรวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอนคือ 1) ช่วงเริ่มต้นมีการสำรวจบุกเบิก (exploration) 2) ช่วงเกี่ยวพัน (involvement) มีนักท่องเที่ยวเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น 3) ช่วงพัฒนา (development) การท่องเที่ยวเริ่มเติบโต 4) ช่วงเติบโตอย่างมั่นคง (consolidation) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างเข้มข้น มีการท่องเที่ยวเข้ามากและนานแน่น 5) ช่วงหยุดนิ่ง ชะงักงัน (stagnation) เป็นช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่าน (หัวเลี้ยว-หัวต่อ) 6) ช่วงสุดท้ายขั้นเสื่อมโทรม (decline) ขึ้นอยู่กับตัวแปรหลายอย่าง ซึ่งอาจจะมีความเป็นไปได้ทั้ง 5 แนวทางว่า สภาพของแหล่งท่องเที่ยว เรียนรู้ เข้มแข็ง มีมุขมิภาระที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีการเติบโตแต่ในอัตราที่ลดลงอยู่กับที่ มีเสถียรภาพไม่ขึ้นไม่ลง นักท่องเที่ยวค่อยๆ ลดลง และนักท่องเที่ยวลดลงอย่างรวดเร็วดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ทฤษฎีวัยจรชีวิตแห่งท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Butler

ที่มา : Delp et al. (1977: 61)

Butler ได้ให้ข้อคิดเห็นต่อไปว่า แหล่งท่องเที่ยวที่เริ่มเสื่อมโทรมลงถ้าได้การบริหารที่ดีในการฟื้นฟู ปรับปรุงขึ้นมาใหม่ ก็สามารถกลับฟื้นคืนสภาพ (rejuvenation) ขึ้นมาได้อีกจากการบริหารจัดการที่ดี

ในบรรดางานวิจัยต่างๆ ของนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวที่ได้ศึกษากระบวนการท่องเที่ยวที่เป็นผลกระทบทางด้านลบจากการท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ชุมชน และผลกระทบเศรษฐกิจ ได้แก่ Cohen (1978); Pigram Liu and Var (1986); Prentice et al. (1994) ในภาพรวมทัศนะของนักวิชาการเหล่านี้ ต่างให้ความสำคัญกับแนวคิดการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในทศวรรษที่ 90 ของ Jafari (1990) จากการประเมินและการสังเกตการณ์มีข้อบ่งชี้ดังนี้ คือผลกระทบด้านลบที่มีต่อชุมชน และท้องถิ่นนั้นมีความสัมพันธ์กับการเร่งรัดขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อสร้างเสริมเศรษฐกิจ และถ้ายังคงใช้การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบดั้งเดิม ผลกระทบต่างๆ ในด้านลบก็จะยิ่งเด่นชัดยิ่งขึ้น จึงมีความพยายามวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่มา

จากส่วนกลางที่เป็นแผนที่ระบบด้านลบให้น้อยที่สุด จากทฤษฎีของชีวิตแผลงท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Butler (1980) ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางพลวัตรของแผลงท่องเที่ยว ซึ่งนักการตลาดและนักวางแผนได้นำมาใช้เพื่อกำหนดขอบเขตการทำงานของแต่ละฝ่าย ฝ่ายการตลาดจะนำมาใช้ในรูปแบบที่จะเอาชนะต่ออุปสรรคของการเดินทาง ส่วนฝ่ายวางแผนการท่องเที่ยวจะนำมาใช้ในการประเมินค่าความสามารถรองรับได้ของทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อค้นหาอัตราส่วนซึ่งเป็นที่ต้องการ และยอมรับได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม รวมถึงความรู้สึกของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำ ซึ่งนำไปสู่การเรียกร้องให้มีส่วนร่วมจากชุมชนห้องถิ่นในทุกระดับ ซึ่งเกี่ยวกับความสามารถรองรับได้ของพื้นที่ (Williams and Gill, 1994) วงจรชีวิตของแผลงท่องเที่ยว (Butler, 1980) กระบวนการจัดการพื้นที่ และจัดองค์ประกอบด้านสาธารณูปโภค (Pearce, 1987) การวิเคราะห์ลำดับขั้นตอนของการวางแผนการใช้พื้นที่เพื่อสร้างแหล่งสนับสนุนการก่อสร้าง (Products Analysis Sequence for Outdoor Leisure Planning : PASOLP) (Lawson and Baud-Bovey, 1977) ซึ่งในความเห็นของผู้วิจัย หากเปรียบเทียบจากการที่วิเคราะห์วงจร และวิวัฒนาการการท่องเที่ยวของ Butler การท่องเที่ยวของชุมชนไม่ได้ต้องการจำแนknักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่ต้องการนักท่องเที่ยวคุณภาพ และมีการจัดการที่เหมาะสมลดลงกับความสามารถ ปริมาณที่เหมาะสมที่ชุมชนต้องการ และความสามารถทางธุรกิจจะรองรับได้ ถ้าชุมชนได้ที่จัดการท่องเที่ยวได้นำผลการวิเคราะห์ของ Butler ไปใช้เป็นแนวทางและประกอบการคาดการณ์ในการวางแผนร่วมกันในชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักรถึงผลที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตตามวงจรชีวิตแผลงท่องเที่ยวในชุมชนของตน ถือเป็นแนวคิดหนึ่งของการสร้างแนวทางระวังป้องกันที่คาดการณ์ว่าจะเกิด ถ้าหากการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ดีของชุมชน

4. แนวคิดการท่องเที่ยวทางเลือก การปรับเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนา (adaptancy) อันเนื่องมาจากผลกระทบในด้านลบที่เกิดขึ้น เป็นความจำเป็นต้องมีการมองหาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบจากการกระทำของรูปแบบการท่องเที่ยวแนวเดิม คือการท่องเที่ยวแบบมวลชน Horn and Simmons (1998: 98-108) ได้กำหนดคำศัพท์ที่ใช้เรียกการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ว่า การท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบ นักวิชาการอื่นเรียกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Boo, 1991: 5-7) หรือ soft tourism (Krippendorf, 1992: 135-148) การท่องเที่ยวสีเขียว (Bramwell, 1991: 122-128) และการท่องเที่ยวแบบลงตัวเหมาะสม (Singh, 1989: 74-76) ความหมายแฟงและคำจำกัดความของแนวคิดเหล่านี้ล้วนเป็นที่ถูกเติบโตกันอย่างกว้างขวาง แต่โดยภาพรวมจะมุ่งไปที่จุดประสงค์ และแนวปฏิบัติที่สมเหตุสมผล เหมาะสมสำหรับปรับใช้กิจกรรมของการท่องเที่ยวที่

ไม่สร้างผลกระทบด้านลบต่อแหล่งท่องเที่ยว จากแนวติดดังกล่าว Godfrey (1996) ได้พยาามจัดกลุ่มแนวคิดแบ่งออกเป็น 2 แนวทางคือ

1) เป็นกลุ่มที่นำเสนอสินค้าที่ผ่านการวางแผนผลิตภัณฑ์ตามแนวทางที่นำไปสู่ความยั่งยืน นักวิชาการทางการท่องเที่ยวหลายท่านมองหารูปแบบการวางแผนธุรกิจท่องเที่ยวแบบใหม่ ที่จะมาทดแทนการท่องเที่ยวแบบเดิมที่เน้นมวลชน (mass tourism) ด้วยการเสนอแนวคิดสินค้าสีเขียว (เน้นความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม) ซึ่งในบางมุมมองนี้แบ่งสินค้าท่องเที่ยวเป็น 2 ขั้วใหญ่ๆ เช่น กลุ่มนึงยังคงเป็นการท่องเที่ยวแบบเดิมคือกลุ่มมวลชนกลุ่มใหญ่ ส่วนอีกกลุ่มจะเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกดังที่ Wheeler (1991 : 92) กำหนดคุณลักษณะสินค้ากลุ่มทางเลือก หรือกลุ่มสีเขียวว่ามีลักษณะกลุ่มลูกค้าที่พอใจจะให้ปฏิบัติต่อพวกราชเป็นนักเดินทางมากกว่าการเป็นนักท่องเที่ยว ชอบให้ปฏิบัติเป็นรายเดียวมากกว่ารายกลุ่ม ฉะนั้นผู้ประกอบการอิสระที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านจึงเป็นที่ต้องการมากกว่าผู้ประกอบการที่เป็นรูปบริษัทใหญ่ๆ พวกราชพอใจที่จะเข้าพักในแหล่งพักแรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ โดดเด่นเฉพาะตัวมากกว่าการเข้าพักโรงแรมที่เป็นกลุ่มเครือข่ายระดับนานาชาติ สรุปแนวทางการจัดการท่องเที่ยวจะเน้นขนาดเล็ก กระชับ ความเป็นส่วนตัวภายใต้เอกลักษณ์เฉพาะตัวของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น จึงได้ข้อสรุปว่าการท่องเที่ยวแนวใหม่ผุ่งให้บริการในสถานประกอบการที่มีลักษณะการดำเนินงานขนาดเล็ก และมีการพัฒนาการที่มีการวางแผนควบคุม ดูแลอย่างชัดเจน

2) แนวทางการพัฒนาแบบอุดสาหกรรมที่เน้นการวางแผนที่คำนึงถึงความยั่งยืนของภาคอุดสาหกรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นขนาดตรงกันข้ามกับวิธีแรก Godfrey (1996 : 61) ยอมรับว่า ปรากฏการณ์การท่องเที่ยวแบบ Mass Tourism เป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงยาก เพราะเป็นความต้องการของธุรกิจเอง เมื่อหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็ต้องยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่เพื่อให้ทุกภาคส่วนเกิดความยั่งยืน และไม่เกิดบทเรียนจากผลกระทบด้านลบที่เป็นมา จึงจำเป็นต้องหาแนวทางการพัฒนาในรูปแบบที่ยั่งยืน จึงเป็นความจำเป็นต้องหาสิ่งใหม่มาทดแทนรูปแบบการท่องเที่ยวเดิมที่สร้างปัญหา (Butler, 1989: 5-12 ; Wheeler, 1991: 94-96) ซึ่งสาระสำคัญควรเป็นรูปแบบการพัฒนาที่ผ่านการวางแผนที่ดีที่มีกลไกทางการท่องเที่ยวช่วยสร้างความรับผิดชอบ และก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในระดับใหญ่ขึ้น Godfrey ได้เสนอแนวต่อไปว่าแนวทางการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงมิติทางสังคมไปพร้อมๆ กับมิติทางเศรษฐศาสตร์จะเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยวิธีการที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางที่คำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งหากมีการยอมรับในแนวคิดดังกล่าว จำเป็นต้องมีการกำหนดกรอบความคิดการจัดการท่องเที่ยวให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ได้มีนักวิจัยสาขาวิชาการท่องเที่ยวบางท่านได้ชี้ประเด็นการวางแผน

พัฒนาการท่องเที่ยวควรพิจารณาปัญหาผลกระทบต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางป้องกันผลที่อาจเกิดจากการพัฒนา เช่น ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (WCED, 1987: 94-105) องค์กร WCED เน้นถึงรูปแบบการพัฒนาต้องมุ่งสร้างความพึงพอใจ และตอบสนองความต้องการต่อคนในยุคปัจจุบัน ในขณะเดียวกันก็ส่วนไว้ให้คนรุ่นหลังด้วย นอกจากนี้มีการเชื่อมโยงประเด็นด้านสิทธิชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ อนาคต รวมถึงการตัดสินใจเลือกกิจกรรมใดๆ มาสู่ชุมชนที่มีศิริชุมชนคิดว่า จะส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีของพวากษา แนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปใน การประชุมขององค์การสหประชาชาติ ด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UNCED) ณ กรุงริโอ ในปี ก.ศ. 1992 เมื่อผู้นำโลกร่วมเขียนสัญญารับแผนปฏิบัติการ Agenda 21 ยืนยันรับรองการพัฒนาที่ยั่งยืน ในหลักการว่าด้วยความจำเป็นต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว (Warburton, 1998: 1-39) ผลจากการประชุม UNCED หน่วยงานด้านการพัฒนาขององค์กรต่างๆ ถูกกระตุ้นให้นำไปสู่แผนปฏิบัติการหรือโครงการต่างๆ ที่จะผลักดันให้ประชาชนรู้จักการช่วยตัวเอง ซึ่งหมายถึงแนวที่จะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในรูปแบบการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ตอบสนองการทราบและแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือองค์กรอื่นๆ แต่เป็นการพัฒนาในรูปแบบที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเอง บทบาทคนนอกเป็นเพียงพี่เลี้ยง กระตุ้นเสริมเท่านั้น ดังนั้นผู้รู้หลายท่านในวงการวิชาการด้านธุรกิจท่องเที่ยวได้นำเสนอประเด็นการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Murphy 1985: 36; Gunn 1988: 16-17; Haywood 1988: 196; Blank 1989: 31; Simmons 1994: 103; Jamal and Getz 1995: 5-6; Reed 1997: 520) เป็นหลักการสำคัญเบื้องแรกของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งคืนสภาพลังชุมชนให้เป็นพลังหลักสำคัญของการนำเสนอเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวในทุกๆ ด้านตามขั้นตอนที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ Smith (1978: 48) ยังเสริมอีกว่าให้เน้นการรวมพลังทางความคิดที่มุ่งไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างแก่ผู้มาเยือน และชุมชนผู้เป็นเจ้าภาพที่ให้การต้อนรับ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวเฉพาะราย การรวมพลังเพื่อกระทำตามภารกิจของชุมชนที่ได้ตกลงกัน ไว้ดังกล่าวเป็นปัจจัยที่สำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กลมเกลียวของชุมชน ดังนั้น คนในชุมชนควรมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อหารแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างสมำเสมอและต่อเนื่อง Simmons (1994) ได้เสริมว่าคนในชุมชนต้องถูกยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของบรรยายกาศแห่งอัชญาศัยไมตรี ซึ่งถ้าเปรียบเทียบความคิดของ Simmons กับ Murphy (1985: 177) และ Kippendorf (1987: 287) ที่เน้นให้ชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมโดยตรงกับการจัดการการท่องเที่ยว ส่วน Murphy (1985 : 165) เสริมว่าต้องให้ความนับถือและเคารพความเป็นเจ้าของพื้นที่ เพราะเนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นเสมือนสินค้าที่ผู้คนเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ของคนในชุมชนนั้น ลักษณะการเสนออาจจะกระทบกับวิถีชีวิตของชุมชน ฉะนั้นการวางแผนพัฒนาสรุปแบบการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนจึงต้องให้ชุมชนได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนรับรู้ กำหนดรูปแบบ แนวทาง และผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน รวมถึงผลที่อาจจะเสียไปของชุมชนด้วย แนวคิดเรื่องการรับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนที่ Meckercher (1993: 3) ได้เสนอว่า เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกมองในภาพลักษณ์ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรชุมชนอย่างสิ้นเปลือง จึงควรมีการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างระมัดระวังไม่ให้เกิดภาพลักษณ์ดังกล่าว

5. แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่ใช้องค์ความรู้เป็นฐานในการจัดการ (knowledge-based) ทั้ง Getz (1987: 5-6) และ Jafari (1990: 33-41) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงเปรียบเทียบ โดย Jafari พยายามอธิบายว่า แนวคิดการใช้องค์ความรู้เป็นฐานในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวที่ตนเองนำเสนอด้วยนักวางแผนของแนวคิดตามหลักวิทยาศาสตร์ แล้วนำมาเชื่อมต่อ กับแนวคิดอื่นๆ เข้าด้วยกัน ที่มีจุดประสงค์ที่จะพยายามหาแนวทางสร้างรูปแบบขององค์ความรู้ในงานการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับ Getz เน้นให้ทำความเข้าใจภาพรวมของระบบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ต้องใช้หลักการประเมินอย่างเข้มงวดเป็นฐาน นอกจากนี้การใช้ประโยชน์และบูรณาการแผนการท่องเที่ยวต้องมาจากแรงบันดาลใจที่เป็นความต้องการของชุมชนเป็นราชฐาน โดยนำเสนอองค์ประกอบหลัก 4 ประการคือ

1) เน้นการวางแผนที่มีเป้าหมายเป็นหลัก และเป้าหมายนั้นมีเงื่อนไขว่าเป็นการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาสังคมนั้นๆ ด้วย และเมื่อประเมินต้องได้ผลลัพธ์ตามเป้าประสงค์ที่วางไว้

2) ใช้หลักคิดแบบเป็นระบบมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน รวมถึงใช้ทฤษฎีการพัฒนาที่มีจุดประสงค์ในการประเมินคุณค่าของแผนงานทุกขั้นตอน

3) แนวคิดแบบประชาธิปไตยที่เน้นความมีสิทธิเท่าเทียมกันในมวลหมู่สมาชิกในชุมชน ในทุกระดับชั้นของสังคม

4) ในการจัดทำแผนการการท่องเที่ยวชุมชนต้องแสดงแนวคิดหลักที่จะพัฒนาอย่างชัดเจน เช่น การจัดสวนสาธารณะ อุทยานประวัติศาสตร์ แนวทางการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์ถือครองที่ดิน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ถ้านำแนวทางการศึกษาของชีวิตเหล่านี้ท่องเที่ยวตามแนวคิดของ Butler (1980) มาเป็นหลักคิด จะพบว่างานการท่องเที่ยว มีลักษณะเป็นพลวัตร ทุกขั้นตอนของวิัฒนาการ

มีผลกระทบเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ถ้ามีการวางแผนการจัดการที่ดีมีการบริหารที่สอดคล้องเหมาะสมกับความสามารถ และในปริมาณระดับที่ชุมชนมีความสามารถรับได้ รวมถึงความสามารถทางธรรมชาติจะรับได้ก็จะยืดอายุของแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่คู่กับวัฒนธรรมชุมชน หรือการคงอยู่ของชุมชน ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนต้องให้โอกาสชุมชนได้มีส่วนร่วม เสนอแนวคิด กำหนดขอบเขตการวางแผนการท่องเที่ยวในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต เป็นปกติของชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในครรลองการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วยวิถีทางแบบประชารัฐฯ ไทย ส่วนแนวคิดด้านการตลาดนำการวางแผนนับเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น และเห็นผลชัดเจนที่เอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ส่งผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าว จึงมีการเสนอแนวทางป้องกันที่จะให้ผลกระทบเกิดขึ้นในทางลบน้อยที่สุด ด้วยการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ และควรจะเชื่อมโยงระหว่างงานการตลาดกับการวางแผนการท่องเที่ยวจะจะไปด้วยกัน ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวได้

5. แนวคิดและหลักการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ดีเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต้องมีการวางแผนที่คำนึงถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและลบ ตลอดจนความกลมกลืนกับการพัฒนาด้านอื่นๆ ควบคู่กันไปด้วย ดังนั้น หลักในการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนต้องจัดทำภายใต้ขีดความสามารถในการรองรับ ได้ของพื้นที่

การศึกษาวิจัยจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบครบวงจรในพื้นที่นำร่อง จะพิจารณากำหนดแผนการจัดการ และแนวทางไปสู่การปฏิบัติภายใต้กรอบองค์ประกอบพื้นฐานของระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกด้านดังนี้ 1) ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวและกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม 2) ด้านนักท่องเที่ยวและกลุ่มผู้ด้านการตลาด 3) การบริการ ได้แก่ บริการอาหารที่พัก ความปลอดภัย การนำเที่ยว การบริการสื่อความหมายธรรมชาติ และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก 4) องค์กรบริหารจัดการที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้โดยคำนึงถึงหลักการพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นและการกระจายประโยชน์จาก การท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม การสร้างจิตสำนึกรักและความตระหนักรักนักท่องเที่ยวผ่านทางการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และการจัดการเพื่อนรุ้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชนอย่างมีความรับผิดชอบโดยเคราะห์ในธรรมชาติ และวิถีชีวิตของครัวเรือนในชุมชน นอกจากนั้น การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวต้องคำนึงหลักการของ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งประกอบด้วยหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ

1) ด้านคุณภาพ ได้แก่ คุณภาพของประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวพึงได้รับ คุณภาพของทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างเหมาะสม และคุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชน 2) ความต่อเนื่องให้การท่องเที่ยวนั้นเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการท่องเที่ยว และความยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยว และ 3) ความสมดุลในการจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ การกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมไปยังทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และความสมดุลระหว่างปริมาณการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวกับจีด ความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ และ/หรือภัยได้ภาระผ่อนคลายการท่องเที่ยวยังไงก็ได้ ได้ในระดับใด (limit of acceptable change) ที่นำมาใช้เป็นกรอบในการพิจารณาร่วมกับหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วย

การวางแผนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นกิจกรรมที่กระทำต่อเนื่องเป็นกระบวนการเพื่อเสนอแนวทางที่นำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายเฉพาะที่วางไว้สำหรับแต่ละพื้นที่ การวางแผนเป็นกิจกรรมที่มุ่งไปสู่อนาคต โดยทั่วไปจะมีการกำหนดเวลาการดำเนินการตามแผนที่เสนอแนะไว้ ซึ่งในกรณีการศึกษาจัดทำแผนครั้งนี้ได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมตามแผนไว้ที่ระยะเวลา 3 ปี เพื่อให้สามารถติดตามผลของการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถเห็นผลในทางปฏิบัติได้ชัดเจน และเป็นการจัดทำแผนฯ ในลักษณะการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มากที่สุด

แนวคิดและหลักการพื้นฐานของการวางแผนที่ผู้วิจัยยึดถือเป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมทางแผนต่างๆ (planning activities) ของกระบวนการวางแผน (planning process) มีดังต่อไปนี้

5.1 ความยืดหยุ่นและความต่อเนื่อง (Flexible and Continuous approach) เป็นการวางแผนที่มีความยืดหยุ่นและตอบสนองสภาพแวดล้อมที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงโดยไม่คาดคิด อย่างไรก็ได้ การเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นกับสถานการณ์ดังกล่าวต้องอยู่ภายในการรอบของความเป็นไปได้ในการบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากนี้การวางแผนต้องคำนึงถึงเป้าหมายในระยะยาวและสามารถสร้างความต่อเนื่องของกิจกรรมต่างๆ ไปในอนาคตได้

5.2 การวางแผนแบบองค์รวม (Comprehensive approach) หมายถึงการวางแผนที่พิจารณาองค์ประกอบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับระบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน องค์ประกอบดังกล่าวได้แก่ ทรัพยากรท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว การบริการด้านต่างๆ และองค์การบริหารจัดการ ตลอดจนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

5.3 การวางแผนแบบผสมผสาน (Integrated approach) โดยพิจารณาความสอดคล้องเชื่อมโยงระหว่างแผนจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับแผนการอนุรักษ์ และ/หรือการพัฒนาอื่นๆ ที่มีในพื้นที่

นอกจากนั้น ยังมุ่งที่จะพสมพسانแผนการจัดการในระดับชุมชนท้องถิ่นนี้เข้ากับแผนในระดับจังหวัด ภูมิภาคและนโยบายของประเทศด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกด้วย

5.4 การวางแผนโดยใช้หลักการของการจัดการเชิงระบบนิเวศ (Ecosystem management approach) ซึ่งคำนึงถึงความอยู่รอดของระบบนิเวศมากกว่าการได้รับผลประโยชน์จากการบริการ หรือผลิตผลต่างๆ ของระบบนิเวศ เป็นการวางแผนที่เน้นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อระบบนิเวศ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อพื้นที่ธรรมชาติที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนจะให้ความมั่นคงร่วมเป็นพิเศษในการเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมธรรมชาติ การรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนจำเป็นต้องมีมาตรการต่างๆ เข้ามาควบคุมดูแล เช่น จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม จำแนกพื้นที่ที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์ และกันพื้นที่บวิเวณที่อ่อนไหวเประบงไว้เป็นพื้นที่ที่ไม่ส่งเสริมให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเกิดขึ้น เป็นต้น รวมไปถึงกำหนดรูปแบบ/กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และการติดตามตรวจสอบผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อระบบนิเวศ นอกจากนั้น การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลักไม่เปลี่ยนแปลงธรรมชาติเกินความจำเป็น คำนึงถึงการควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อม ไม่ฟุ่มเฟือยและง่ายต่อการดูแลรักษา

5.5 สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย (Implementable and Acceptable approach) โดยเน้นการวางแผนที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ทั้งในด้านความพร้อมและปัจจัยด้านขององค์กรบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

5.6 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้และส่วนเสีย (Participatory approach) โดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายตั้งแต่ระยะเริ่มแรกของการวางแผน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการวางแผนเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ ไปจนกระทั่งขั้นตอนของการวินิจฉัย ประเมินทางเลือกของแผนที่เหมาะสมที่สุดสำหรับพื้นที่และการนำไปปฏิบัติ ตลอดจนติดตามผลของการดำเนินงานตามแผนดังกล่าว

5.7 การวางแผนโดยชุมชนเป็นแกน (Community-based approach) โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนในระดับตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งเน้นให้การจัดการการท่องเที่ยวดำเนินการโดยชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น จึงเป็นการวางแผนที่ดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามหลักการที่ถูกต้อง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นที่ยอมรับกันว่ามีความเป็นไปได้ในการช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้นในระยะยาว อาจช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นทราบถึงคุณค่าและ

ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการช่วยส่งเสริมเรื่องการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศอีกด้วย

วิธีการวางแผนในครั้งนี้ ให้ความสำคัญต่อกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Participatory approach) ในการจัดทำแผนและนำแผนไปดำเนินการ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้เรียนรู้ถึงการทำเที่ยวโดยชุมชน กระบวนการจัดการที่ยั่งยืน (learning process) และสามารถที่จะจัดการการท่องเที่ยว ในชุมชนของตนเองย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถ เป็นแกนหรือเข้าร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการบริหารจัดการจะต้องมีความเป็นไปได้ เป็นที่ยอมรับของชุมชนส่วนรวม และมีการ ดำเนินการอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยเน้นการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่คู่แล รับผิดชอบทรัพยากรท่องเที่ยว และองค์กรอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ดังกล่าว ทั้งที่ยังเป็นการสร้างเสริมให้เกิดกิจกรรมที่ชาวบ้านในชุมชนมีโอกาสได้มาระหว่างกันให้เกิด ประโยชน์แก่ชุมชนและครัวเรือนของตนเอง

กล่าวโดยสรุป เป้าหมายของการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านร่องกล้ามี ดังนี้

1) สร้างแนวทางการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในอำนาจหน้าที่ในการให้ความ ร่วมมือจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าเป็นโครงการนำร่องและนำแผนไปดำเนินการ การ ดำเนินการบริหารจัดการจะต้องมีความเป็นไปได้ เป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น และมีการดำเนินการอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยเน้นการประสานความร่วมมือ ระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่คู่แลรับผิดชอบทรัพยากรท่องเที่ยว และองค์กรอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดังกล่าว

2) สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อพื้นที่ธรรมชาติที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น กิจกรรมการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะให้ความระมัดระวังเป็นพิเศษในการเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ รวมไปถึง การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมธรรมชาติ การรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนจำเป็นต้องมีมาตรการต่างๆ เข้า มาควบคุมดูแล เช่น จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสม จำกัดพื้นที่ที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์ และกันพื้นที่บริเวณที่อ่อนไหว เปราะบางไว้เป็นพื้นที่สงวนที่ไม่ส่งเสริมให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเกิดขึ้น

เป็นต้น รวมไปถึงการกำหนดรูปแบบหรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และการติดตามตรวจสอบผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อระบบนิเวศ

3) กำหนดแนวทางการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่กลมกลืนกับธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่เบลี่ยนแปลงธรรมชาติเกินความจำเป็น คำนึงถึงการควบคุมผลกระทบสิ่งแวดล้อม ไม่ฟุ่มเฟือยและง่ายต่อการดูแลรักษา นอกจากนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังเน้นการบริการแบบช่วยเหลือตนเอง และไม่ใช้เครื่องจักรกลทุนแรงในการบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ

4) กำหนดแนวทางการสร้างประโภชน์กลับคืนแก่ชุมชนและพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบต่างๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การให้บริการบ้านพัก อาหาร การนำเที่ยวในท้องถิ่น การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว และการจ้างงานในส่วนบริการอื่นๆ เป็นต้น การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกิจการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นที่ยอมรับกันว่ามีความเป็นไปได้ในการช่วยปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นให้ดีขึ้นในระยะยาว อาจช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักรู้คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่อนุรักษ์ประเภทต่างๆ และลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลง ซึ่งทำกับว่าเป็นการช่วยส่งเสริมเรื่องการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมระดับประเทศอีกด้วย

5) กำหนดแนวทางส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ทั้งด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการสื่อความหมายธรรมชาติ และการพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อการสื่อความหมายธรรมชาติ ด้วยเหตุที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หากธรรมชาติและระบบนิเวศไม่ดีนั้นจะเสื่อมโทรมลง หรือถูกทำลายด้วยคุณค่าไปก็มีอยู่สูง ดังนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจ และ/หรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนเกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาระบบนิเวศให้ดีนั้นเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ นอกจากนี้ การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ยังรวมไปถึงบุคคลกลุ่มอื่นๆ เช่น รายภูธรท้องถิ่น มัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วยกัน วิธีการสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์มีหลายรูปแบบ เช่น จัดให้มีสูนย์สื่อความหมายธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว เอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ นิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เส้นทางเดินเท้าหรือทางเดินป่าให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติหลากหลายแก่ผู้

นาเยือน รวมไปถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท่องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาของแหล่งท่องเที่ยวได้

6) กำหนดแนวทางการจัดการที่เอื้อให้เกิดความยั่งยืนของตลาดการท่องเที่ยว โดยขัดหาตตลาด การประชาสัมพันธ์และจัดระบบการบริหารจัดการด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพ

6. ระบบการท่องเที่ยว

การพิจารณาการท่องเที่ยวในเชิงระบบ จะทำให้สามารถเข้าใจถึงสภาพและการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้หมายถึงการพิจารณาถึงระบบย่อยและองค์ประกอบ หน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งนั้นมีลักษณะที่แตกต่างกันไป ระบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้าในการศึกษานี้จำแนกได้ 3 ระบบย่อย คือ

6.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยว อันประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ส่วนใหญ่จะหมายถึงสภาพภูมิประเทศของทรัพยากรนั้นๆ ซึ่งอาจเป็นทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวิถีวัฒนธรรมชุมชน

6.2 การบริหารจัดการและการให้บริการการท่องเที่ยว ได้แก่ การบริการเพื่อการท่องเที่ยวต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ หรือที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่ รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

6.3 ตลาดการท่องเที่ยว เป็นส่วนของอุปสงค์ในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว การตลาดอาจพิจารณาได้ทั้งตัวนักท่องเที่ยวเอง และกิจกรรม รูปแบบ หรือกระบวนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ในแต่ละระบบย่อย มีองค์ประกอบอีกมากมายที่มีบทบาทและหน้าที่สัมพันธ์และแตกต่างกัน นอกจากนี้ ยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมบนอุปสงค์ ด้วย สิ่งแวดล้อมบนอุปสงค์ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว ภูมิอากาศ ชุมชน กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ในพื้นที่ เช่น ระบบนิเวศ ตลอดจนการบริหารและการปกครองพื้นที่ท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งแวดล้อมบนอุปสงค์เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวในทางอ้อมแล้ว ยังอาจได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมอีกด้วย ซึ่งระบบการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้จะเป็นตัวแบ่งกลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้ชัดเจนเป็นสัดส่วนยิ่งขึ้น ทั้งนี้โดยแบ่งบทบาทหน้าที่

ต่อการท่องเที่ยว (tourism function) เป็นด้านอุปสงค์ (demand) อุปทาน (supply) ทรัพยากร (resource) รองรับผลกระทบ (impact) และมีผลต่อการท่องเที่ยว (effect)

7. ปัจจัยความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว

แนวความคิดของปัจจัยความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว หรือศักยภาพของพื้นที่ที่สามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวได้นั้น สรุปเป็นคำจำกัดความเพื่อเป็นกรอบในการศึกษารึงนี้ได้ว่า ปัจจัยความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวหมายถึง ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่พื้นที่นั้นจะสามารถแบกรับได้ ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมเข้า ซึ่งในการกำหนดปัจจัยความสามารถในการรองรับฯ ในแหล่งท่องเที่ยวใดๆ จะมีการกำหนดวิธีต่างๆ เพื่อใช้รักษาระดับปัจจัยความสามารถในการรองรับฯ ดังนั้น แนวความคิดของปัจจัยความสามารถในการรองรับฯ จึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ สำหรับเสริมทั้งมาตรฐานและขอบเขตของการท่องเที่ยว ซึ่งจะมีผลต่อการเอาใจใส่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้มีน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งปัจจัยความสามารถในการรองรับฯ สามารถแปรเปลี่ยนหรือมีความแตกต่างกันไปตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม เวลา และสถานที่ นอกจากนี้แล้วปัจจัยความสามารถในการรองรับฯ ยังแตกต่างกันตามภูมิประเทศและปัจจัยที่นำมาพิจารณา เช่นขนาดพื้นที่ ความต้องการของคนในพื้นที่ การดำรงรักษาทศนิยภาพ ตลอดจนปัจจัยพื้นที่ความพอเหมาะของนักท่องเที่ยวที่คนในพื้นที่สามารถให้บริการได้ ความสามารถหรือโอกาสของคนในพื้นที่ในการให้บริการ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ รวมถึงการควบคุม ป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจาก การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ดังนั้น การศึกษาเพื่อกำหนดปัจจัยความสามารถในการรองรับฯ ที่ดีและเหมาะสมที่สุดภายใต้ระบบการจัดการระดับต่างๆ แล้ว ในขั้นสุดท้ายของการตัดสินใจเลือกปัจจัย ความสามารถในการรองรับฯ จะต้องคำนึงถึงความเกี่ยวข้องของปัจจัยต่างๆ และเลือกสรรข้อกำหนดที่มีประสิทธิภาพเข้าช่วย

เกณฑ์การพิจารณาปัจจัยความสามารถในการรองรับฯ มีมุ่งมองจากหลายๆ ด้านที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้จะครอบคลุมสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. ด้านปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น มีสิ่งที่ต้องพิจารณาคือ ช่วงที่มีการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนถึงช่วงที่มีปริมาณพอเหมาะสม และช่วงที่เพิ่มขึ้นถึงจุดสูงสุด สำหรับการศึกษานี้จะวิจัยเพื่อหาช่วงที่มีปริมาณนักท่องเที่ยวพอเหมาะสม อันเป็นผลมาจากการปัจจัยกำจัดบางประการเข้ามานีบทบาท ซึ่งเป็นความหนาแน่นที่มีปริมาณเหมาะสมที่สุด หรือเป็น carrying capacity

2. ด้านพื้นที่สามารถพิจารณาได้ 3 พื้นที่ คือ

1) แหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับความพร้อมในการไปท่องเที่ยว ซึ่งใน การศึกษาครั้งนี้จะให้ความสำคัญน้อย

2) เขตต่อเนื่องระหว่างแหล่งที่มาถึงแหล่งท่องเที่ยว เกี่ยวกับความคับคั่งของการเดินทาง ใน การศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาในช่วงการเดินทางจากพิษณุโลกหรือจากเพชรบูรณ์ไปยังภูทิน ร่องคล้า

3) เขตเป้าหมายการท่องเที่ยว คือ ชุมชนบ้านร่องคล้าและพื้นที่ท่องเที่ยวในเขต ติดต่อกับชุมชน การศึกษาวิจัยจะพิจารณาเกี่ยวกับความอิ่มตัวในระดับที่จะทำลายสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประเด็นหลักในการศึกษาครั้งนี้

3. ด้านผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาปีดความสามารถในการรองรับฯ ได้แก่ ผลกระทบด้านภาพลักษณ์ของชุมชนบ้านร่องคล้า ซึ่งจะทำให้เกิดการลดลงของความดึงดูดใจ และ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเดิมให้เสื่อมลง ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศวิทยา

4. ลักษณะของปีดความสามารถ ในการรองรับฯ ที่เหมาะสมของชุมชนบ้านร่องคล้า คือ ความเหมาะสมในทุกๆ ด้าน อย่างไรก็ตามในการศึกษาได้แบ่งเป็น 4 ลักษณะ คือ

1) ปีดความสามารถในการรองรับฯ ทางกายภาพ หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุด ที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงระดับความอิ่มตัวของสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการท่องเที่ยวในพื้นที่

2) ปีดความสามารถในการรองรับฯ ทางสิ่งแวดล้อมหมายถึง ระดับของนักท่องเที่ยว ที่สูงสุดที่จะไม่ทำให้ระบบสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศต้องชำรุด

3) ปีดความสามารถในการรองรับฯ ทางสังคม หมายถึง ระดับปริมาณนักท่องเที่ยว สูงสุดที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนานและประทับใจของนักท่องเที่ยวจากหายไปเมื่อมีการขยายตัวของการท่องเที่ยว ทั้งนี้รวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ทำให้ผลกระทบทางลบเกิดต่อประชาชนท้องถิ่น จนเกิดความไม่พอใจของประชาชนในชุมชน

4) ปีดความสามารถในการรองรับฯ ทางเศรษฐกิจ หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งในหมู่สมาชิกในชุมชน และการดำเนินชีพของครัวเรือนในชุมชน

จะเห็นได้ว่าเกณฑ์การพิจารณา อาจสรุปได้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวกับพื้นที่บริการ หรือ ความสามารถในการให้บริการของปัจจัยต่างๆ เป็นเกณฑ์ที่นำมาใช้พิจารณามากที่สุด โดยความต้องการ

ของนักท่องเที่ยว และขนาดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ เป็นพื้นฐานที่สำคัญ สำหรับนำไปตัดสินระดับชีดความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึง องค์ประกอบของการประเมินชีดความสามารถรองรับการท่องเที่ยวด้วย เนื่องจากชีดความสามารถ รองรับการท่องเที่ยวเป็นผลจากปัจจัยองค์ประกอบหลายด้าน และแต่ละด้านมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน อย่างใกล้ชิด ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงไปตามแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม ฉะนั้น ใน การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดองค์ประกอบที่ใช้ประเมินชีดความสามารถรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมถึงความสวยงาม ความมี คุณค่า ความบริสุทธิ์ปราศจากมลภาวะ และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเฉพาะถิ่น 2) ด้านตลาด และบริการท่องเที่ยว ได้แก่ ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรท่องเที่ยว ของชุมชน รวมถึงการสนับสนุนด้านตัวสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยวที่ไม่สร้างผลกระทบด้านลบ ให้แก่ชุมชน 3) ด้านกายภาพ พิจารณาถึงการจัดการท่องเที่ยวนับตั้งแต่ที่ตั้งภูมิสถานีปั้บล บรรยายกาศ สิ่งก่อสร้างและที่ดินนิยภาพที่เป็นวัตถุ 4) ด้านเศรษฐกิจ-สังคม พิจารณาถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม วิถีถิ่นรวมถึงความมีเอกลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนองค์กรประชาชนและการมีส่วนร่วมอันเกิดจากอิทธิพลของประชาชนในชุมชน และ 5) ด้านการจัดการเป็นด้านที่จะทำ หน้าที่เพิ่มชีดความสามารถของปัจจัยองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านดังกล่าวข้างต้นทั้งในแต่ละด้านและ ภาพรวม

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนล่าง กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องก้า อำเภอครัวไทย จังหวัดพิษณุโลกครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา และเพื่อให้การวิจัยสามารถได้มาซึ่งคำตอบเชิงประจักษ์ในแต่ละวัตถุประสงค์ ข้างต้น ผู้วิจัยจึงแบ่งขั้นตอนในการดำเนินการ 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 สำรวจทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นการสืบค้นปัญหาและความต้องการเพื่อศึกษาสภาพของชุมชนในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาแนวทางการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐาน

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นปฏิบัติโครงการนำร่องเพื่อเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและประเมินผล

1. ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

1) สำรวจและกำหนดทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมที่มีศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1) ติดต่อผู้นำหมู่บ้าน หาผู้คุ้นเคยกันฝืนป่า เคยใช้ประโยชน์จากผืนป่า ร่วมสำรวจหาชุดเด่น ประวัติความเป็นมา สาเหตุการเกิด รวมทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่า นกชนิดต่าง ๆ ในผืนป่าที่อยู่ติดกับหมู่บ้าน

1.2) ใช้รูปแบบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนสำรวจหา คัดเลือก ผู้อาชุโสหบ้านที่อาชญาอยู่ในหมู่บ้านเป็นระยะเวลาหนึ่ง

1.3) ผู้วิจัยและผู้อาชุโสหบ้านร่วมวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโดยพิจารณาจากสภาพทั่วไปในปัจจุบัน 3 ปัจจัยคือ ระบบนิเวศภายในแหล่งท่องเที่ยว ความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์และการมีองค์ประกอบท่องเที่ยวหลากหลาย

2) ศึกษาความต้องการและศักยภาพของชาวบ้าน เนื่องจากเป็นการวิจัยแบบ PAR ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีสอบถาม สำรวจ พูดคุยและการสังเกตร่วมกัน ดังนั้น ผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ตามขั้นตอนการสำรวจข้อมูล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยืนยันความสอดคล้องและการมีส่วนร่วม

ในการดำเนินการร่วมกัน สำหรับขั้นตอนการสำรวจวิจัยจะแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน โดยมีผู้ให้ข้อมูลดังนี้คือ

ขั้นที่หนึ่ง ผู้วิจัยและผู้นำในหมู่บ้านพูดคุย เพื่อซักถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณี นิรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยืนยันและวิเคราะห์รูปแบบวัฒนธรรมร่วมกัน

ขั้นที่สอง ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากผู้นำหมู่บ้าน เพื่อรับและคัดเลือกแกนนำของประชาชนในหมู่บ้านที่สามารถเป็นตัวแทนของคนทุกกลุ่มในชุมชนได้ จากนั้นผู้วิจัยใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดแนวคิดร่วมกัน โดยใช้เทคนิค AIC ใน การวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่ผู้อาชญาในหมู่บ้านร่วมค้นหาในขั้นตอนแรก เพื่อให้เกิดการยืนยันข้อมูลร่วมกัน รวมทั้งการควบคุมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

3) การศึกษาระบวนการพัฒนาแนวทางการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 3 ของเทคนิค AIC โดยกลุ่มแกนนำชุมชนร่วมประชุมวางแผนปฏิบัติการจัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง จึงจำเป็นต้องใช้การประชุม ฝึกอบรม หรือให้การศึกษาเฉพาะเรื่องกับบุคคลเป้าหมาย เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของการเป็นกลุ่มท่องเที่ยวที่เป็นองค์ประกอบของประชาชนในพื้นที่ ผู้ทำหน้าที่จัดการทั้งทรัพยากรธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงจัดการธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนได้ จึงต้องเตรียมความพร้อมของชุมชนบ้านร่องกล้าด้วยการดำเนินการดังนี้

3.1) จัดประชุมจัดทำกำหนดการ รูปแบบการนำเสนอที่ยว กำหนดอัตราค่าบริการและแนวทางการกระจายรายได้สู่ชุมชน รวมทั้งการระดมทุนดำเนินการ

3.2) จัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการบริหารจัดการกลุ่มท่องเที่ยว และรูปแบบการบริหารจัดการ

3.3) จัดฝึกอบรมวิธีการสื่อความหมายธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมชุมชน

3.4) จัดทำแผนปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า

4) ขั้นปฏิบัติโครงการทดลองทำทัวร์นำร่องเพื่อให้คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และปรับปรุงแก้ไข

4.1) ติดต่อประสานงานกับภาคธุรกิจนำเที่ยว และสาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เพื่อนำกลุ่มนักท่องเที่ยวและนักศึกษามาทดลองใช้บริการ

4.2) เก็บข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการให้บริการและจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มฯ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลในระหว่างการดำเนินการจัดท่องเที่ยวตามโครงการทดลองทัวร์นำร่องของกลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า

2. ประชากรการสุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่เป็นขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ประชาชนทั้งหมดในชุมชนบ้านร่องกล้า หมู่ 10 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอกรุงเทพมหานคร จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 612 คน คิดเป็น 135 หลังคาเรือน

การสุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ที่ให้ข้อมูลออกเป็นสองกลุ่มตามขั้นตอนการสำรวจข้อมูล ซึ่งแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน โดยให้ข้อมูลดังต่อไปนี้

ขั้นที่หนึ่ง ผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้าครอบครัวของหมู่บ้านจำนวน 10 คน เพื่อพูดคุยซักถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนในด้านต่าง ๆ ในภาพรวมของชุมชน

ขั้นที่สอง ใช้หลักการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) ชุมชนบ้านร่องกล้า มีประชากรแต่ละกลุ่มอยู่แตกต่างกันมากจำนวน 30 คน

ขั้นที่สาม ผลการดำเนินกิจกรรมตามวัตถุประสงค์การวิจัยในข้อแรกได้ก่อให้กลุ่มผู้นำการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ มาเป็นกรรมการของกลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า และกลุ่มสมาชิกทั่วไปเป็นคณะกรรมการกิจกรรมฝ่ายต่าง ๆ ตามโครงสร้างของกลุ่มฯ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน วิถีวัฒนธรรมชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติด้วยการสอบถาม สัมภาษณ์ พูดคุย และการสังเกตร่วมกันระหว่างผู้วิจัย นักวิชาการ และชุมชนบ้านร่องกล้า โดยร่วมคิดร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างมีปฏิสัมพันธ์ โดยการปฏิบัติจริง และใช้เทคนิค AIC ในการรวบรวมข้อมูลซึ่งการดำเนินการแต่ละขั้นมีดังนี้

1) ให้ผู้เข้าร่วมประชุมแนะนำตนเองเพื่อให้รู้จักกันและรู้สึกดีต่อกัน

2) แบ่งกลุ่ม 3 กลุ่ม กำหนดให้แต่ละกลุ่มใช้เวลา_r่วมคิดกลุ่มละ 1 ชั่วโมง ประเด็นสภาพปัญหาของชุมชนบ้านร่องกล้าด้านต่าง ๆ และให้ตัวแทนนำเสนอ

3) สรุปแยกและประเด็นที่แต่ละกลุ่มนำเสนอ

- 4) ร่วมระดมความคิดสร้างสรรค์หาแนวทางแก้ไขและนำเสนอต่อที่ประชุม
- 5) ทุกคนร่วมพิจารณาความพร้อมหรือไม่พร้อมของชุมชนที่จะพัฒนาท่องเที่ยว
- 6) ทุกคนร่วมพิจารณาตัดสิน ร่วมกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเลือก กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นแนวทางแก้ไขและร่วมปฏิบัติอย่างจริงจัง
- 7) ดำเนินการจัดทำ SWOT ANALYSIS ชุมชนบ้านร่องก้าว
- 8) จัดประชุมเพื่อหาวิธีการหรือทางเลือกและนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ SWOT มาวางแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยการจัดประชุมชาวบ้านและภาคีที่เข้าร่วมช่วยกัน ดำเนินการจัดทำแผนฯ
- 9) แบบสอบถาม
  - 9.1) แบบประเมินศักยภาพชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและ สิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นแบบประเมินค่า โดยมีเนื้อหาครอบคลุมถึงการรับรู้ ความสามารถในการ กำหนดพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การวางแผนปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยว การกำหนดระเบียบกฎหมายที่ ให้สามารถใช้ในชุมชนและนักท่องเที่ยวปฏิบัติเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ตลอดจน การรักษาและการสำรวจผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
  - 9.2) แบบประเมินศักยภาพชุมชนในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดย ชุมชน โดยมีลักษณะเป็นแบบประเมินค่า ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมถึงการรับรู้ ความสามารถในการ ให้ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชน ความสามารถในการอำนวยความสะดวก และปลดภัยแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงการจัดเก็บค่าธรรมเนียมในการใช้บริการท่องเที่ยวในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้มีการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลและการ ตีความของผู้วิจัย เกี่ยวกับความเป็นจริงระดับต่าง ๆ กับความคิดของผู้ให้ข้อมูลว่า สองคล้องต้องกัน หรือไม่ ซึ่งดำเนินการโดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเหลี่ยม (triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบ แหล่งที่มาต่าง ๆ ของข้อมูลด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
- 2) เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถามและสังเกตการณ์ ซึ่งหมายถึง การเฝ้าดูหรือศึกษา เหตุการณ์ หรือเรื่องราวโดยละเอียดเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลควบคู่ไปกับการสังเกต ซึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ใช้นညูบเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่การเก็บข้อมูลด้านข้อเท็จจริง ข้อมูลแสดงความคิดเห็นและเจตคติ

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย ระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความ หรือสาระอย่างมีระบบและอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี ซึ่งมีกระบวนการกิจกรรมดังนี้คือ ขั้นต้นใช้การลดตอนข้อมูล ขั้นที่สองใช้การแสดงข้อมูล และขั้นสุดท้ายใช้การสร้างข้อสรุปและยืนยันผลสรุป เป็นการสังเคราะห์ข้อสรุปเบื้องต้น เข้าด้วยกันเป็นบทสรุป และตรวจสอบยืนยันเป็นผลสรุปการวิจัยในช่วงสุดท้าย และในขณะที่เขียนรายงานกับข้อมูลสนามเพื่อยืนยันผลสรุปวิจัย ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า

2) ผู้วิจัยใช้สถิติร้อยละ สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณ และวิเคราะห์ร่วมกับคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวโดยวิธีการวิพากษ์วิจารณ์ ส่วนข้อมูลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการได้รับบริการและแบบประเมินศักยภาพชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว วิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ยร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเขียนสรุประยงานเพื่อนำเสนอคณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยว และหาแนวทางปรับปรุงการดำเนินการต่อไป

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ดังนั้นระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยจึงค่อนข้างใช้เวลาเพื่อศึกษาการพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่	ระยะเวลา
1) สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้าและแนวทางในการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวของชุมชน	มกราคม – มิถุนายน 2553
2) ศึกษาและพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และเตรียมความพร้อม	กรกฎาคม – ธันวาคม 2553
3) ประเมินผลการดำเนินการทัวร์นำร่อง	มกราคม – เมษายน 2554
4) วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผล แปลความหมาย และเขียนรายงานสรุปผลการวิจัย	พฤษภาคม – ธันวาคม 2554

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องก้าว อำเภอครุฑ์ จังหวัดพิษณุโลกนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกชุมชน การดำเนินงานในบางครั้งมีลักษณะลองผิดลองถูก และบางครั้งมีปัญหาเกิดขึ้น ดังนั้นการดำเนินการวิจัย จึงมีลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันไปด้วย และผลจากการดำเนินการสร้างการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ซึ่งจะนำเสนอดังนี้

- 1) ผลการสำรวจสภาพทางกายภาพของชุมชน และข้อมูลทุกด้านจากเอกสาร
- 2) ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 3) ผลการวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาแนวทางการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐาน
- 4) ผลการประเมินศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว

4.1 ผลการสำรวจสภาพทางกายภาพของชุมชนบ้านร่องก้าวและข้อมูลทุกด้าน

ผลการวิจัยจากการจัดประชุมสนทนาเชิงสังเคราะห์และสำรวจสภาพทางกายภาพในชุมชนบ้านร่องก้าวด้วยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและชาวบ้านผู้อาชูโส มีดังนี้

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านร่องก้าว

สถานที่ตั้ง

ชุมชนบ้านร่องก้าวตั้งอยู่ที่หมู่ 10 ตำบลเนินเพิ่ม อำเภอครุฑ์ จังหวัดพิษณุโลก มีอาณาเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า มีพื้นที่ทางการเกษตรประมาณ 6,125 ไร่ และพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนประมาณ 137 ไร่ พื้นที่ของชุมชนตั้งอยู่ใจกลางของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า แวดล้อมด้วยป่าคงคิบ ทั้งหมู่บ้านมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 135 ครัวเรือน แยกเป็นเพศชาย 307 คน และเพศหญิง 305 คน ประชากร 90 % เป็นชาวเช้าผ่านเมือง ที่เหลืออีก 10 % เป็นคนไทยพื้นเมือง ซึ่งคน 2 กลุ่ม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสุขุม

ลักษณะภูมิประเทศ

ตั้งอยู่กลางหุบเขาสูง ติดกับอุทยานแห่งชาติภู hin ร่องกล้าที่พื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปจึงรายล้อมด้วยเทือกเขาสูง สลับซับซ้อน ประกอบด้วยยอดภูเขาสูงหลายลูกที่สำคัญ คือ ภูหมันขาว ภูแพลงม้า ภูปีเล้า ภูลุมโล และภู hin ร่องกล้า โดยมีภูหมันขาวเป็นยอดเขาที่สูงที่สุด ประมาณ 1,820 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีความสูงลดหลั่นจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตกและเป็นแหล่งกำเนิดของลำธารหลายสาย เช่น ลำน้ำไช ห้วยออมสิงห์ ห้วยเหมือนโคน ห้วยหลวงใหญ่ และห้วยน้ำขึ้น มีชื่อเป็นลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านร่องกล้า สภาพพื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ มีทั้งพื้นที่ราบเชิงเขา ยอดเขา และหุบเขาจึงเหมาะสมสำหรับทำการเกษตรที่สูง

ภูมิอากาศ

มีอากาศหนาวเย็นเกือบทตลอดปี ฤดูหนาวจะเริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิจะลดต่ำประมาณ 0 – 4 องศาเซลเซียส จนเกิดแม่น้ำ ลมออกปกคลุมอยู่ทั่วไป ทั้งในหน้าหนาวและหน้าฝน ฤดูฝนจะเริ่มประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมฝนจะตกชุก ส่วนฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงกลางเดือนพฤษภาคม อากาศจะเย็นสบาย อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 18 – 25 องศาเซลเซียส

แหล่งน้ำ

น้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภคของหมู่บ้านได้จากห้วยน้ำขึ้นที่ไหลผ่านหมู่บ้าน และผ่านพื้นที่ทำการเกษตร นอกจากนี้จะมีบ่อน้ำธรรมชาติบนเขาริเวณพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งชาวบ้านให้เชื่อว่า บ่อน้ำชุบชีวิต มีตาน้ำผุดตลอดปี อยู่บนยอดเนินเขาใช้บริโภคตลอดทั้งปี ครัวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มเพียงพอ ส่วนน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรมีเพียงพอแต่ในบางปีช่วงหน้าร้อนจะขาดแคลนบ้าง ซึ่งมักจะมีปริมาณฝนตกน้อยในเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม แต่เนื่องจากได้อานิสงค์ของความอุดมสมบูรณ์ และความชุ่มชื้นของอุทยานแห่งชาติภู hin ร่องกล้า จึงทำให้ครัวเรือนในชุมชนไม่ขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้

บริการสาธารณูปโภคในหมู่บ้าน

มีศาสนสถาน 2 แห่ง คือ วัดป่าร่องกล้าเป็นวัดที่ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2526 โดยพระอาจารย์สุพจน์ (ไม่ทราบพิมพ์นามของท่านว่ามาจากที่ใด) ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงระหว่างการจัดตั้งหมู่บ้านร่องกล้า โดยมีผู้ใหญ่โซภา ภักดีสอน เป็นแกนนำในการก่อสร้างร่วมกับชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ ซึ่งเป็นเนื้อที่ที่อุทยานได้กันออกเป็นพื้นที่ของวัดแล้ว ช่วงก่อตั้งหมู่บ้านในยุคแรกจะมีกลุ่มคนไทยพื้นราบ เข้ามาจับจองที่ดินอยู่อาศัยร่วมกับคนเมือง มีพระมาจำพรรษาร่วมกันหลายองค์ แต่อยู่ได้ไม่นานเนื่องจากหน้าอากาศหนาวเย็นของพื้นที่ไม่ได้ปัจจุบันจึง

เหลือเพียงพระอาจารย์สมชาย สมจิตโต เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าร่องกล้า ซึ่งจำพรรษาอยู่เพียงรูปเดียว เป็นที่เคารพเลื่อมใส มีลูกศิษย์ที่อยู่ทางภาคตะวันออก เช่น ชลบุรี ระยอง และกรุงเทพฯ จัดกองผ้าป่า สามัคคีมาทอดที่วัดป่าร่องกล้าทุกปี เพื่อสร้างศาลา กุฎิพระ ห้องน้ำ โรงครัว และอื่นๆ เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับผู้เข้ามานาบถบิดามโนธรรมในวัดป่าแห่งนี้

นอกจากนี้ยังมีโบสถ์คริสต์ นิกายโปรเตสแตนท์อีก 1 แห่ง เรียกว่าศาลาธรรมภู hinร่องกล้า ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากคณะกรรมการอนุชนคริสตจักรสะพานเหลือง กรุงเทพฯ ศาลาธรรมภู hin ร่องกล้ามีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคริสต์ศาสนอาทิตย์ละ 1 ครั้ง ผู้ร่วมก่อตั้งคือกลุ่มคริสเตียนบ้านร่องกล้า เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2545 โดยทีมแคนนำคือ นายป้อ วชิรวงศ์วรกุล นายสมชาย แซ่หว้า นายวิทวัส วชิรวงศ์วรกุล และนายก้าว หวานดันะ ร่วมดำเนินการจัดตั้งและบริหาร โบสถ์คริสต์แห่งนี้ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 23 ครัวเรือน จำนวน 124 คน นับถือศาสนาคริสต์และร่วมพิธีกรรมประจำที่โบสถ์แห่งนี้ทุกวันอาทิตย์ ยังไม่มีอาจารย์สอนมาประจำ แต่มีอาจารย์จาก หว้า รัตนะ มาสอนเป็นครั้งคราว

ไฟฟ้า

ในหมู่บ้านมีไฟฟ้าของรัฐใช้ และครอบครัวส่วนใหญ่มีไฟฟ้าใช้เพื่อให้แสงสว่าง และมีเครื่องไฟฟ้าเก็บทุกบ้านโดยเฉพาะโตรทัศน์ วิทยุ หน้อหุงข้าว เครื่องซักผ้า และอื่นๆ

โทรศัพท์

ในหมู่บ้านไม่มีโทรศัพท์สาธารณะ สัญญาณโทรศัพท์มือถือทั่วไปรับไม่ได้ ยกเว้นมีบางครัวเรือนที่ตั้งเสาพิเศษจึงรับได้ เนื่องจากภูมิศาสตร์ทางกายภาพของหมู่บ้านเป็นหุบเขา

การคมนาคม

สามารถเดินถึงหมู่บ้านร่องกล้าได้หลายเส้นทางคือ

1) จากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลก โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 12 (เส้นทางพิษณุโลก - หล่มสัก) ระยะทางประมาณ 135 กิโลเมตร โดยเริ่มจากพิษณุโลกประมาณกิโลเมตรที่ 68 เลี้ยวซ้ายเข้าสามแยกบ้านเยงมุ่งสู่อำเภอentonกรุงไทย ประมาณ 29 กิโลเมตร ถึงสามแยกร่องกล้าเลี้ยวขวามุ่งสู่อุทยานแห่งชาติภู hinร่องกล้า ขับต่อไปอีก 31 กิโลเมตร ถึงที่ทำการอุทยานฯ จากนั้นขับต่อไปอีก 7 กิโลเมตร ถึงหมู่บ้านร่องกล้า

2) จากตัวเมืองเพชรบูรณ์ใช้เส้นทางเพชรบูรณ์-หล่มสัก เข้าอำเภอหล่มสัก ผ่านบ้านวังบ้านบ้านโอะหัว ผ่านที่ทำการอุทยานแห่งชาติภู hinร่องกล้า และขับต่อไปอีก 7 กิโลเมตร จะถึงหมู่บ้านร่องกล้าระยะทางรวมประมาณ 115 กิโลเมตร

การเดินทางไปยังชุมชนบ้านร่องกล้าทั้ง 2 เส้นทาง สะควรสบาย ถนนลาดยางตลอดสาย ส่วนเส้นทางในหมู่บ้านเป็นทั้งคอนกรีต ลูกรัง และถนนคนเดิน ระยะต่อไปถึงทุกที่ การเดินทางจากหมู่บ้านไปยังตลาด ร้านค้าที่ว่าการอำเภอenton ที่ทำการอุทยานภูหินร่องกล้า หรือองค์การบริหารส่วนตำบลนินเพิ่ม ฯลฯ มีถนนติดต่อถึงกันสามารถเดินทางไปมาสะดวก คนในชุมชนบ้านร่องกล้ามีyan พาหนะประเภทรถบัส รถล้อสามเป็นรถจักรยานยนต์ การเดินทางจากอำเภอenton ไทยถึงหมู่บ้านใช้เวลาประมาณ 30 นาที

ที่อยู่อาศัยและร้านค้า

บ้านส่วนใหญ่มีความคงทนด้วย ลักษณะการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนยังคงรูปแบบเดิมๆ และวิถีการดำรงชีพแบบผ่านมา ซึ่งนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยในกลุ่มเครือญาติ พี่น้องรวมกันเป็นกลุ่ม บ้านที่ปลูกสร้างแบบสมัยแรกๆ ของการอพยพมาตั้งรกราก ยังคงสภาพดีส่วนบ้านที่สร้างใหม่ส่วนมากสร้างด้วยคอนกรีตมีรูปแบบทันสมัย โดยเฉพาะคนต่างจังหวัด เช่น กรุงเทพฯ เข้ามาปลูกสร้างบ้านพักตากอากาศของตนในรูปลักษณะสมัยใหม่ ความหนาแน่นของบ้านจะปลูกสร้างใกล้กับถนนสายหลักของหมู่บ้าน และมีกระชาวยออกไปบ้าง ในส่วนของชุมชนคนไทยมีการปลูกต้นไม้ดอกไม้และจัดบ้านรวมถึงบริเวณบ้านสะอาด ทุกบ้านมีส่วนราดน้ำใช้ทุกครัวเรือน และในหมู่บ้านมีร้านค้าและร้านบริการหลายแห่ง เช่น ร้านขายอาหารประเภทอาหารตามสั่ง ก๋วยเตี๋ยว อาหารพื้นเมือง ร้านขายของชำ เป็นต้น ที่ขายของใช้จำเป็น ขายพืชผัก ผลไม้นานาชนิด นอกจากนี้ยังมีร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ ปั๊มน้ำมันขนาดเล็ก และมีร้านค้าสหกรณ์ชุมชน 1 แห่ง

เชื้อเพลิงในการหุงต้ม

คนในหมู่บ้านใช้ฟืน แก๊ส และไฟฟ้าหุงต้มอาหารความคุ้กกันไป โดยชาวบ้านมักจะหาถังไม้หรือตันไม้แห้งตามธรรมชาติจากป่าในหมู่บ้านมาใช้ทำเป็นฟืนสำหรับหุงต้มและทำอาหาร ส่วนแก๊สจะสั่งซื้อตามร้านค้าในหมู่บ้านแล้วมีบริการส่งให้ถึงบ้านผู้ซื้อ ส่วนถ่านชาวบ้านไม่ค่อยนิยมใช้เนื่องจากราคาแพง

การดำเนินการทำเกษตร

การทำการทำเกษตรของชุมชนบ้านร่องกล้า มีการดำรงชีพลักษณะการทำเกษตรบนพื้นที่สูงที่มีความสูงเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,400 เมตรจากระดับน้ำทะเล จึงสามารถปลูกพืชเมืองหนาวได้ เช่น ต้นพลับ ต้นห้อ และพืชผัก เช่น ขิง กะหล่ำปลี แครอท มันฝรั่ง และบีคอนโคลี เป็นต้น ฐานะของชาวบ้านมีความเป็นอยู่ระดับปานกลางคือ พอกินพอใช้ โดยอาศัยการขายผักและพืชผลทางการทำเกษตร เช่นกะหล่ำปลี มันฝรั่ง เป็นหลัก

ประวัติชุมชนบ้านร่องกล้า

ในอดีตเมื่อ 60 ปีที่แล้ว มีกบุตรชาวมังได้อพยพมาจากภาคเหนือของไทย เข้ามาบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำนาหากิน ณ บริเวณที่เป็นบ้านร่องกล้าในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ใจกลางป่าพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ซึ่งเป็นเขตพื้นที่รอยต่อสองจังหวัดคือ อำเภอค่านชัย จังหวัดเลย และอำเภอครัวไทย จังหวัดพิษณุโลก ในปี พ.ศ. 2511 – 2525 ภูหินร่องกล้าเคยเป็นฐานที่มั่นใหญ่ในการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดประวัติศาสตร์การสู้รบระหว่างรัฐบาลไทยกับผู้ที่มีความเชื่อในลัทธิprox คอมมิวนิสต์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมัง และเมื่อรัฐบาลไทยได้เปลี่ยนแผนยุทธการในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ใหม่ นำโดยนายที่ 66/2523 เก้าใช้ปฏิบัติการจนประสบผลสำเร็จ ได้รับชัยชนะโดยไม่เสียเลือดเสียเนื้อ จนทำให้ชาวบ้านและมวลชนของ ผกค. ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมังกลับใจเข้ามอบตัวกับทางราชการ จากนั้นทหารหน่วยผสม พลเรือน ตำรวจทหารที่ 3 (พตท. 33) ซึ่งนำโดยพันเอกไพรожน์ จันทร์อุไร ผู้อำนวยการ พตท. 33 ได้เริ่มพัฒนาพื้นที่แห่งนี้โดยการตัดถนนผ่านใจกลางภูหินร่องกล้า และมีหนังสือค่าวัณมาก ที่ สร. 4001 (301) /324 ลงวันที่ 10 มกราคม 2526 ให้กองทัพภาคที่ 3 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 3 พิจารณาร่วมและประสานกับกรมป่าไม้ จัดตั้งบริเวณภูหินร่องกล้าเป็นอุทยานแห่งชาติ และมีติดในราชประชุมที่ 1/2526 ลงวันที่ 15 มีนาคม 2526 เห็นสมควรให้ออกพระราชบัญญัติกำหนดพื้นที่ป่าภูหินร่องกล้าเป็นอุทยานแห่งชาติ ส่งผลให้ชุมชนบ้านร่องกล้าซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใจกลางอุทยานฯ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 6,215 ไร่ ที่เป็นพื้นที่ทางการเกษตร และพื้นที่ของชุมชนประมาณ 137 ไร่ ให้อยู่ในความดูแลของศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 36 จังหวัดพิษณุโลก

ชุมชนบ้านร่องกล้าในปี พ.ศ. 2553 โดยภาพรวมแล้วยังมีความสงบสุขถึงแม้ว่าจะมีผู้ที่มาจากการต่างถิ่นอื่น ต่างวัฒนธรรมมาอาศัยอยู่ร่วมกันแต่ยังมีความสามัคคีกัน รักกันเสมือนญาติพี่น้อง มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ค่านในชุมชนยังมีอัตราค้ายไมตรีที่ดีต่อผู้มาเยี่ยมเยือนยังชุมชนบ้านร่องกล้า สภาพของหมู่บ้านเป็นพื้นที่รกรากลงหุบเขา และที่ราบติดภูเขาที่มีทิวทัศน์สวยงามมาก

เศรษฐกิจชุมชนบ้านร่องกล้า

แต่ละครอบครัวมีอาชีพหลักด้านการเกษตร และบางบ้านประกอบอาชีพมากกว่า 1 อาชีพขึ้นไปนอกเหนือจากการเกษตร เช่น แม่บ้านผลิตหัตถกรรมของชุมชน เช่น ผ้าปักชาวมัง บางคนเป็นคนงานของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า บางบ้านทำโภณสเตย์เป็นรายได้เสริม ศูนย์ส่งเคราะห์ชาวเขาบ้านร่องกล้าร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม อำเภอครัวไทย จังหวัดพิษณุโลก จัดตั้งศูนย์ผลิตภัณฑ์ชาวเกรียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการ

ใช้วัตถุคิดจากการเกษตรในหมู่บ้านมาเปรียบ เพื่อให้เกิดรายได้เสริมหลังจากหมุดกูหาทำกะหล่ำปลี มีการผลิตภัณฑ์ข้าวเกรียบจากการแปรรูปหลายรูปแบบ เช่น การทำข้าวเกรียบแครอท ข้าวเกรียบฟักทอง ข้าวเกรียบเผือก ข้าวเกรียบผสม เป็นต้น ศูนย์แห่งนี้มีเครื่องมือเครื่องจักรในการผลิต และมีอาคารที่ทำการ 1 หลัง มีการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านเพื่อร่วมผลิตสินค้าดังกล่าวออกขายแก่ นักท่องเที่ยวบิเวณ โรงเรียนการเมืองการทหาร มีเพียงส่วนน้อยที่ลูกหลานบางบ้านไปทำงานนอกพื้นที่ในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ ดังนั้นชาวบ้านบางคนจึงมีการประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียว แต่ บางคนมีการประกอบอาชีพหลายอาชีพร่วมกัน เช่นทำกะหล่ำ ปลูกข้าวไว้ ทำสวนผลไม้ ทำผลิตภัณฑ์ แปรรูป เป็นไก่ดัดน้ำกอกท่องเที่ยวท่องเที่ยวในอุทยานฯ ดังนั้นในรอบ 1 ปี ชาวบ้านบางคนมักจะมีการ ประกอบอาชีพหลายอย่าง ทำให้เกิดรายได้ต่อเนื่องตลอดปี

สำหรับสิทธิที่ดินทำกินนั้น ครอบครัวที่มีที่ดินเป็นของตนเองมีจำนวน 120 ครัวเรือน เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 3,700 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 137 ไร่ สำหรับครอบครัวที่มีที่ดินเป็นของตนเองและ เช่าเพิ่มบางส่วนจากอุทยานฯ มีจำนวน 70 ครัวเรือน ส่วนครอบครัวที่ต้องเช่าที่ดินทั้งหมดจำนวน 3 ครัวเรือน กรณีการเช่านั้นส่วนใหญ่จะเช่าจากญาติพี่น้องพ่อแม่ของตนเอง หรือบางส่วนเช่าพื้นที่ป่า เสื่อมโทรมจากอุทยานฯ บริเวณภูอนุสาวรีย์ ภูลุมโล (พื้นที่บริเวณป่าลูกตันชาครุระ)

ความรู้และการศึกษา

คนในชุมชนบ้านร่องกล้าแต่เดิมจะมองข้ามความสำคัญของการศึกษาและความรู้ มุ่งแต่จะเน้น การประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวเป็นหลัก จากการลงเก็บข้อมูลพบว่า ชาวบ้านร้อยละ 65 อ่านออกเขียนได้ ส่วนที่เหลือไม่มีโอกาสเรียนหนังสือ ซึ่งมักจะเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันผู้ เผ่าผู้แก่และคนที่มีลูกหลานที่อยู่ในวัยเรียนจะเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น สังเกตจากทุก ครัวเรือนจะส่งลูกหลานของตนไปเรียนในสถานศึกษาที่ในเมืองเกือบทุกครัวเรือน อย่างน้อยที่สุดต้อง ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (จนประณีตศึกษาปีที่ 6) โดยมีความเชื่อและความหวังให้บุตรหลานของตน มีงานทำที่ดี มีความก้าวหน้าในชีวิตเพื่อเป็นที่พึ่งของครอบครัวในภายภาคหน้า และหลายคนไม่ยอม ให้ลูกกลับบามายืดอาชีพปลูกกะหล่ำที่เนื้ดเหนื่อย และเสี่ยงภัยกับการใช้ยาฆ่าแมลง ดังนั้นระดับ การศึกษาของคนในปัจจุบันของหมู่บ้านพบว่า ส่วนใหญ่จบการศึกษาภาคบังคับ (ประณีตศึกษาปีที่ 6) ผู้ที่จบมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่ามีจำนวนประมาณ 47 คน ผู้ที่จบระดับมัธยมศึกษาตอน ปลายหรือเทียบเท่ามีจำนวน 19 คน และผู้ที่กำลังศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายมีจำนวน 11 คน

กิจกรรมของหมู่บ้าน

ชาวบ้านในชุมชนบ้านร่องกล้าส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช้าร่วมปฐนิตติตามประเพณีและวัฒนธรรมวิถีเดิม กิจกรรมที่ร่วมปฐนิตติ เช่น ประเพณีปีใหม่มัง พิธีล้อมขวัญของคนในครอบครัว พิธีสูงขวัญตั้งชื่อสูงขวัญผู้ใหญ่ พิธีขอพรบุญธรรมแม่นบุญธรรม พิธีสร้างสะพานต้อนรับขวัญ เป็นต้น

สภาพแรงงานของคนในท้องถิ่น

ชาวบ้านร่องกล้าบางส่วนที่ไปทำงานออกหมู่บ้าน ได้แก่ งานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ในเมืองใหญ่ และรับจ้างทั่วไป บางคนไม่ไปรับจ้างก็จะนำของที่ผลิตในครัวเรือนในชุมชนมาจำหน่าย นักท่องเที่ยวบริเวณโรงเรียนการเมือง แรงงานบางส่วนจะรับจ้างอยู่ในเขตใกล้เคียงชุมชน โดยทำงานในโครงการหลวง อุทยานฯ ลักษณะการทำงานจะไปเช่า-ยื้นกลับทุกวัน

ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน

ตลอดระยะเวลา 12 เดือน ที่ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน และศักยภาพของชุมชนเพื่อประเมินขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน บ้านร่องกล้า ด้วยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยได้ทำความคุ้นเคยกับผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ทีมแคนন้ำชุมชนผู้จัดการท่องเที่ยว สมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบล ครูใหญ่ และพัฒนากร รวมทั้งผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือด้วยการพบปะสนทนากับผู้นำชุมชนเพื่อสังเกตการณ์ กิจกรรมงานประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนตลอดเวลา ทั้งนี้เพื่อยืนยันในข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เพื่อความถูกต้องในการเขียนรายงาน สำหรับรายละเอียดของประเพณี และวัฒนธรรมชุมชนที่สำคัญสามารถนำมาเป็นจุดสนใจสำหรับพัฒนาการกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านร่องกล้าที่เป็นจุดสนใจสำหรับการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน

กิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรม	จัดขึ้นระหว่าง	ความเชื่อของชุมชน	ลักษณะของกิจกรรมที่สำคัญ
1. ประเพณี กินข้าวใหม่	เดือนตุลาคมของทุกปี	ข้าวใหม่เป็นข้าวที่มีความหอม นุ่มและอร่อยมาก บุคคลหรือครอบครัวใดที่มีความสามาถการทำข้าวใหม่ได้จะเชิญชวนญาติพี่น้อง หรือแขกมาร่วมเป็นเกียรติรับประทานข้าวใหม่ได้นับว่าเป็นคนขยันทำมาหากิน และเป็นคนจิตใจกว้างขวางในสังคม พิธีกินข้าวใหม่เป็นการแสดงออกถึงความเคารพดิน น้ำ ไฟ อากาศ และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าการทำพิธีรอมเข่นนี้ ทุกปี จะส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรได้ดีตลอดไป จึงมีการสืบทอดทำพิธีรอมนี้ตลอดมา	<ul style="list-style-type: none"> การประกอบพิธีรอมจะทำภายในครอบครัวของตนเอง และมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ โดยพ่อรับหน้าที่เตรียมฟืน/ม้าไก่/คอยรับแขก แม่หน้าที่ทำอาหารและจัดตั้งสำรับอาหาร ส่วนลูกน้องหน้าที่ช่วยพ่อแม่และเชิญญาติพี่น้องมาร่วมรับประทาน ขั้นตอนการทำข้าวใหม่ คือ <ol style="list-style-type: none"> เลือกเกี่ยวข้าวที่เริ่มสุก เมื่อปลายรวงข้าวเริ่มเหลือง นำข้าวที่เกี่ยวได้มานวดให้ได้ข้าวเปลือก นำข้าวเปลือกมาคั่ว จนเม็ดข้าวแข็ง นำมาตากลมให้เย็น นำมาทำด้วยครกกระเดื่อง หุงโดยใช้กระทะใบบัว ห่วงหุงต้องระวังอย่างมาก เพราะข้าวจะละเกินไป นำกระทะใบใหญ่นำตั้งไว้บนกะละมัง แล้วตักข้าวจากกระทะใส่ในกระทะใบให้สะเด็ดน้ำ นำข้าวที่สะเด็ดน้ำแล้วมานึ่งในลังถึงจนสุก เก็บน้ำข้าวไว้ดื่ม หอม อร่อย ม้าไก่ หรือหมูตามจำนวนที่ต้องการและฐานะของเจ้าภาพ การประกอบพิธีรอมกินข้าวใหม่ <ol style="list-style-type: none"> จัดตั้งโต๊ะข้าว หัวหน้าครัวเรือนร่วมกับญาติที่ใกล้ชิดไปเรียงเพื่อนบ้านมาร่วมคล้องกัน เจ้าภาพทำพิธีเรียกบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมาร่วมกินข้าวใหม่ก่อน เชิญแขกผู้ใหญ่และญาติพี่น้องมานั่งประจำโต๊ะอาหาร

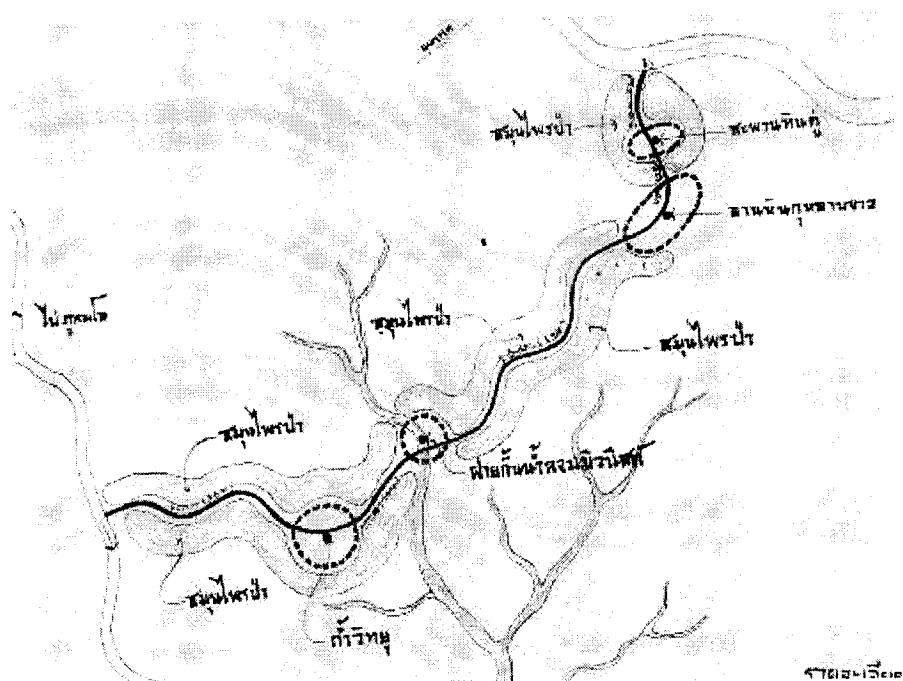
กิจกรรมประเพณี และวัฒนธรรม	จดบันทึกหัวใจ	ความเชื่อ ¹ ของชุมชน	ลักษณะของกิจกรรมที่สำคัญ
			<p>5. แขกผู้มีเกียรติ หรือคนได้คนหนึ่งเข้าบ้านเพื่อกล่าวขอบคุณ และอวยพรแก่เจ้าภาพให้ประสบแต่ความสุขความเจริญตลอดไป</p> <p>6. เจ้าภาพและแขกร่วมรับประทานอาหารข้าวใหม่ หลังกล่าวขอบคุณ</p>
2. พิธีลงสีดา		<p>เป็นความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นความตายของชาวมัง Hayes ในครอบครัวเกิด เจ็บป่วย จะทำพิธีแลกชีวิต ระหว่างคนและสัตว์ เป็นการนำเอาความโศกเศร้าไปให้กับสัตว์ เสมือนเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจของคนในชุมชนและวงศ์ตระกูล</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● พิธีลงสีดา หรือพิธีอันเนื่องเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องการถ่ายชีวิตกันระหว่างคนกับสัตว์ มักเป็นคนที่เจ็บป่วยหรือที่มีเคราะห์ร้าย หรือดวงไม่ดี ● ขั้นตอนการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ กระถางสำหรับปักธูปเทียน ใช้ถูกป 3 ดอก กระดาษเงิน กระดาษทอง ถ้วยข้าวสารใส่ไข่ไก่ 1 ฟอง ตะเกียง 1 ดวง หรือเทียนไข่ 1 เล่ม ก้าว 1 คู่ (ทำจากเขาวัวหรือเขาควายผ่าครึ่ง) น้ำ 3 ขอก ข้าวตอก 1 กอง (ข้าวเปลือกคั่วให้แตก) และหมู 1 ตัว ● การประกอบพิธีกรรม หมอดื้อเริ่มด้วยการจุดกระดาษเงิน กระดาษทองแล้วร่ายบทสาดเป็นภาษาแม่ ขณะสาดหมอดื้อจะเคาะเจียเง่ง (ห่วงวงกลมที่มีลูกกระพรุนติดอยู่) จากนั้นจะเสี่ยงทายด้วยการ โยนก้าว ถ้าก้าวง่ายทั้งสองข้างหรือว่าทั้งสองข้างถือว่าดี ถือว่าดี แต่ถ้าหงายข้างหนึ่งกว่าข้างหนึ่งถือว่าไม่ดี ถ้าไม่ยอม การประกอบพิธีนี้จะใช้เวลานานเท่าใด ขึ้นอยู่กับการโยนก้าวเสี่ยงทาย พิธีกรรมจะดำเนินไปจนกว่าการเสี่ยงทายจะดี เมื่อการเสี่ยงทายออกมารดีแล้ว หมอดื้อจะส่งให้นำหมูไปป่นแล้วหมอดื้อจะใช้ก้าวเดะเลือดหมูมาทาที่ด้านหลังคนป่วย ซึ่งการทำเช่นนี้เป็นการป้องกันภัยภูตผีเห็นคนป่วย การนำหมูเป็นการได้ดวงวิญญาณหรือตอบแทนผีที่บ้านของหมอดื้อ ที่มีส่วนร่วมกับส่วนกลางนำไปแขวนห้องบูชาที่บ้าน สืบสานปีหมอดื้อจะนำกระดูกส่วนกลางนี้ไปรวมกัน แล้วเผาไปพร้อมกับ

กิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรม	จัดขึ้นระหว่าง	ความเชื่อของชุมชน	ลักษณะของกิจกรรมที่สำคัญ
			กระดายเงินกระดายทอง เพื่อปลดปล่อยดวงวิญญาณของหมู่ไปเกิดใหม่ หมุดการะหน้าที่ที่กดแทนดวงวิญญาณของมนุษย์ผู้นับถือแล้ว
3. พิธีใส่กำไลคอ	เด็กเกิดใหม่	การล้อมกำไลคอตือว่าเป็นการล้อมสักดิ์ชีวิตของคนไม่ให้สูญก่อนเวลาอันควร ชวนมังเชื่อว่าเมื่อใส่กำไลคอแล้วจะสามารถป้องกันภัยต่อได้	<ul style="list-style-type: none"> ● การล้อมกำไลคอหรือที่ข้อมือหรือข้อเท้า จะทำกับเด็กที่เกิดใหม่ ผู้เป็นพ่อแม่จะเตรียมกำไลไว้ตั้งแต่เมื่อกำลังตั้งท้องอยู่ กำไลสามารถทำได้ทั้งจากเงินแท้ทองเหลือง หรือด้ายสันไหญี่ (คล้ายสายศิรุจัน) ส่วนไหญี่การทำกำไลจะทำเป็นวงไหญี่ให้ล้องคอให้พอดี ● พิธีกรรมหมอนผีเป็นผู้ประกอบให้ โดยเจ้าของบ้านเป็นผู้นัดหมาย โดยหมอนผีจะเตรียมเครื่องไว้เมื่อตรงกับวันนัดหมายหมอนผีก็จะมาทำพิธี พิธีเริ่มที่ประตูบ้านที่อยู่ตรงกับทิศไหว์ผี โดยนำไฟไปวางลงในถ้วยใส่ข้าวสารแล้วจุดธูปเทียน นำไปไหหรือหมูที่ยังมีชีวิตมาทำพิธีร่วมด้วย เมื่อเสร็จพิธีจะนำไปไหหรือหมูไปป่า และนำไปไหหรือหมูที่ฆ่าไปปั้นแล้วนำกลับมาทำนายว่าการประกอบพิธีนี้ดีหรือไม่ดี โดยดูลักษณะของส่วนขาและตาของสัตว์แล้วจะทำนายออกมาน้ำคำทำนายไม่มีดีจะประกอบพิธีนี้ใหม่ หากคำทำนายดีก็จะใส่กำไลคอได้เลย โดยคนแก่หรือผู้อาวุโส ขณะใส่ก็จะให้ศีลให้พรและเงินทองด้วย หลังพิธีจะมีการกินเจี้ยว
4. พิธีสูญเสียตั้งชื่อสูญเสียใหม่		คนมังเชื่อว่าผู้ชายที่แต่งงานและมีบุตรแล้วควรเปลี่ยนชื่อใหม่เพื่อเป็นสิริมงคล กับชีวิต	<ul style="list-style-type: none"> ● คนมังเชื่อว่าพิธีสูญเสียตั้งชื่อสูญเสียใหม่เป็นพิธีที่เสริมมงคลให้กับชีวิต การเปลี่ยนชื่อจะทำพิธีเปลี่ยนในช่วงระยะเวลากราลงา ของชีวิต เมื่ออายุระหว่าง 25-30 ปี จะเปลี่ยนชื่อจากชื่อหนึ่งพยางค์เป็น 2 พยางค์ โดยอาจจะมีชื่อเดิมผสมอยู่ด้วย ซึ่งผู้ดังให้นั่นนักจะเป็นพ่อตา เป็นผู้ดังชื่อใหม่ ถือว่าให้เกียรติ เครื่องเซ่นไหว้คือหมู 2 ตัว เพื่อทำอาหาร เหล้า 3 แกลลอน เชิญญาติมาร่วมปรึกษาหารือ เพื่อเลือกชื่อใหม่ให้กับคนคนนั้น โดยแยกและญาติจะให้เกียรติแก่พ่อตาให้เป็นคนเลือกก่อน

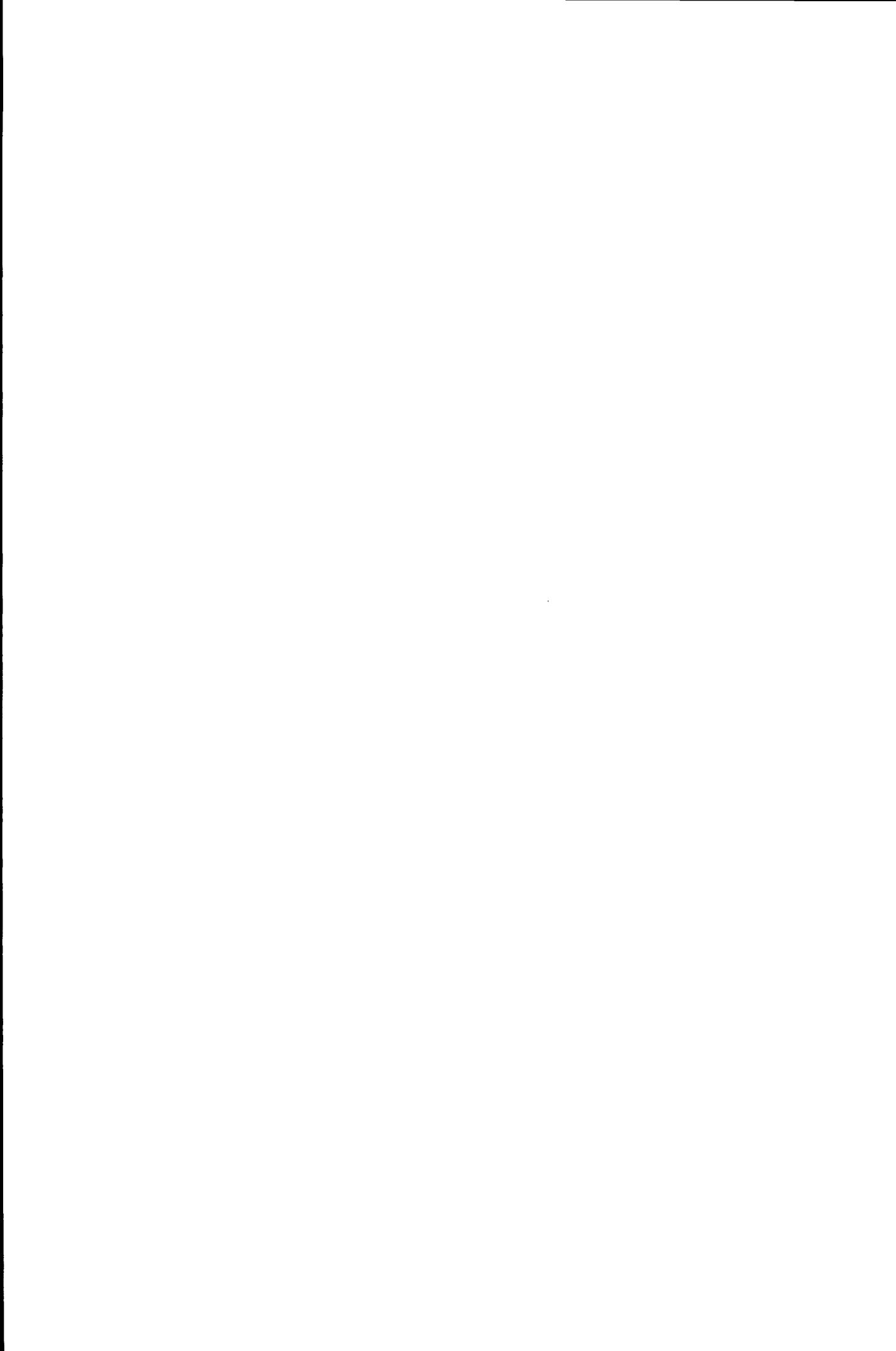
กิจกรรมประเพณีและวัฒนธรรม	จัดขึ้นระหว่าง	ความเชื่อของชุมชน	ลักษณะของกิจกรรมที่สำคัญ
			และส่วนใหญ่พ่อตาเลือกซื้ออะไรคนส่วนใหญ่จะเห็นด้วย
5. พิธีล้อมขวัญครอบครัว	ปีละ 1 ครั้ง ในช่วงต้นๆ ปี	คนเราทุกคนมีขวัญประจำตัวอยู่ทุกคนแต่ถ้าขวัญของใครไปตกอยู่ที่ใดไม่มีอยู่กันเน้อกับตัว จะทำให้ผู้นั้นเจ็บป่วย จึงควรมีการล้อมขวัญของครอบครัวขึ้น	<ul style="list-style-type: none"> พิธีล้อมขวัญของครอบครัวเพื่อสร้างกำลังใจให้แก่คนในครอบครัว เตรียมอุปกรณ์ หมู 1 ตัว กระชายปูรูฟ 1 กิโลกรัม ขูป 1 มัด ไก่ 2 ตัว ไข่ไก่ (ตามจำนวนสมาชิก) หม้อสีดา 1 คน หลังจากนั้นเรียกสมาชิกในครอบครัวมาเขียนรวมกันในบ้าน หม้อสีดาจุดบนเพลิง และใช้รำข้าวะเอียดคั่วจนแห้งโยนไส่คุมเพลิงจนไฟลุกใหม้อบย่างน้ำกล้า ทำเสียงคำรามเหมือนเสือโกร่ง และวิงไอลีสิงชั่ว ráyภายในบ้านไปฯ มาก อยู่พักใหญ่ต่อนໄลีไปสืบสุดที่ประตูบ้าน ต่อจากนั้นหม้อสีดาอาเชือกผูกคอหมู และนำมาน้ำล้อมคนในบ้านนั้นไว้ตีม่องเดินล้อมคนในบ้านโดยวนขวา 3 รอบ หลังจากนั้นโยนไม้ก้อนเดี่ยงทากขวัญมารวมกันหรือไม่น่า ผ่าหనุพร้อมกับหม้อสีดาเผากระดาษให้หมูจำนวนหนึ่ง เพื่อเป็นเงินซื้อชีวิตเขา หลังจากนั้นหม้อสีดาทำพิธีสู่ขวัญ โดยนั่งเข้าทรงท่องเที่ยวไปในเมืองผีเพื่อต้อนรับขวัญและล้อมขวัญของสมาชิกในบ้านให้รวมกันไว้ ใชเวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย จึงเสร็จพิธี
6. ประเพณีปีใหม่	แรม 15 ค่ำเดือน 12 ถึงวันขึ้น 1 ค่ำของเดือน 1	เนื่องจากชาวมังทำงานหนักตลอดปี ไม่มีวันหยุดพักผ่อน คนผู้คนแก่จึงจัดให้มีการกินปีใหม่เพื่อเป็นการพักผ่อน	<ul style="list-style-type: none"> ประเพณีกินปีใหม่เพื่อพูนปะ สังสรรค์ระหว่างผู้ญาติมิตร หนุ่มสาวคاتงหมู่บ้าน มาเล่นโโยนลูกช้าง ตีลูกช้าง กินเลี้ยงกันอย่างสนุกสนาน ประเพณีปีใหม่มัง เป็นประเพณีสำคัญที่ชาวมังได้สืบทอดต่อภัณฑ์มาหลายนานา เสมือนเป็นช่วงเวลาพักผ่อนของชาวมัง ที่ทำงานหนักเกือบทตลอดทั้งปี และเชื่อว่าเป็นการหยุดรอรับความโชคดีที่จะมาเยือนในปีใหม่ อีกทั้งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่หนุ่มสาวชาวมังอาศัยงานปีใหม่เลือกคู่ครองไปพร้อมกันโดยใช้การเล่นโโยนลูกช้างเป็นสื่อ

กิจกรรมประเพณี และวัฒนธรรม	จัดขึ้นระหว่าง	ความเชื่อ ของชุมชน	ลักษณะของกิจกรรมที่สำคัญ
7. ประเพณีการ แต่งกาย			ประเพณีการแต่งกาย เนื่องจากชาวม้งแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือผู้มังขาว และผู้มังดำ ชุมชนบ้านร่องกล้าเป็นชนผู้มังดำ ผู้ชายมักจะนุ่งกางเกงโถร่างเป้ายามมีผ้าศีดแลงรัดที่เอว ปลายผ้ารัดเอวปักด้วยลวดลาย เสื้อแขนยาว สาบเสื้อปักด้วยลวดลาย ลำตัวสัน ส่วนผู้หญิงจะนุ่งกระโปรงสีขาวล้วนมีผ้ารักเอวปักด้วยลวดลาย เสื้อแขนยาว ลำตัวขาว ปกคอด้านหลังเป็นรูปสีเหลืองปักด้วยลวดลาย มีการปักเครื่องประดับขอน รองเท้า ถุงเท้า ผ้าโพกศีรษะ หรือหมวก มีเครื่องเงินประดับคอ การแต่งกายเต็มชุดจะแต่งตามโอกาส ต่างๆ เช่น ในวันปีใหม่ ไปร่วมพิธีการแต่งงาน ร่วมงานศพ หรือร่วมงานอื่นๆ

ทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า

ภาพที่ 2 แผนที่เดินทางสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ บ้านร่องกล้า

1) สะพานหินคู่

ลักษณะเป็นแพ่นหินรายขนาดใหญ่ วางคู่ขนานกัน 2 แผ่น หินทั้ง 2 แผ่น มีความกว้างประมาณแผ่นละ 1.50 เมตร ยาว 20 เมตร หนาประมาณ 0.45 เมตร เป็นแพ่นหินเรียบพาดผ่านลำห้วยในป่า มีความสูงประมาณ 4 เมตร ปักคุณค่าวัย mos. เพร์น บีโกเนีย สวยงามมากโดยเฉพาะในหน้าฝนและหน้าหนาว

2) ภูมิโล

เป็นภูเขาสูงที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของบ้านร่องกล้า สูงประมาณ 1,614 เมตรจากระดับน้ำทะเล เป็นภูเขาสูงที่ทอดตัวจากทางภูมันขาวลงไปทางภูเข้า บนภูมิโลจะมีลมพัดตลอดทั้งปีและสามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ทางบ้านทับเบิก บ้านหมันขาว ลำน้ำห้วยหลวง ภูอนุสาวรีย์ เป็นจุดที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนชมทิวทัศน์และบริเวณรอบจะเต็มไปด้วยต้นชากรุระ ซึ่งจะออกดอกให้ได้ชื่นชม ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคมเป็นคงชากรุระที่ดีงามมาก

3) พร摊ไม้ในผืนป่าธรรมชาติ

เนื่องจากที่ตั้งของชุมชนบ้านร่องกล้าอยู่ติดกับบริเวณผืนป่าธรรมชาติคือ อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ดังนั้นบริเวณหมู่บ้านจึงมีป่าคงดิบ夷าที่สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะด้านใต้และด้านเหนือของหมู่บ้านที่เป็นผืนป่าธรรมชาติตั้งเดิม สภาพแวดล้อมที่นี่มีความชุ่มชื้นตลอดปี พันธุ์ไม้สำคัญที่พบในป่าเบตробอนหมู่บ้าน

3.1) ไม้หนังช้าง ลักษณะของต้นไม้ ผิวสีลายขาว ลำต้นใหญ่ 3-4 คนโอบ สูง 50-80 เมตร มีเปลือกหนาประมาณ 2 นิ้ว เป็นไม้เนื้ออ่อน ข้างในสีขาว ชาวบ้านเชื่อว่ามีต้นไม้ชนิดนี้อยู่ที่ไหน ที่นั่นคินอุดมสมบูรณ์ทำมาหากินได้ (สามารถปลูกฝันได้) จะมีผลช่วยเดือนตุลาคม ผลมีขนาดเท่าหัวแม่มือสุกแล้วสีดำ สัตว์ต่างๆ ชอบมากิน เช่น กระรอกและนกเขียวหัวแดง

3.2) ไม้ยางแดง ลักษณะของต้นไม้ ผิวสีเหลือง ลำต้นใหญ่ 3-4 คนโอบ สูง 50 -80 เมตร ข้างในสีแดง เนื้อแข็ง เวลาตัดจะมียางออกมาสีเหลืองแดง ชาวบ้านเชื่อว่ามีต้นไม้ชนิดนี้อยู่ที่ไหนที่นั่นคินสมบูรณ์ทำมาหากินได้ จะมีผลช่วยเดือนตุลาคม ผลมีขนาดเท่าหัวแม่มือสุกแล้วสีดำ เป็นอาหารของสัตว์ป่า

3.3) ไม้เนื้อ ลักษณะของต้นไม้ ผิวสีดำ ลำต้นใหญ่ ประมาณ 3 คนโอบ สูง 70-80 เมตร ข้างในเนื้อไม้มีสองชั้น ชั้นที่ 1 สีขาว ชั้นที่ 2 สีแดง เนื้อแข็ง เวลาตัดจะมียางออกมาสีเหลืองแดง ชาวบ้านเชื่อว่ามีต้นไม้ชนิดนี้อยู่ที่ไหนที่นั่นคินสมบูรณ์ทำมาหากินได้ ติดลูกเดือนตุลาคม ลูกขนาดเท่าลูกอมยิมกลมสีเขียว สุกแล้วสีเหลือง สัตว์ต่างๆชอบมากิน พอกเก็บป่า/วัวป่า/หมูป่า

3.4) ไม่ด้านขวา ลักษณะของต้นไม้ ผิวสีเขียวดำ ลำต้นใหญ่ 1-2 คนโอบ สูง 20-40 เมตร เปลือกหนา 1 ซม. ใบสีเขียวเข้มกว้าง 2 นิ้ว ยาว 6 นิ้ว ข้างในเนื้อไม้มีสองชั้น ชั้นที่ 1 สีขาว ชั้นที่ 2 สีแดง เนื้อแข็ง ชาวบ้านเชื่อว่ามีต้นไม้ชนิดนี้อยู่ที่ไหนที่นั่นคืนสมบูรณ์ทำมาหากินได้ ติดลูกเดือนพฤษภาคม ลูกขนาดเท่าลูกอมยิ่มกลมสีเขียว สุกแล้วสีเหลือง สัตว์ต่างๆ ชอบมากิน พวงเก็บป่า/รากป่า/หมูป่า/กระรอก ประโยชน์คือ สามารถนำมาทำเป็นด้านขวา/ด้านขอบได้

3.5) ไม้ห้องอ้วน ลักษณะของต้นไม้ ผิวลายขาว-ดำ ลำต้นใหญ่ 2-3 คนโอบ สูง 20-40 เมตร เปลือกประมาณหนา 1 ซม. ใบสีเขียว-ขาว กว้าง 2 นิ้ว ยาว 6 นิ้ว ข้างในเนื้อแข็ง ชาวบ้านเชื่อว่ามีต้นไม้ชนิดนี้อยู่ที่ไหนที่นั่นคืนสมบูรณ์ทำมาหากินได้ ติดลูกเดือนธันวาคม ลูกขนาดเล็กกว่าลูกอม กลิ่นเหม็นสอดสีเขียว สุกแล้วสีดำ สัตว์ไม่ชอบกิน

3.6) ไม้หัวจ้ำ ลักษณะของต้นไม้ ผิวลายขาว-ดำ ลำต้น 15 ซม. สูง 10-15 เมตร ใบกลม 4 นิ้ว สีเขียว-ขาว อ่อนชาวบ้านเชื่อว่ามีต้นไม้ชนิดนี้อยู่ที่ไหนที่นั่นคืนสมบูรณ์ทำมาหากินได้ ติดลูกเดือน ธันวาคม - มีนาคม ลูกขนาดเล็กเหมือนเมล็ดผักกาด สอดสีเหลือง สุกแล้วสีดำ สัตว์ชอบกิน เช่น นกพิราบเขียว

3.7) กำลังเสือโคร่ง ลักษณะของต้นไม้ ผิวลายน้ำตาล ลำต้น 2 คนโอบ สูงประมาณ 40 – 50 เมตร ใบสีเขียว กว้าง 1/2 นิ้ว ยาว 2 นิ้ว หนังหนา 1 ½ นิ้ว ตัวผู้ไม่เป็นคอก ประโยชน์เป็นยาองเหล้าอย่างดี บำรุงเลือดทำให้ร่างกายแข็งแรง

3.8) ต้นเมเปล ลักษณะของต้นเมเปล ลำต้นสีดำ ขนาด 15 นิ้ว ใบสีเขียวอ่อน ประโยชน์ เป็นยาแก้ปวดไข้ข้อ

3.9) สนสามใบ ลักษณะสนสามใบ ผิวลำต้นสีน้ำตาลดำ ใบมีสามใบ เป็นสนที่ขึ้นตามธรรมชาติ ขนาดลำต้น 2 คนโอบ สูง 50 – 60 เมตร กลิ่นหอม ประโยชน์ใช้เป็นเชื้อเพลิง และ เป็นยาแก้ท้องเสีย

3.10) เห็ดที่พบในป่า

3.10.1) เห็ดขอน เป็นเห็ดที่ขึ้นตามขอนไม้แห้ง ลักษณะจะแข็งมีสีน้ำตาล-ดำ สามารถพบได้ตามเส้นทางเดินป่าเดือนก.ย.-ม.ย.

3.10.2) เห็ดหูหนู เป็นเห็ดที่ชอบขึ้นตามขอนไม้ที่มีความชื้นสูง มีความอ่อน สีน้ำตาลสามารถนำมาทำอาหารได้ พจน์เห็นในช่วงเดือน พ.ค.-มิ.ย.

3.10.3) เห็ดเนื้อร้า เป็นเห็ดที่ขึ้นตามขอนไม้ที่มีความชื้นสูงมากพบ ในช่วงฤดูฝน ลักษณะมีสีส้มอมขาว สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้ เดือน ม.ย.-ก.ย.

3.10.4) เหด้าไก่ เป็นเห็ดที่ชอบขึ้นตามพื้นดินตามไร่ที่เพาใหม่ๆ ในช่วงฤดูฝนลักษณะคล้ายร่มที่กำГОกอก ด้านบนจะเป็นสีเทา ด้านล่างเป็นสีขาว จะมุดขึ้นมาจากผิวดินเป็นคอก ๆ สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้ นิยมนำมาตำน้ำพริก พบเห็นทั่วไปในเดือน พ.ค.-ส.ค.

3.11) พญาเสือโคร่ง (ดอกชากระ)

พบทั่วไปบริเวณภูอนุสาวรีย์ ภูลุมโล ซึ่งสามัญคือ นางพญาเสือโคร่ง ชื่อพื้นเมืองอื่นๆ คือ ชนพญาพิงค์ ลักษณะเป็นไม้มีรากต้นสูงไม่สูงไม่เกิน 15 เมตร ดอกจะออกเป็นกระฉูกตามปลายกิ่ง มีทั้งสีชมพู แดงและขาว ในช่วงฤดูหนาวคือเดือนมกราคม

3.12) ขันดิน

พบได้ทั่วไปบริเวณรอบๆ วัดป่าร่องกล้าในช่วงเดือนมกราคมของทุกปี ลักษณะของขันดิน ทั้งต้นสีแดงเข้ม ความยาวจากโคนลำต้นถึงปลายช่อดอก 10 - 15 ซ.ม. ใบเรียงตรง ช่อดอกเพศผู้มีความเรียวยาว 6 - 12 ซ.ม. ดอกเพศผู้ไม่มีก้านดอกย่อยหรือถ้ามีจะยาวน้อยกว่า 1 ม.ม. กลีบดอกจำนวน 6 กลีบ ซึ่งมี 4 กลีบ ปลายแหลม แคนกกว่าอีก 2 กลีบที่ปลายตัด ดอกสมมาตรด้านข้าง ช่อดอกเพศเมียรูปร่างทรงเรียวยาว 3 - 5 ซ.ม. กว้าง 1.5 - 2 ซ.ม. ดอกเพศเมียขนาดเล็ก มีจำนวนมากเรียงชิดติดกันแน่น พぶตามป่าดินเบรายังดับสูง จากการบวกเล่าของชาวบ้านร่องกล้าว่า บริเวณวัดป่าร่องกล้า ในหมู่บ้านร่องกล้า มีพืชชนิดหนึ่ง ที่หายาก ใน 1 ปีจะขึ้นสักครั้ง เรียกว่า ขันดิน เราจะมีโอกาสได้เห็น ก็ต่อเมื่อช่อดอกของมัน ผลลัพธ์พื้นดินขึ้นมาเพื่อการผสมพันธุ์และแพร่พันธุ์ ตามปกติเราจะพบช่อดอกของขันดินเกิดเป็นกลุ่มๆ การกระจายอยู่ตามพื้นที่ป่าที่ค่อนข้างขึ้นตั้งแต่กลุ่มละ 1-2 ช่อดอกไปจนถึงกลุ่มใหญ่หลายสิบช่อดอกขึ้นไปในเดือนมกราคม เป็นที่น่าสังเกตว่าหากเราพบขันดินบริเวณใดในปีต่อๆ ไป ขันดินก็จะกลับมาออกดอกในบริเวณนั้นอีกหากสภาพป่าไม่ถูกทำลายไปจนหมดสภาพ แต่อย่างไรก็ต้องรักษาทุกอย่างให้อยู่ร่วมกันได้นั้น วิธีการที่ดีที่สุดก็คือต้องร่วมกันอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของพรรณพืชเหล่านี้ ให้ยั่งยืนตลอดไป

3.13) คงกุหลาบขาว

กุหลาบขาว มีชื่อท้องถิ่นเรียกว่า ดอกสามมี เป็นไม้พุ่ม ไม่ผลัดใบ มีความสูงประมาณ 1-3 เมตร กิ่งก้านระเกะระกะเป็นพุ่มใหญ่ จะออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ดอกออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ช่อละ 3-5 朵 ดอก ดอกมีสีขาวและขาวอมชมพู และมีสีเหลืองแต้มตามโคนดอก กลีบดอก เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวยหรือรูปหัวใจ ส่วนใหญ่ สามารถพับตามภูเขาที่มีระดับความสูง 1,000 - 1,600 เมตร ขอบขึ้นเป็นกลุ่ม หรือ กระจายตามที่โล่งแจ้งที่มีพื้นเป็นหินทราย ในประเทศไทยพบที่อุทยานแห่งชาติภูกระดึง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง และมากที่สุดที่อุทยานแห่งชาติ

ภูทินร่องกล้า จากการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ ในการทำเป็นเส้นทางเดินป่าของชุมชนพบว่า สถานทุกสถานที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ได้ เพราะมีความสวยงามเป็นธรรมชาติอยู่ไม่ไกลจากถ้ำวิทยุ

ภาพที่ 3 สถานทุกสถานที่ในพื้นที่บ้านร่องกล้า

4) สมุนไพร

คนมังใช้ยาสมุนไพรในการรักษาคนป่วย ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและถูกท่านนี้ แต่ก็มียาสมุนไพรบางตัวที่สามารถใช้รักษาคนไข้ที่ถูกไฟเข้าได้ด้วย เช่น บมิ้นชัน ใช้ขับไล่ฝีได้เป็นอย่างดี เช่น ผีก๊ะ เป็นต้น หรือการเจ็บป่วยที่มีอาการแปลงๆ บางอย่าง ได้เป็นอย่างดี สมุนไพรบางตัวมีสรรพคุณที่ดีมากที่จะใช้ช่วยให้คนที่ไม่มีถูกสามารถมีถูกได้ การใช้ยาสมุนไพรนั้นต้องเป็นบุคคลที่รู้เรื่อง และมีความชำนาญเป็นอย่างดีเท่านั้น สมุนไพรในพื้นที่บ้านร่องกล้า มีมากกว่า 200 ชนิด จากสภาพพื้นที่ และสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม ผู้วิจัยได้ออกสำรวจเก็บข้อมูลสมุนไพร 3 ครั้ง ร่วมกับแก่นำชุมชน ในพื้นที่ป่าด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านพบว่า มีพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านใช้ประจำ ดังนี้

ภาพที่ 4 ต้นชั่วกุ่เหจី

4.1) ต้นชั่วกุ่เหจី (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : รักษาแผลที่เกิดจากไฟไหม้ หรือน้ำร้อนลวก

วิธีการใช้ : นำใบมาเผาไฟแล้วทุบให้ละเอียด แล้วนำมาโรยใส่บาดแพลงให้ทั่วบริเวณ
แพลง จากนั้นก็ใช้ผ้าพันรอบแพลงให้พอดีนั่น ควรเปลี่ยนยาสมุนไพรใหม่ทุก ๆ วัน

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและชอบชื้นในพื้นที่ร่มไว ใต้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 5 ต้นจือเนง

4.2) ต้นจือเนง (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : รักษาโรคตาแดง

วิธีการใช้ : นำใบยาสมุนไพรมาต้มกับน้ำเดือดทิ้งไว้ให้เย็นจากนั้นก็นำมาล้างตา และ
นำมาดื่มทุกวันจนกว่าจะหาย ควรเปลี่ยนยาสมุนไพรใหม่ทุก ๆ 2 วัน

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ชอบชื้นในพื้นที่ร่มไว ใต้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 6 ต้นชั่วหมอดเหล่า

4.3) ต้นชั่วหมอดเหล่า (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ปีกดหลัง ปวดเอว ปวดตามกล้ามเนื้อตามศัล

วิธีการใช้ : ใช้รากต้มกับน้ำร้อน แล้วดื่มนักวันจนกว่าอาการจะดีขึ้น การเปลี่ยนยา

สมุนไพรใหม่ทุก ๆ วัน

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและชอบขึ้นในพื้นที่ร่มไว้ ใต้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 7 ต้นป้าเดือเข้าเลี้ย

4.4) ต้นป้าเดือเข้าเลี้ย (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : ใช้ห้ามเลือด เนื่องจากบาดแผลสด

วิธีการใช้ : นำใบมาบดให้ละเอียดและนำมาใส่แพลง กะเปลี่ยนยาสมุนไพรใหม่ทุกๆ วัน

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และชอบขึ้นในพื้นที่ที่มีความชื้นและ

มีน้ำขัง

ภาพที่ 8 ต้นป้าเด้อเข่า (ภาษาเมือง)

4.5) ต้นป้าเด้อเข่า (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : ใช้ห้ามเลือด เนื้องจากบาดแผล

วิธีการใช้ : นำใบมาบดให้ละเอียดและนำมาใส่แพลง ควรเปลี่ยนยาสมุนไพรใหม่ทุกๆ วัน

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และชอบขึ้นในพื้นที่ทั่วไป หรือตาม

ไร่รกร้าง

ภาพที่ 9 ต้นจี้ใหญ่ต้อ (ภาษาเมือง)

4.6) ต้นจี้ใหญ่ต้อ (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ปวดท้อง ท้องเสีย แก้ปวดกระเพาะปัสสาวะอักเสบ

วิธีการใช้ : ใช้รากยาสมุนไพรนำมาถังให้สะอาด แล้วนำมาต้มแล้วคั่ม ควรเปลี่ยนยาสมุนไพรใหม่ทุกๆ 2 วัน

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและชอบขึ้นในพื้นที่ทั่วไป หรือตามไร่รกร้าง

ภาพที่ 10 ต้นตีนโจย

4.7) ต้นตีนโจย (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : รักษาโรคกระเพาะ อาการผิดสำดraig

วิธีการใช้ : นำต้นและรากมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วนำมาต้มดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและชอบขึ้น ตามที่ชื้น ในป่าลึก

ภาพที่ 11 ต้นคงม่า

4.8) ต้นคงม่า (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ป่วยท้อง แก้ปวดกระเพาะอาหาร

วิธีการใช้ : นำรากยาสมุนไพร มาล้างน้ำสะอาดแล้วนำมาต้มน้ำเดือดจากนั้นก็นำมาดื่ม
ยาสมุนไพรชนิดนี้ห้ามรับประทานมากเกินไป

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตามป่าทั่วไป

ภาพที่ 12 ตันเคร่ง

4.9) ตันเคร่ง (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้อาการขัดเบา ปัสสาวะอักเสบ หรืออักเสบ

วิธีการใช้ : ใช้รากสดนำมาล้างน้ำสะอาด แล้วนำมาต้มน้ำเดือดจากนั้นก็นำมาดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามสภาพทั่วไปธรรมชาติ ตามไร่ป่ากร้าง เป็นต้น

ภาพที่ 13 ตันเต้าเจี้ยง

4.10) ตันเต้าเจี้ยง (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้อาการขัดเบา ปัสสาวะอักเสบ หรืออักเสบ ปวดหลัง รักษาโรคนิ้ว ปวดໄต

วิธีการใช้ : ใช้รากสดนำมาล้างน้ำสะอาด แล้วนำมาต้มน้ำเดือดจากนั้นก็นำมาดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่อยู่ในป่าลึก

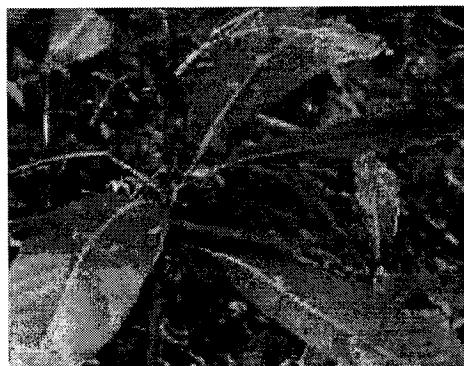
ภาพที่ 14 ต้นปางอ่า

4.11) ต้นปางอ่า (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : ลดความดันโลหิตสูง

วิธีการใช้ : ใช้เปลือกยาสมุนไพรประมาณ 1 กก มีอ่อน นำมาต้มในน้ำเดือดจากนั้นก็นำมาดื่มน้ำจำนวน 1 ถ้วย

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามสภาพทั่วไป ส่วนใหญ่จะออกดอกสีขาว นำมารับประทานได้

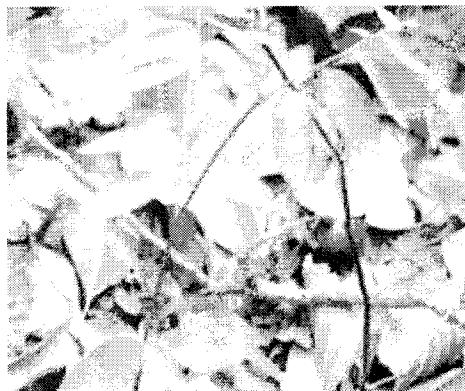
ภาพที่ 15 ต้นซั่วakanจื๊อ

4.12) ต้นซั่วakanจื๊อ (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้คันลมพิษ แก้คันจากขนบูด

วิธีการใช้ : ใช้ใบสด นำมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วนำมาทุบให้ละเอียดนำมาประกอบบริเวณที่คัน จากนั้นก็ใช้ผ้าพันไว้

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามสภาพทั่วไป

ภาพที่ 16 ต้นชั่วakanจื๊อเน้ง

4.13) ต้นชั่วakanจื๊อเน้ง (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ปวดประจำเดือน หรือประจำเดือนมาไม่ปกติ

วิธีการใช้ : ใช้ได้ทุกส่วนของต้นยาสมุนไพร นำมาต้มน้ำดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดขึ้นตามสภาพทั่วไป ชอบอยู่ในพื้นที่ร่มไว้ใต้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 17 ต้นมะจื๊อผู้

4.14) ต้นมะจื๊อผู้ (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ไข้มาลาเรีย หรือรักษาโรคหลอดคลมอักเสบ ดับกระหายเวลาเดินทางไกลๆ

วิธีการใช้ : นำใบของต้นยาสมุนไพร มาต้มน้ำดื่ม หรือนำกิ่งของยาสมุนไพรมา เช่น น้ำ

แล้วดื่มน้ำแก้กระหายได้

สภาพแวดล้อม : ชอบขึ้นตามสภาพทั่วไป ชอบอยู่ในพื้นที่ร่มไว้ใต้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 18 ตันชัวมือเช่งยือ

4.15) ตันชัวมือเช่งยือ (ภายนอก)

สรรพคุณ : แก้ไข้ หรือรักษาโรคหลอดลมอักเสบ ดับกระหายเวลาเดินทางไกลๆ

วิธีการใช้ : ใช้ทุกส่วนของยาสมุนไพร มาต้มน้ำดื่ม หรือนำกิ่งของยาสมุนไพรมาแช่น้ำแล้วดื่มน้ำแล้วดื่มแก้กระหายได้

สภาพแวดล้อม : ขอบขึ้นตามสภาพทั่วไป ขอบอยู่ในพื้นที่ร่าไรได้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 19 ตันปอนชะ

4.16) ตันปอนชะ (ภายนอก)

สรรพคุณ : แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ

วิธีการใช้ : ใช้รากสดหรือแห้งนำมาต้มรับประทาน

สภาพแวดล้อม : ขอบขึ้นตามสภาพป่าที่โล่ง หรือไว้รกร้าง

ภาพที่ 20 ต้นข้าวมือปั้ง

4.17) ต้นข้าวมือปั้ง (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ไข้ ปวดฟัน ท้องเสีย ท้องร่วง

วิธีการใช้ : ใช้ได้ทุกส่วน หรือ เอารากมาต้มน้ำดื่ม เอารากต้มกับไก่ แล้วรับประทาน

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่อยู่ในป่าทั่วไป และอยู่ในที่ร่มๆ

ภาพที่ 21 ต้นจี้เชี๊ะ

4.18) ต้นจี้เชี๊ะ (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ปวดท้องน้อย ปัสสาวะขัด

วิธีการใช้ : นำเอารากมาต้มน้ำดื่มทุกวัน

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่อยู่ในป่าทั่วไป และอยู่ในที่ร่มๆ

ภาพที่ 22 ตันคงจือ

4.19) ตันคงจือ (ภาษามัง)

สรรพคุณ : ประสานแพล

วิธีการใช้ : ใช้ใบอ่อนมาทุบให้ละเอียด ประคบแพลงหรือทิบวม เอาไว และถั่นนาห่อ บริเวณที่บวม ใช้ยอดอ่อนถุนกับไกรรับประทาน

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่เกิดตามยอดดัน ไม่อื่น ๆ หรือกาฝาก

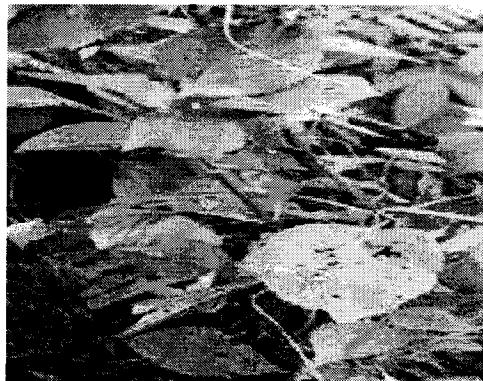
ภาพที่ 23 ตันชัวร์แก่ป่า

4.20) ตันชัวร์แก่ป่า (ภาษามัง)

สรรพคุณ : กระเพาะอาหารไม่ย่อย

วิธีการใช้ : ใช้รากหรือทุกส่วน หรือเอารากมาต้มน้ำดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่เกิดอยู่ที่ป่ารกทึบ

ภาพที่ 24 ตื้นเล้าปอ

4.21) ตื้นเล้าปอ (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ไข้ปวดฟัน ท้องเสีย ท้องร่วง

วิธีการใช้ : ใช้รากหรือทุกส่วน หรือเอา根มาต้มน้ำดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่เกิดตามบริเวณโภคลัคน้ำหรือริมน้ำ

ภาพที่ 25 ตื้น吩咐ซอเงี้ย

4.22) ตื้น吩咐ซอเงี้ย (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : รักษาโรคกระเพาะอาหาร ปวดตามร่างกาย แก้ไอ เจ็บคอ ปวดลำคอ

วิธีการใช้ : ใช้รากมาหั่นเป็นฝอย แล้วนำไปตากแดด นำหงอกับน้ำร้อนเป็นชาดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่เกิดในบริเวณที่ร่มได้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 26 ต้นชั่วมือปรง

4.23) ต้นชั่วมือปรง (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ปวดฟัน ท้องเสีย ท้องร่วง

วิธีการใช้ : ใช้ได้ทุกส่วน หรืออาจมาด้มน้ำดื่ม เอารากด้มกับไก่ รับประทาน

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่เกิดในบริเวณที่ร่มได้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 27 ต้นชั่วก้านจื๊อ

4.24) ต้นชั่วก้านจื๊อ (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้คันเนื่องมาจากลมพิษ หรือจากน้ำ

วิธีการใช้ : ใช้ใบมาทูนให้ละเอียด แล้วนำมาทาบริเวณที่คัน

สภาพแวดล้อม : เป็นไม้ที่เกิดในบริเวณที่ร่มไก่ลึกลำชา

ภาพที่ 28 ต้นเขี้ยกู่

4.25) ต้นเขี้ยกู่ (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ กำกับเลือ่น ใช้ปรุงอาหารได้

วิธีการใช้ : ใช้ใบมาหุบให้ละเอียด แล้วนำมาทำบริเวณที่เป็นกำกับเลือ่น

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดทั่วไปในป่า

ภาพที่ 29 ต้นหม่าโหหง

4.26) ต้นหม่าโหหง (ภาษาเมือง)

สรรพคุณ : แก้ปวดบวม

วิธีการใช้ : ใช้ต้นหม่าโหหง เอานอนอกให้หมด จากนั้นก็นำไปคัมนำดื่ม

สภาพแวดล้อม : เป็นพืชที่เกิดทั่วไปในป่า หรือบริเวณใกล้แหล่งน้ำ

นอกจากนี้ยังมีสมุนไพรพื้นบ้านอื่นๆ ในพื้นบ้านร่องกล้าที่กล้าที่ทั้งคนไทยในพื้นที่และคนมังใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รายละเอียดสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่บ้านร่องกล้า

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ	รสชาติ	ส่วนที่ใช้ประโยชน์	วิธีนำไปใช้	ลักษณะของสมุนไพร
1	ใบสองสี	บำรุงเลือด	หวาน	ใบ	ต้มกับเนื้อไก่	ถ่าคำ
2	ใบอ้วน	บำรุงเลือด	จืด	ใบ	ต้มกับเนื้อไก่	ถ่าคำ
3	ใบฤมี	บำรุงเลือด	จืด	ใบ	ต้มกับเนื้อไก่	ต้นสีแดง
4	กะชายคำ	แก้ปวดท้อง/ กินอาหารผิด	เผ็ด	หัว	ชงกับน้ำร้อน/ กินสดๆ	ต้นล้มลุก
5	กะชายขาว	แก้ท้องอืด/ แก้ปวดท้อง	เผ็ด	หัว	คงเหล้า/ชงน้ำร้อน	ต้นล้มลุก
6	กะชายหอม	แก้ท้องร่วง	เผาคอม	หัว	กินสดๆ	ต้นล้มลุก
7	ขมิ้น	แก้อาหารเป็นพิษ/ ขับลม/ปวดหัว	ขม	หัว	กินสดๆ/ชงกับน้ำร้อน	ต้นล้มลุก
8	โสมแดง	บำรุงเลือด	เผ็ด	หัว	ต้มกับเนื้อ/คงเหล้า	ต้น
9	โสมคำ	บำรุงเลือด/ และนำ่นม	หวาน	ใบ-หัว	ต้มกับเนื้อไก่	ต้น
10	ขิง	แก้เจ็บคอ/ ขับลม	เผ็ด	ใบ-หัว	กินสดๆ และชงน้ำร้อน	ต้นล้มลุก
11	ว่านชักมดลูก	แก้อาเจียน/ ปวดหัว	ขม	หัว	ชงน้ำร้อนและทุบละเอียดห่อ	ต้นล้มลุก
12	เมือไก่	เป็นลม	จืด	ใบ	ชงน้ำร้อน	พวง
13	สามใบเล็ก	ผึ้นคัน	จืด	ใบ	ต้มน้ำร้อนล้าง	ถ่าคำ
14	ยาขม	แก้ปวดฟัน	ขม	ใบ	นึ่งกับไข่ไก่	ต้น

ลำดับ	ชื่อสมุนไพร	สรรพคุณ	รสชาติ	ส่วนที่ใช้ประโยชน์	วิธีนำไปใช้	ลักษณะของสมุนไพร
15	ถ้าเลือด	บำรุงเลือด	หวาน	ใบ	ต้มกับเนื้อ	ถ้า
16	ตันผึ้ง	เปิดช่องคลอด	ฝาด	เปลือก	ต้มน้ำร้อน	ตัน
17	หนานดีหมู	ขับปัสสาวะ	จืด	ลำต้น	ต้ม/ดองเหล้า	ถาวลย์
18	ญี่	หัด	จืด	ใบ	ต้มดื่ม/อาบ	ตัน
19	ถ้าเลือดป่า	เบาหวาน/ ความดังสูง	ฝาด	เปลือก	ต้มกับน้ำร้อน	ถาวลย์
20	ม้ากระทึบลม	บำรุงผู้ชาย	ฝาด	ลำต้น	ดองเหล้า	ถาวลย์
21	สามใบบม	หอบหืด	ขม	ราก-ใบ	ต้ม	ตัน
22	ถ่าวัว	ไข้จับสั่น	หวาน	ใบ	นำใบมาทุบ ละเอียดห่อที่เจ็บ	ถาวลย์
23	ยาต่อชีวิตถูก	ต่อชีวิตทารก	จืด	ใบ	ต้มน้ำเปล่าดื่ม	ถาดิน
24	สาบเสือ	ห้ามเลือด	จืด	ใบ	ทุบละเอียดปอกที่ แผ่น	ตัน

5) ฝ่ายกันน้ำคอมมิวนิสต์

เป็นฝ่ายกันน้ำคอมมิวนิสต์เสริมเหล็ก กว้างประมาณ 0.40 เมตร ยาวประมาณ 10 เมตร สูงประมาณ 0.40 เมตร มีประตูระบายน้ำ 1 ช่องพร้อมประตูระบายน้ำทำจากเหล็ก (ปัจจุบันยังหลงเหลือให้เห็น) ฝ่ายแห่งนี้กันน้ำห่วยนิ่น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ช่วงระหว่างการต่อสู้ระหว่างรัฐบาล กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ฝ่ายแห่งนี้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในยุคหนึ่ง สืบทอดให้เห็นความพยายามของกลุ่มคนในการใช้ชีวิตอยู่ในป่า และเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 30 ฝ่ายกันน้ำ พคท.

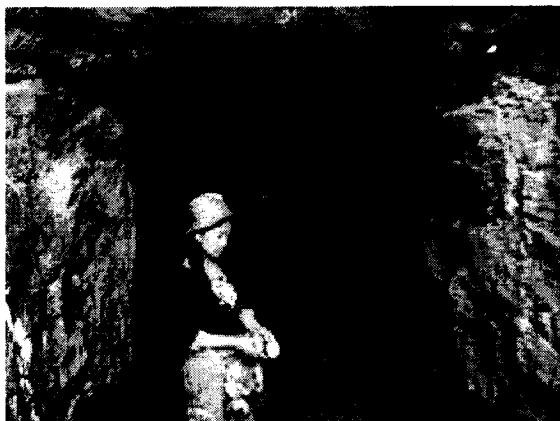

ภาพที่ 31 ประดุรณะยน้ำ

6) ถ้ำวิทยุ

เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในเขตอุทยานฯ ที่แกนนำชาวบ้านและผู้วิจัยเข้าไปสำรวจพื้นที่จริง พบร่วม เป็นถิ่นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากถ้ำแห่งนี้ไม่ใช่ถ้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นถ้ำที่ถูกเจาะขึ้นมา โดย พคท. เพื่อเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียง หรือ เป็นระบบอักเสียงในยุคหนึ้น การที่ พคท. ต้องบุดเจาะให้เป็นอุโมงค์ถ้ำ เพื่อให้รองรับพื้นจากการโจรตีของฝ่ายรัฐบาล เนื่องจากสถานีวิทยุ

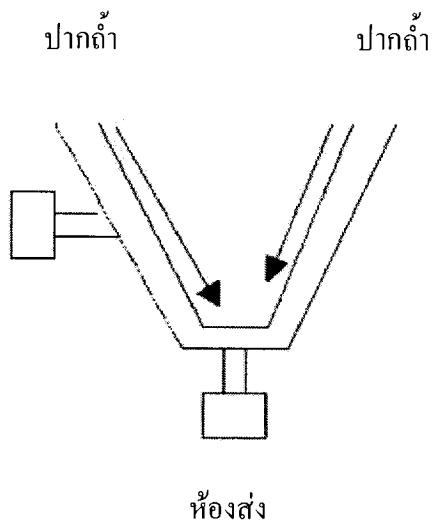
เป็นสถานที่สำคัญมาก เพราะต้องรับส่งของมูลความคุ้มค่า เคลื่อนไหว และสถานการณ์ของฝ่ายตรงข้าม ตลอดเวลา จึงต้องหาที่มั่นคง เชึ่งแรง เมื่อมีการบุกโจรตี อุปกรณ์สื่อสารจะได้ไม่เสียหายและถูกทำลาย

ภาพที่ 32 ทางเข้าถ้ำวิทู พคท.

จากการสืบค้นจากผู้ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำวิทู พบว่า สถานีวิทูเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) เป็นสถานีวิทูที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ตั้งขึ้น ในปี 2505 ที่กรุงขานอย ประเทศเวียดนามเหนือ ก่อนจะย้ายไปตั้งที่เมืองคุนหมิง สาธารณรัฐประชาชนจีนในปี 2508 กระจายเสียงทั่วประเทศไทยในระบบคลื่นสั้น (SW) เพยแพร่โฆษณา นโยบายและกิจกรรมของ พคท. หลังจากรัฐบาลไทย และจีน เปิดความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ ได้ทำข้อตกลงร่วมมือกันระหว่างสองประเทศ พรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้แจ้งให้ สปท. ยุติการโจรตีรัฐบาลไทย เพื่อแลกเปลี่ยนกับการที่รัฐบาลไทยยอมยกิจการสนับสนุนกองกำลังกึกมีนตั้ง ที่เคลื่อนไหวโจรตีจีน ตามชายแดนจีน-ไทย ในวันที่ 11 กรกฎาคม 2522 พคท. ประกาศปิด สปท. ในเขตแดนจีน ข้ายเข้ามาตั้งในเขตฐานที่มั่นไทยกระจายไปตามภาคต่างๆ รวมทั้งที่ภูทินร่องคล้า โดยในกลางเดือนกันยายน 2523 งานก่อสร้างสถานีสั่งวิทู สปท. เขตภูร่องคล้า ก็เริ่มต้นขึ้น บุคลากรที่รับผิดชอบในการนี้คือ สายเกเรียง ผู้รับผิดชอบสำนักทหารช่าง เป็นผู้ชี้นำ การเมือง สายธันวา บัณฑิตวิศวกรรมโยธา รับผิดชอบด้านวิศวกรรม สายมังชายคือ เหล่าเชียง ประยัด หนุน(เหล่านั้ง) และทหารเยาวชนอีก 2 คน และยังมีพยาบาลหญิง 1 คน ฝ่ายพลาธิการ 1 คน กับสายหญิงอีก 2 คน คุ้มครองอาหารการกิน และความเป็นอยู่ หลังจากหาสถานที่ปลอดภัยกลางฐานที่มั่น ที่มีภูมิประเทศตามต้องการทางเทคนิคแล้วหน่วยก่อสร้างก็เริ่มสร้างสำนักงานชั่วคราว และเริ่มงานเปิดปากถ้ำใช้แม่แรง ไฮดรอลิก ชะลางและไม้คานวัดเคลื่อนที่นอกจากตำแหน่ง ใช้เวลาเป็นเดือน

จากนั้นผลักกันจะะ-สกัด เลือยไม้ หลังจากเปิดปากถ้ำและถ่ายน้ำไปได้แล้ว งานจะะอุ โอมงค์จึงเริ่มขึ้น สามารถจะะภูเขาหินทรายเป็นถ้ำเข้าไปได้ลึก วันละ 10-30 ชม. ใช้เวลานานกว่า 3 เดือน จึงได้ถ้ำขนาด กว้าง 1.20-1.50 เมตร x สูง 2.50 เมตร ความยาวรวมประมาณ 50 เมตร บริเวณใกล้น้ำตก ได้ทำฝายกั้นน้ำ คอนกรีต ความสูงประมาณ 40 ซม. ติดตั้งประดูรระบายน้ำ ให้ไหลผ่านสะพานน้ำ ไปยังบ่อพักน้ำริมหน้าผา ที่ห่างออกไปประมาณ 50 เมตร จากนั้น น้ำจะไหลผ่านท่อ PVC ขนาด 4 นิ้ว ลงไปยังกังหันน้ำ ที่อยู่ต่ำลงไปกว่า 25 เมตร เพื่อหมุนกังหันน้ำ กังหันน้ำจะทำหน้าที่หมุนไวน์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ขนาดประมาณ 5 กิโลวัตต์ ตั้งแต่ กลางเดือนกันยายน 2523 – 31 มกราคม 2524 สามารถจะะถ้ำ มีทางเข้า 2 ทาง แต่ละข้างลึกประมาณ 25 - 30 เมตร เข้าไปชนกัน มีลักษณะรูปปร่างเหมือนตัวยู ดังภาพที่ 33 ตรงกัน มีห้องเล็กๆสี่เหลี่ยมสำหรับตั้งเครื่องส่งวิทยุ แต่เจอน้ำซึมออกจากผนังถ้ำ ทำให้ห้องชื้น ไม่สามารถใช้งานได้ ประกอบกับข้อจำกัดเรื่องความยาวของสายอากาศ จึงต้องเปลี่ยนมาจะะห้องส่งใหม่ ด้านข้างใกล้ปากถ้ำแทน แต่ยังไม่ทันได้ลงมือทำ ประสบปัญหาถูกสกัดจับไม่สามารถนำเครื่องส่งเข้ามา ประกอบใช้งานได้ จึงปิดโครงการไป

ภาพที่ 33 ลักษณะปากถ้ำวิทยุ พคท.

ที่มา : นายพิเชย ภูมิพาณิชย์ ผู้ช่วยอุทัยนแห่งชาติภูมิร่องถ้ำ

7) แม่ค่านึง

ปรากฏการณ์น้ำค้างแข็งเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยและชาวบ้านร่องกล้าให้ความสนใจ ถึงแม่จะเกิดไม่บ่อยครั้งนัก แต่ปรากฏการณ์สามารถเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่บ้านร่องกล้าได้มาก ทำให้หมู่บ้านร่องกล้าคึกคักขึ้นมากในช่วงฤดูท่องเที่ยวระหว่างเดือนธันวาคม – มกราคมของทุกปีดังภาพที่ 34

ภาพที่ 34 แม่ค่านึง บ้านร่องกล้า

ภาพดังกล้าวเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2551 บริเวณส้านมโรงเรียนบ้านร่องกล้า หมู่ที่ 10 ต.นินเพิ่ม อ.นครไทย อุบลราชธานี ได้ 1 องศาเซลเซียส อุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับแม่ค่านึงคือ 0-1 องศาเซลเซียสและต้องไม่มีลมกรรโชกแรง ช่วงนี้ชาวบ้านได้ติดตามดูว่าจะเกิดน้ำค้างแข็งหรือไม่ แม่ค่านึงเหลืออยู่ 0 องศาตาม แต่ก็ไม่เกิดปรากฏการณ์น้ำค้างแข็งจนกระทั่งในคืนที่ไม่มีลม จึงเกิดปรากฏการณ์แม่ค่านึง lorsque ทั่วไปบริเวณบ้านร่องกล้า ขาวโพลนไปหมด นักท่องเที่ยวเมื่อรู้ข่าวก็เริ่มทยอยเดินทางเข้ามายังบ้านร่องกล้า แห่มาชมแม่ค่านึงกัน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินด้วยกันใหญ่ เมื่อได้เห็นแม่ค่านึงที่บ้านร่องกล้าพร้อมกับถ่ายภาพเป็นที่ระลึก นักท่องเที่ยวบางคนอาจเดินที่มานอนสัมผัสอากาศที่หนาวเย็น ที่ส้านมโรงเรียน เพื่อดูปรากฏการณ์แม่ค่านึง ถึงแม่ปรากฏการณ์น้ำค้างแข็งนี้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้งมากนัก แต่ก็เป็นที่กล่าวขวัญให้นักท่องเที่ยวที่ชอบสัมผัศความหนาวเย็น เข้ามาพักแรมในหมู่บ้าน เพื่อถูน้ำปีนี้จะมีน้ำค้างแข็งหรือไม่เป็นสิ่งที่สร้างจุดขายให้แก่ชุมชนบ้านร่องกล้าได้ทางหนึ่ง นอกเหนือจากทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ และเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจของชาวบ้าน ด้วยว่า นอกจากจังหวัดทางภาคเหนือตอนบน ในเขตเนินอ่อนล่างยังมีปรากฏการณ์ดังกล้าวแล้วที่บ้านร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถชมปรากฏการณ์ของแม่ค่านึงได้

8) สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกจากภูมิปัญญาอัน

สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติ ซึ่งชาวเขาผ่านมือประดิษฐ์เป็นสินค้าของฝาก โดยใช้ภูมิปัญญาของชาวเขาผ่านมือในการประดิษฐ์ สินค้าและของใช้บางอย่างที่นำมาขายเป็นสิ่งของที่ชาวเขาผ่านมือใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กำไล เครื่องเงิน กลุ่มน้ำ ตุ๊กตา พวงกุญแจ ผ้าลายปักต่างๆ กังหันมัง ถุงย่าม กระเบื้อง เป็นต้น กระเบื้องใส่สตางค์ ถุงไส้โทรศัพท์มือถือ ถุงข้างและอื่นๆ ส่วนใหญ่จะทำขึ้นด้วยมือทั้งสิ้น รวมทั้งยังนำอาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพมาขาย เช่น หมากไหมพรม ผ้าพันคอ ดอกกระดาษ และพีชผักต่างๆ รวมถึงสินค้าที่แสดงเอกลักษณ์ของชนเผ่าคือ กร โปรงผ้าปักชาวมัง ดังภาพที่ 35

ภาพที่ 35 กร โปรงผ้าปักชาวมัง

ในอดีตมีมีการนำผ้าไห่มดบิทท่อกองมาเปลี่ยนเป็นลวดลายต่างๆ เพื่อที่จะทำเป็นกร โปรงของผู้หญิงมัง ซึ่งผ้าไหมนั้นทำมาจากเปลือกของเส้นใยกัญชงที่แห้งสนิท จากนั้นจะนำมานึ่งกอกอกเป็นเส้นเล็กๆ เพื่อที่จะได้เส้นด้ายที่มีขนาดเล็กเหมาะสมกับการห่อผ้า ซึ่งทั่วไปจะนำเส้นใยกัญชงที่แบ่งเป็น 4 ส่วน หรือแบ่งออกเป็นอีก 16 - 20 เส้น จากนั้นจะนำเส้นใยกัญชงไปดำเนินกรกกระเดื่อง เพื่อให้เปลือกนอกที่หุ้นติดกับเส้นใยหลุดออกไป ให้เหลือแต่เส้นใยแท้ๆ เท่านั้น เพราะเส้นใยกัญชงแท้จะมีความอ่อนตัวและสะลูกแก่การปัก

หลังจากที่มีการตัดเส้นใยกัญชงเรียบร้อยแล้วก็จะนำมาพันม้วน ๆ เป็นก้อนโดยใช้ ตีนด้ว (ตีนด้ว เป็นเครื่องมือเฉพาะในการพันเส้นใยกัญชง) ทำการไม้กลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ

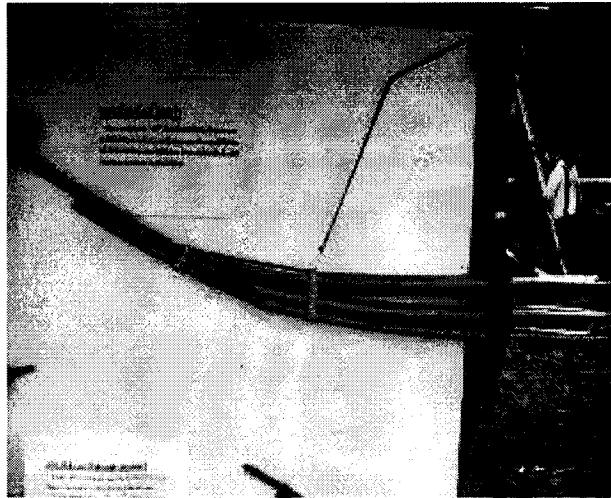
8- 10 นิ้ว มีที่ถือทำด้วยหัวยอกในขณะที่นำมาพันแกนไม่นั้น จะมีการต่อเส้นไยกัญชงแต่ละเส้น โดยใช้นิ้วมือขี้ส่วนปลายของเส้นไยกัญชงให้แตกออกเป็นสองเส้น จากนั้นก็จะนำอีกเส้นหนึ่งมาต่อ กับเส้นเดิม เมื่อเส้นไยกัญชงเต็มแกนแล้วจะคล้ายกับร่องเท้าจีน จากนั้นจึงถอดไม้ออกเก็บม้วนเส้นไว้ นำไปปุ่มน้ำร้อนให้อ่อนตัว แล้วนำไปดีเป็นเกลียว โดยผ่านการเข้าเครื่องตีเกลียว นั่นคือ ชั่วค้า เส้นไยที่ผ่านการปั่นเป็นเกลียวแล้วจะกรอไว้ในแกนที่เรียกว่า ชาบะ ซึ่งเครื่องชั่วค้าเครื่องหนึ่งสามารถที่จะใจแกนเส้นไยกัญชงได้ครั้งละ 4 – 6 แกน เมื่อเสร็จก็จะเปลี่ยนชุดใหม่อีก

จากนั้นก็ดึงด้ายออกจากแกนเข้าเครื่องโกล เพื่อเก็บต่อไป จากนั้นนำด้ายเส้นไยกัญชงมาฟอกสีและทำให้ด้ายอ่อนตัว โดยนำมาต้มกับน้ำขี้เล้าประมาณ 4 ガลอน นำมาร่อนเศษถ่านออกแล้วผสมน้ำใส่ลงในกะทะใบบัวสักผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 - 3 ½ ฟุต เอาใจด้ายกัญชงลงต้มจนด้ายนิ่มยกลง และเอาใจด้ายคลุกกับน้ำขี้เล้า แซ่บไว้ เช่นนั้น เมื่อแห้งสนิทแล้วนำไปต้มกับน้ำขี้เล้า แซ่บไว้ 1 คืน ถ้างบขี้เล้าออกให้หมด ตากให้แห้ง ทำซ้ำเช่นนี้จนกว่าเส้นไยจะขาวจนพอใจ จึงซักให้สะอาด

จากนั้นก็นำเส้นด้ายที่ปั่นเรียบร้อยแล้วมาทอเป็นผ้าไหமดิบ เมื่อทอเรียบร้อยแล้วก็จะนำมารีดด้วยก้อนหิน ซึ่งก้อนหินนี้ใช้สำหรับในการรีดผ้าไหมดิบท่านั้น หากว่าไม่รีดให้เรียบแล้ว เวลานำผ้าไหมดิบมาเย็บเป็นลวดลายจะไม่สามารถเย็บได้ เนื่องจากมีปมของเส้นด้ายที่ต่อ กันด้วย หากว่าไม่เรียบก็จะเย็บลวดลายได้ไม่สวย

9) เครื่องคนตระหง่าน

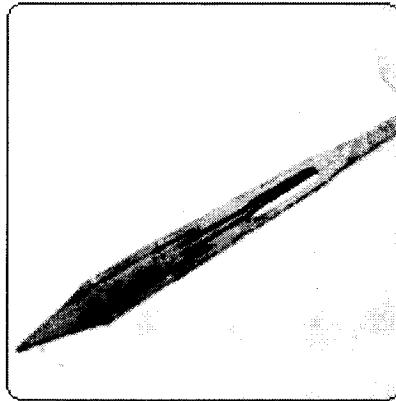
ไม่มีการบันทึกไว้แน่นอนว่า เครื่องคนตระหง่าน มีมาตั้งแต่เมื่อไร และคนตระหง่านแรกชื่ออะไร แต่จากการสอบถามผู้คนในหมู่บ้านให้คำตอบว่า เครื่องคนตระหง่าน เป็นเครื่องที่ช่วยดึงความตึงของชุดเส้น รวมทั้งดึงด้ายออกจากชุดเส้น ให้ได้แล้ว ไม่ต้องใช้แรงดึงด้วยมือ โดยจะใช้ใบไม้เป่าเป็นสัญญาณต่างๆ เช่น สัญญาณในการเรียกหา สัญญาณในการส่งของ สัญญาณในการล่าสัตว์ และสัญญาณเรียกสาวนรัก ภายหลังได้มีการวิจัยการโดยนำมาใช้เป็นทำงาน แบบบรรยายถึงความรัก ความสุข และความเศร้า ครั้นต่อมา มีการพัฒนาเครื่องคนตระหง่านให้มีคุณค่าดีขึ้น โดยใช้ไม้ไผ่ที่เป็นเครื่องคนตระหง่าน เช่น ปี หลุย(Raj) แคน(Qeej) นอกรากนี้ยังมีผู้คิดทำเครื่องคนตระหง่านที่มีเสียงไพเราะมาก เช่น จ่าง (Ncas) เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของเครื่องคนตระหง่านแต่ละชนิดมีดังต่อไปนี้

ภาพที่ 36 แคนมัง

9.1) แคนมัง

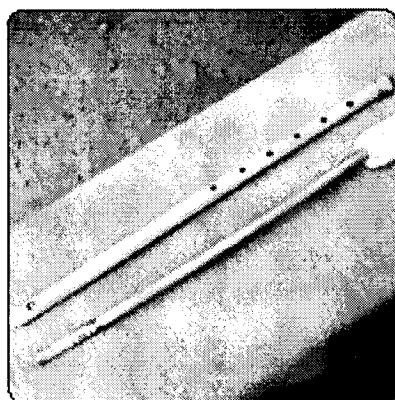
แคนมังเป็นสัญญาลักษณ์ของชนเผ่ามัง ตัวแคนทำด้วยไม้ไผ่ มีลำเด็กห้าลำ ลำใหญ่หนึ่งลำ แต่ละลำจะยาว 1 รู แล้วนำมาประกอบเป็นตัวแคน และแต่ละลำจะยาวไม่เท่ากัน โดยมีเต้าเป็นตัวยึด ซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ลำไม้ไผ่ที่เสียบอยู่ในเต้า จะรูดแล้วใส่ลิ้นโลหะที่เป็นทองเหลืองไว้ที่ไม้ไผ่ สำหรับเปาให้เกิดเสียง 6 เสียง ใช้ในพิธีงานต่างๆ เช่น งานเคลิมคลองปีใหม่มัง งานบันเทิงเพื่อความสนุกสนาน และโชว์ความสามารถเฉพาะตัวไม่ใช้มังทุกคนเป้าเป็น แต่ต้องเป็นคนที่มีการฝึกฝนและมีความตั้งใจเรียนรู้จึงจะสามารถเปาและแสดงทำไปด้วย และในบางครั้งใช้เป้าในงานศพ งานศพมักเชื่อว่าเสียงแคนเป็นเสียงที่จะนำวิญญาณผู้ตายไปถึงปู่ย่าตายายที่ด้วยกันนั้น และเป็นการชี้ทางไปถึงบ้านเก่าที่เคยอยู่มาแล้ว

ภาพที่ 37 จี้งหน่อง (จ่าง)

9.2) จี้งหน่อง (จ่าง)

ทำด้วยโลหะทองเหลือง เป็นแผ่นยาวปลายและหัวจะแหลมด้านในโลหะทองเหลือง ตัดเป็นเส้นสี่เหลี่ยม ยาวนานกับกรอบของโลหะทองเหลือง ส่วนท้ายจะตัดขาดออก จากโลหะทองเหลือง ส่วนปลายจะไม่ขาด จี้งหน่อง (จ่าง) เป็นเครื่องดนตรีคู่ภาษาคู่ใจ ของหนุ่มสาวมัง จ่างเป็นเครื่องดนตรีที่บูชาถ่ายทอดสร้างไว้และเชื่อกันว่ามีผู้สิงอยู่ ใช้เป้าเพื่อบรรยายความรู้สึกในใจ สามารถเป้าได้หลากหลายรูปแบบ เช่น ชายหนุ่มต้องเดินทางไปเที่ยวสาภีจะเป้าจ้างทางไกล หรือถ้าเป็นหนุ่มสาวในหมู่บ้านเดียวกันก็จะเป้าอีกแบบหนึ่ง เพื่อแสดงว่าเราเป็นคนคุ้นเคยกัน จ่าง นับว่าเป็นเครื่องดนตรีของมัง ที่ใช้สื่อรักกัน แต่พอได้มามาเป้าจ้างโดยต้องกัน และทำให้ต่างคนต่างเห็นคุณค่า ของแต่ละคน จนเกิดความผูกพันและรักกัน ดังนี้ในการเกี้ยวพาราสีของมังนั้นเราจะใช้จ้างเป็นสื่อของประเพณีการเกี้ยวพาราสีอย่างหนึ่งของมัง ก็คือหนุ่มต้องไปหาสาวในယามค้ำคืน ซึ่งสาวอนในบ้านหนุ่มอยู่ นอกบ้านหนุ่มต้องรู้ว่าสาวนั้นเป็นใคร นอนอยู่ตรงไหน ในယามที่ทุกคนหลับหนุ่มจะค่อย ๆ ไปเรียกสาว สาวองคงไม่ตอบหนุ่มอย่างง่ายดาย เมื่อถึงที่ทุกคนคิดกัน ถ้าสาวไม่ตอบหนุ่มก็ต้องกลับ หรือไม่ก็ตอบมาว่าယามนี้เวลาเด็กแล้ว ทุกคนต้องการพักผ่อน ขออย่าให้มารบกวนเมื่อไหร่ คำตอบเช่นนี้ หนุ่มก็ต้องกลับไปที่บ้าน แล้วหารือที่ให้พูดกับสาวให้ได้รู้จักกัน นั่นคือหนุ่มจะต้องเป้าจ้างที่เป็นบทเพลงรักมอบให้สาวเพื่อให้สาวได้เห็นคุณค่าของหนุ่ม แล้วจะมีเสียงตอบอุกมาว่า ใจ汝จะเป้าจ้างได้เก่งจังเลย อยากจะรู้จักจริงๆ การสนทนาก็จะเกิดขึ้น จ้างเป็นดนตรีที่มือิทธิพลต่อความรู้สึกของคนมังในอดีตอย่างยิ่ง

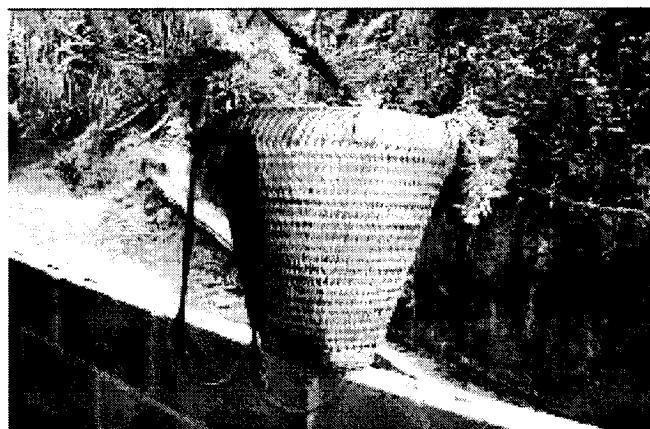
ภาพที่ 38 ขลุ่ยมัง

9.3) ขลุ่ย

ขลุ่ยเป็นเครื่องดัมดรีอิกประเททหนึ่งของ มังที่ใช้เป้าเรียกหาคู่ ชิ่งขลุ่ยมังจะทำมาจาก กระบอกไม้ไผ่ และท่อพีวีซี จะใช้เป้าแทนความรู้สึกของสภาพจิตใจของผู้นั้นจะเป้าในวันสำคัญ เช่น งานปีใหม่และงานสำคัญอื่น ๆ

10) เปี้ย (เกออะ/Kawm)

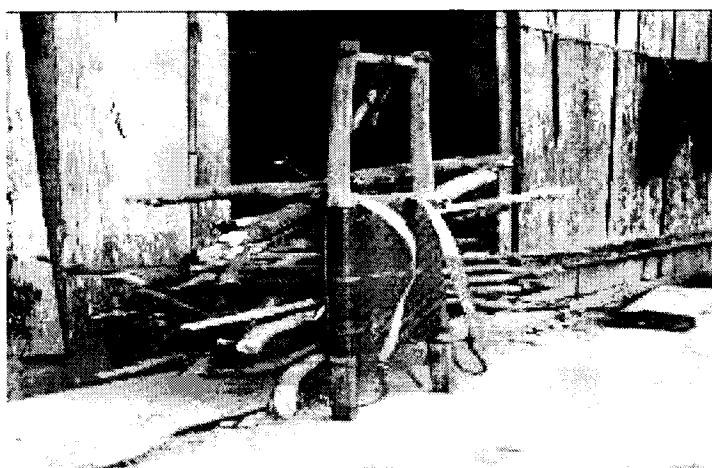
เปี้ย ภาษา มังเรียกว่า “เกออะ” เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการบรรจุสิ่งของชนิดต่าง ๆ ใช้แทนกระเบื้า เปื้ด้านหลัง ผลิตมาจากหวยหรือไม้ไผ่ สายสะพายทำมาจากหนังวัวหรือวัสดุที่มีความเหนียวทน แข็งแรง

ภาพที่ 39 เปี้ยมัง (เกออะ)

เปื้องขา (คี/Khib)

เปื้อง ภาษาบัง Réy กว่า “คี” เป็นอุปกรณ์ที่ใช้เปื้องหรือลิ่งของที่มีความยา วิธีการใช้เปื้อง นำสิ่งของที่จะใส่ในเปื้องกันตามแนววางให้เต็มด้านหลังของเปื้องและใช้เชือกรัดให้แน่น หลังจากนั้นจึงยกตั้งขึ้น เปื้องผลิตมาจากไม้และหวยหรือวัสดุอื่นที่มีความแข็งแรง

ภาพที่ 40 เปื้องขา (คี)

11) การตีมีด

ในอดีตมีความรู้เรื่องการทำมีดเป็นอย่างดี ลักษณะมีดของมีจะทำไม่เหมือนกับชนเผ่าอื่น มีงจะมีการตีมีดตามสภาพการใช้งาน ถ้าเป็นงานหนักตัวมีดก็จะมีลักษณะใหญ่ แต่ถ้าใช้ในการดายหัญญ่า มีงจะทำด้านมีดให้ยาวเพื่อสะดวกในการฟันหัญญ่า หรือถ้าตัดไม้หงก็จะทำตัวมีดใหญ่ขึ้นด้านไม้ ค่อยยาวเท่าไร เพื่อสะดวกแก่การใช้งาน มีงจึงได้ชื่อว่าผู้ที่มีความสามารถในการตีมีดเป็นอย่างมาก มีดมีจะมีลักษณะพิเศษกว่า คือตัวมีดจะหนา ตรงปลายมีดจะแหลมมาก มีความคมมาก

12) เครื่องเป่าลมกับกองถ่าน

เครื่องเป่าลมมีประโยชน์ในการเป่าลมเพื่อให้ถ่านร้อนขึ้น และไม่ดับ สะดวกแก่การเผาเม็ดให้ร้อน และสามารถที่จะตีมีดตามรูปแบบที่ต้องการ ซึ่งมีดที่ถูกวัดแบบเรียบร้อยแล้ว จะถูกนำมาเผาให้มีความอ่อนตัวขึ้น แล้วจึงจะตีมีดให้มีความสวยงาม เครื่องเป่าลมทำมาจากไม้ โดยหาท่อนไม้ที่มีขนาดใหญ่พอสมควร เจาะตรงกลางให้มีช่องว่างในท่อนไม้ออยู่ جانวน้ำเส้นเหล็กมา เอาแผ่นไม้มาทำเป็นฝาปิดตรงด้านหน้าของท่อนไม้ เจาะรู ตรงกลางของแผ่นไม้ที่ใช้ทำเป็นฝา นำเส้นเหล็กที่เตรียมไว้มาสอด

ใส่เข้าไป จากนั้นจึงนำไปสูบลงไปในท่อนไม้ เวลาที่ดึงออกแล้วดันเข้าไปจะมีลมเป็นตัวช่วยเป่า ให้ถ่านที่ติดไฟอยู่ข้างหน้าไม่ต้องดับ

13) ภูมิปัญญาในการรักษาโดยการจับเส้นและใช้ค่าตา

การรักษาโดยภูมิปัญญาชาวบ้านมีการรักษาในหลายวิธี คือเป็นการรักษาโดยความเชื่อ ดังเดิม บางครั้งก็ใช้ยาสมุนไพรผสมผasanไปด้วย หลายครั้งใช้ค่าตา เช่น ทำเมื่อเด็ก หรือ ผู้ใหญ่ เล็บป่วยใช้ยารักษาแล้วไม่หาย สุดท้ายก็ต้องใช้วิธีจับเส้นและใช้ค่าตา การรักษาโดยใช้การจับเส้น พร้อมท่องค่าตา ใช้ถ่านไฟที่อยู่ในกองไฟยังไหหมัดงอยู่มาชูบ้น พร้อมกับบอกว่า โถ๊เงิ...โถ๊เงิ... ทำอย่างวันละหนึ่งครั้ง เป็นเวลาสามวัน

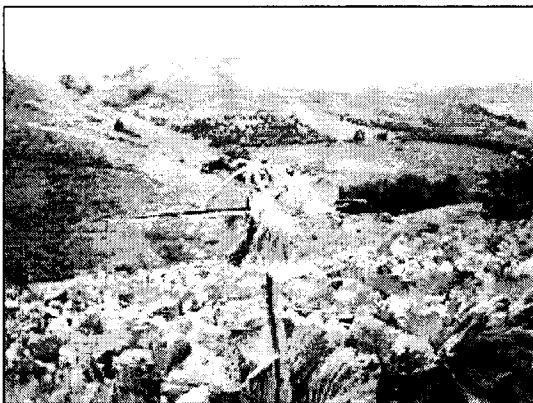

ภาพที่ 41 การรักษาโดยการจับเส้นใช้ค่าตา

14) สัญลักษณ์แห่งการห้ามขโมย

การใช้สัญลักษณ์แจ้งบอกให้คนในหมู่บ้าน ไม่ให้ลักขโมยของกันและกันทำได้โดยการ นำเอาไม้ไผ่ หรือกิ่งไม้มาทำเป็นลักษณะเหมือนไม้กางเขน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้ว หรือ น้อยกว่า้นั้น ยาวประมาณ 1 เมตร นำมาปักให้แนวลงบนที่ดินของเจ้าของที่ปลูกพืชไว้ (ปักตรงจุดที่มองเห็นชัดเจน) จากนั้นนำผลผลิต หรือพืชไร่ที่อยู่ในแปลงนั้น มาเลี้ยงไว้บนไม้กางเขน เพื่อแสดงให้เห็นว่า ห้ามทุกคนเข้ามาเก็บผลผลิตหรือพืชไร่โดยเด็ดขาด เช่นถ้าที่ดินแปลงนี้ปลูกกะหล่ำปลี ก็นำเอาหัวหรือใบกะหล่ำปลี มาเลี้ยงลงบนไม้กางเขนเป็นต้น สัญลักษณ์นี้ถูกถ่ายทอดสืบทอดกันมาต่อเนื่องแล้ว เป็นสัญลักษณ์

ที่ทุกคนต้องปฏิบัติ ไม่ผิดสีน อือว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาของชาวเขาผ่านมือ ในการสื่อสารกลึงข้อห้ามของคนในชุมชนได้โดยไม่ต้องพูดเป็นลายลักษณ์อักษร

ภาพที่ 42 สัญลักษณ์เครื่องหมายการห้ามลักขโมย

15) พื้นที่การเกษตรและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน

ชุมชนบ้านร่องกล้า มีการดำรงชีวิตแบบการทำเกษตรบนพื้นที่สูง และการเลี้ยงสัตว์ โดยใช้พื้นที่เลี้ยงสัตว์ บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้าน การเลี้ยงที่บ้านร่องกล้านี้ เลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ ปล่อยให้หาภินเอง ถ้าหากว่าพื้นที่เปล่งไหనมีพืชไร่อよอุ่นต้องล้อมรั้วเพื่อไม่ให้สัตว์เลี้ยงเข้าไปกินหรือ ทำลายพืชไร่ของตัวเอง ซึ่งการเลี้ยงสัตวนี้ชาวบ้านเลี้ยงไว้เป็นอาชีพเสริม สัตว์ที่เลี้ยงในหมู่บ้านแบ่งประเภทได้ดังนี้ วัวประมาณ 2,000 ตัว (เป็นสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงมากที่สุดในหมู่บ้าน) ควายประมาณ 500 ตัว แพะประมาณ 30 ตัว ไก่ส่วนมากเลี้ยงเพื่อการบริโภคในครอบครัว และสำหรับทำพิธีกรรม ตามความเชื่อของมัง หมูเลี้ยงในคอกแบบหมูหลุม เลี้ยงไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน และทำพิธีกรรม บางอย่าง (ข้อมูลจาก จปช.อําเภอนครไทย) การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรบนพื้นที่ที่มีความสูงเฉลี่ย จากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,400 เมตร และมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี โดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 5-20 องศา กะหล่ำปลีเป็นพืชที่ชาวบ้านร่องกล้าปลูกมากที่สุด จนทำให้พื้นที่ในเขตทำกินของชาวบ้านนั้น เต็มไปด้วยแปลงกะหล่ำปลีทั้งภูเขา พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้าน 6,125 ไร่ เป็นพื้นที่ทำเกษตร 3,700 ไร่ พืชที่ปลูกมากที่สุด คือ กะหล่ำปลี ถั่วลันเตา แครอท เพือกหอม เป็นพื้นที่ทำสวนไม้ผล/ไม้ยืนต้น ทั้งหมด 30 ไร่ จำนวน 20 ครัวเรือน ไม้ผล/ไม้ยืนต้นที่ปลูกมากที่สุดคือ ต้นพลับ มะคาดเมีย มีครัวเรือนที่เลี้ยงสัตว์ จำนวน 28 ครัวเรือน ประเภทสัตว์ที่เลี้ยงมากที่สุด คือ โค ไก่ สุกร

เป้าหมาย บางคนเป็นลูกข้างอุทyanแห่งชาติภูมิร่องกล้าและโครงการหลวง สภาพทางเศรษฐกิจ ประชากรมีรายได้เฉลี่ย 33,233 บาท / คน / ปี (ที่มาของข้อมูลจาก พัฒนาการอำเภอกรุงเทพฯ) จึงสรุปได้ว่าพื้นที่ทำการเกษตรปลูกกระหล่ำปลี 90 % พืชอื่นๆ 5 % ผลไม้และไม้ดอกไม้ประดับ 5 % เป็นพืชเศรษฐกิจที่คนในหมู่บ้านปลูกมากที่สุด แบ่งการปลูกแต่ละชนิดดังนี้

15.1) กะหล่ำปลี เป็นพืชพักชนิดหนึ่ง ซึ่งแต่เดิมเป็นพืชที่ปลูกในเขตเมดเตอร์เรเนียนแอบยุโรป ต่อมาได้แพร่กระจายเข้ามาในประเทศไทย โดยในสมัยก่อนกะหล่ำปลีปลูกได้เฉพาะฤดูหนาว ทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ต่อมาเริ่มเป็นที่นิยมบริโภคกันทั่วไป จึงได้มีการพยายามปลูกกระหล่ำปลีนอกฤดูกันมากขึ้น และได้หาพันธุ์ที่ทนร้อนเหมาสมกับสภาพ อากาศของประเทศไทย จึงทำให้ในปัจจุบันสามารถปลูกกระหล่ำปลีได้ทุกฤดู กะหล่ำปลีเป็นผักอายุประมาณ 2 ปี แต่นิยมปลูกเป็นผักอายุปีเดียวคือ อายุตั้งแต่ข้ายปลูกจนถึงเก็บเกี่ยวประมาณ 50-120 วัน ปลูกได้ผลดีในช่วง เดือนตุลาคม - มกราคม ถ้าปลูกนอกเหนือจากนี้จะต้องเลือกพันธุ์ที่เหมาะสม กะหล่ำปลีสามารถเจริญได้ในดินแทบทุกชนิด ชอบดินโปร่ง อุณหภูมิที่เหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโต ประมาณ 22-25 องศาเซลเซียส มีสภาพความเป็นกรดเป็นด่างของดิน (pH) อยู่ในช่วง 6 - 6.5 ความชื้นในดินสูงพอสมควร และได้รับแสงแดดเต็มที่ตลอดวัน กะหล่ำปลี สามารถแยกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1) กะหล่ำปลีธรรมชาติ เป็นพันธุ์ที่นิยมปลูกที่บ้านร่องกล้า มีความสำคัญและปลูกมากที่สุดในແຜ່ກັບຮົກມືສັກພະຫວາດຍັງແນບ ตັງແຕ່ຫັກລົມ ຫັວແລມເປັນຮູປ໌ຫວ້າໃຈ ຈະລຶກຄົມແບນຮານ ມີສີເຈິຍຈົນດຶງເຂົ້າອ່ອນ ເປັນພັນຫຼຸທີ່ທັນຮ້ອນ ອາຍຸກາຣເກັນເກື່ອງສັ້ນປະມາມ 50-60 ວັນ ພັນຫຼຸທີ່ນີ້ນີ້ມີພັນຫຼຸຜົມສົມເປີດອື່ນໆ

2) กະหล່າປັລີແດງ ມີລັກພະຫວ້າຄ່ອນຂັງກົມ ໃບສີແດງທັນທຶນສ່ວນໃຫຍ່ມີອາຍຸເກັນເກື່ອງປະມາມວັນ ຕ້ອງການອາກະຫາວເຢືນພອສາມຄວາມເມື່ອນໍາ ໄປດັ່ງນໍາຈະມີສີແດງກຳລ້າ ພັນຫຼຸທີ່ນີ້ນີ້ມີພັນຫຼຸໄດ້ແກ່ ພັນຫຼຸລູກຜົມສົມຕ່າງໆ ນອກຈາກນີ້ຍັງມີພັນຫຼຸຜົມສົມເປີດອື່ນໆ

3) กະหล່າປັລີໃບຢັ້ງ ມີລັກພະຜົວໃບຫຍົກຢັ້ງແລະເປັນຄື່ນນາກ ຕ້ອງການອາກະຫາວເຢືນໃນການປຸກ

15.1.1) การเตรียมดิน

ແປລັງເພະກຳລ້າ ເຕີຍມດິນໂດຍກາຮຸດໄດ້ໃຫ້ລຶກປະມາມ 15-20 ເຊັນຕິເມຕຣ ກວ່າງ 1 ເມຕຣຢາວຕາມຄວາມຕ້ອງການ ຕາກດິນໄວ້ປະມາມ 5-7 ວັນ ແລ້ວຄຸກດ້ວຍປູ້ຍົກທີ່ຮູ້ອ່າຍໝັກ ຍ່ອຍດິນໄທ້ ລະເອີຍພອສາມຄວາມ ຮດນໍາໄທ້ໜີ້ແລ້ວທໍາການຫວ່ານເມີນລົດໄປ ຄວາມພຍາມຫວ່ານເມີນລົດໄທ້ ກະຈາຍບາງໆ

ถ้าต้องการปลูกเป็นแพะ ก็ควรจะทำร่องไว้ก่อนแล้วห่วนเม็ดตามร่องที่เตรียม คลุนด้วยฟางหรือหญ้าแห้งบางๆ เมื่อถักล้าออกใบจริงประมาณ 1-2 ใบ ก็ทำการถอนแยกต้นที่แน่น หรืออ่อนแออทิ้ง

15.1.2) แปลงปลูก กะหล่ำปลีที่นิยมปลูกที่บ้านร่องกล้าเป็นพันธุ์เบาระบูรากตื้น ควรเตรียมดินลึกประมาณ 18-20 เซนติเมตร ตากคืน 5-7 วัน ขุดหลุมปลูก ระยะ 30-40 x 30-40 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักให้มาก โดยใส่ร่องก้นหลุม ประมาณ 1 กำมือต่อ 1 หลุม เพื่อปรับสภาพของดิน และเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยเฉพาะในดินทรายและดินเหนียว จากนั้นย่อยผิวน้ำดิน ให้มีขนาดก้อนเล็กแต่ไม่ต้องละเอียดจนเกินไป ถัดไปเป็นการควรใส่ปุ๋นขาวเพื่อปรับสภาพดินให้มีความเหมาะสมต่อการปลูก

15.1.3) การปลูก

เมื่อถักล้ามีอายุได้ประมาณ 25-30 วัน จึงข้ายกปลูกในแปลงปลูกที่เตรียมไว้ โดยให้มีระยะปลูก 30-40 x 30-40 เซนติเมตร การปลูกอาจปลูกเป็นแบบแพะเดียว หรือแพะคู่ก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของสวนการคุ้นเคยรักษาซึ่งกระบวนการคุ้นเคยคือ

1) การใส่ปุ๋ย กะหล่ำปลีเป็นพืชที่ต้องการธาตุในโตรเจนและโปสตัสเซียมสูง เพื่อใช้ในการสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ต้นพืช ปุ๋ยที่แนะนำ ให้ใช้คือ ปุ๋ยสูตร 16-8-8 หรือ 21-0-0 หรือ 46-0-0 โดยแบ่งใส่ 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ใส่ร่องพื้นของปลูก และพรวนกอนลงในดิน ครั้งที่ 2 ใส่หลังจากกะหล่ำปลี มีอายุได้ 7-14 วัน และควรใส่ปุ๋ยในโตรเจน เช่น ปุ๋ยแอมโมเนียมชัลเฟต หรืออูเรีย ควบคู่ไปด้วย ซึ่งการใส่ปุ๋ยนี้ก็แบ่งใส่ 2 ครั้งเช่นกัน คือ ใส่เมื่อกะหล่ำปลีมีอายุได้ 20 วัน และเมื่ออายุได้ 40 วัน โดยการโรยข้างๆ ต้น

2) การให้น้ำควรให้น้ำอย่างสม่ำเสมอ โดยปล่อยไปตามร่องระหว่างแปลงประมาณ 7-10 วัน/ครั้ง ในเขตร้อนและแห้งแล้งจำเป็นต้องให้น้ำมากขึ้น และเมื่อกะหล่ำปลีเข้าปีเต็มที่แล้ว ควรลดปริมาณน้ำให้น้อยลง เพราะหากกะหล่ำปลีได้รับน้ำมากเกินไปจะทำให้ปลีแตก และอาจที่สะสมเชื้อโรคได้

3) การพรวนดินและกำจัดวัชพืช ในระยะแรกๆ ควรปฏิบัติบ่อยๆ เพราะวัชพืชจะเป็นตัวแย่งอาหารในดินรวมทั้งเป็นที่อาศัยของโรคและแมลงอีกด้วย

15.1.3) การเก็บเกี่ยว

อายุการเก็บเกี่ยวของกะหล่ำปลี ตั้งแต่ปลูกจนถึงวันเก็บเกี่ยว ขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละพันธุ์สำหรับพันธุ์เบาที่นิยมปลูกจะมีอายุประมาณ 50-60 วัน แต่พันธุ์หนักมีอายุถึง 120 วันการเก็บควรเลือกหัวที่ห่อหัวแน่น และมีขนาดพอเหมาะสม กะหล่ำปลี 1 หัว มีน้ำหนักประมาณ 2-3 กิโลกรัม

หากปล่อยไว้นานหัวจะแเน่นมากขึ้น ทำให้หัวกะหล่ำปลีแตก การเก็บครรใช้มีดตัดให้ใบนอกที่หุ้มหัวติดมา เพราะจะทำให้สามารถเก็บรักษาได้ตลอดวัน เมื่อตัดและบนออกนอกแปลงแล้วให้ตัดแต่งใบนอกออกเหลือเพียง 2-3 ใบ เพื่อป้องกันความเสียหาย เนื่องจากการบรรจุและขนส่ง จากนั้นคัดแยกขนาดแล้วบรรจุถุง

15.1.4) โรคและแมลงศัตรูที่สำคัญ

โรคที่สำคัญของกะหล่ำปลี ได้แก่

1) โรคเน่า爛ของกะหล่ำปลี

สาเหตุ เกิดจากเชื้อรากแบคทีเรีย

ลักษณะอาการ โรคนี้พบได้เกือบทุกรายการเจริญเติบโตเด่นมากในระยะที่กะหล่ำปลีห่อหัว โดยในระยะแรกพบเป็นจุดหรือบริเวณมีลักษณะคล้ายรอยช้ำ ต่อมมาแพลงจะขยายลุกความออกไป ทำให้เกิดการเน่า爛เป็นเมือกเยิมมีกลิ่นเหม็นจัด เมื่ออาการรุนแรงจะทำให้กะหล่ำปลีเน่าและหักหัวและหักพับลง การป้องกันกำจัดคือต้องระมัดระวังอย่าให้เกิดแพลงหรือรอยช้ำหักหัวจะเก็บเกี่ยวและขนส่ง นิดพ่นสารกำจัดแมลงปักกัดหรือแมลงวันในแปลงปลูก กำจัดเศษวัชพืชออกจากแปลง อย่าໄอดอกลบ ในแปลงปลูกควรมีการระบายน้ำดี หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วให้เก็บผักไว้ในที่อุณหภูมิต่ำประมาณ 10 องศาเซลเซียส

2) โรคเน่า爛

สาเหตุ เกิดจากเชื้อบักเตรี ซึ่งจะเข้าทำลายทางรูปในท่ออยู่ตามขอนใน

ลักษณะอาการ ในระยะแรกจากด้านขอนในเข้าไปเป็นรูปสามเหลี่ยมที่มีปลายแหลมซึ่ไปที่เส้นกลางใน บนเนื้อเยื่อที่แห้งจะมีเส้นใยสีดำ เห็นชันเจน อาการในแห้งจะลุกความไปจนถึงเส้นกลางในและลุกความลงไปถึงก้านใบ ทำให้เกิดอาการในเหลืองเที่ยวและแห้งตาย กะหล่ำปลีจะซักวักการเจริญเติบโตอาจตายได้ โดยเชื้อบักเตรีที่เป็นสาเหตุของโรคนี้จะอาศัยอยู่ในดิน เมื่อฝนตกจะระบาดไปทั่ว นอกจากนี้ยังสามารถติดไปกับเมล็ดผักได้อีกด้วย การป้องกันคือก่อนนำเมล็ดพันธุ์ผักไปปลูกควรแช่เมล็ดพันธุ์ผักในน้ำอุ่นที่ อุณหภูมิประมาณ 50-55 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 20-30 นาที เพื่อฆ่าเชื้อโรคที่ติดอยู่ในเมล็ด ไม่ปลูกพืชตระกูลกะหล่ำติดต่อกันเกิน 3 ปี เพราะจะทำให้แหล่งสะสมโรค

15.1.5) แมลงที่สำคัญ ได้แก่

1) หนอนใยผัก หนอนใยผักเป็นหนอนผีเสื้อที่มีขนาดเล็กที่สุดในบรรดาหนอนผีเสื้อศัตรูผัก จะมีลักษณะหัว ท้ายแหลม เมื่อถูกตัวจะดีน้อย่างแรง และทิ้งตัวลงดินโดยการสร้างไข มักจะพบตัวแก่ตามใบโดยภาวะอยู่ในลักษณะยกหัวขึ้น หนอนใยผักเกิดจากการที่แม่ผีเสื้อวางไข่ไว้ในมีขนาดเล็ก

ค่อนข้างแบบสีเหลือง ติดกัน 2-5 ฟอง อายุไม่ประมาณ 3 วัน อายุดักแด้ 3-4 วัน ตัวเต็มวัยมีเหลืองเทา ตรงส่วนหลังมีแถบสีเหลืองอายุตัวเต็มวัย 1 สัปดาห์ การทำลายของหนอนไขพักจะกัดกินผักอ่อน ดอก หรือใบที่หุ่มอยู่ทำให้ใบเป็นรูพรุน หนอนไขพักมีความสามารถในการทนต่อสารเคมี และปรับตัว ต้านทานต่อสารเคมีป้องกันกำจัดได้ดี การป้องกันคือใช้สารเคมีกำจัดตัวหนอนโดยตรง โดยการใช้เชื้อแบคทีเรีย นาซิลลัสทรูรินเจนซิสทำลาย หมั่นตรวจสอบและเปลี่ยนแปลงกระหล่ำปลี เมื่อพบตัวหนอนควรรีบทำลายทันที

2) หนอนกระทู้ผัก หนอนกระทู้ผักมักพบบ่อยในพากผักกาด โดยจะกัดกินใบ ก้าน หรือ เข้าทำลายในหัวปลี มักจะเข้าทำลายเป็นหย่อม ๆ ตามจุดที่ผีเสื้อวางไข่ หนอนชนิดนี้สังเกตได้ง่าย คือ ลำตัวอ้วนป้อม ผิวนังเรียบคล้ายหนอนกระทู้หอย มีสีสันต่าง ๆ กัน มีแถบสีข้างลำตัวแต่ไม่ค่อยชัดนัก เมื่อโตเต็มที่จะมีขนาด 3-4 เซนติเมตร เคลื่อนไหวช้า ระยะเป็นตัวหนอนประมาณ 15-20 วัน และจะเข้าดักแด้ตามใต้ผิวดิน ระยะดักแด้ประมาณ 7-10 วัน การทำลายจะกัดกินก้านใบและปลีในระยะเข้าปลี การป้องกันคือหมั่นตรวจสอบสวนผัก เมื่อพบหนอนกระทู้ผักควรทำลายเสีย เพื่อป้องกันไม่ให้มีการระบาดลุกคามต่อไป นิดพ่นด้วยสารเคมี เช่น เมโธมิล อัตรา 10-12 กรัม/น้ำ 20 ลิตร หรืออาจใช้เมวนพอส 20-30 ซี.ซี./น้ำ 20 ลิตร

3) หนอนเจาะยอดกระหล่ำ จะพบรอบภาคทำความเสียหายให้แก่พืชผักในระบุลกระหล่ำ โดยหนอนจะเจาะเข้าไปกัดกินในหัวหรือยอดผักที่กำลังเจริญเติบโต ทำให้ยอดขาดไม่เข้าหัว ถ้าหากในระยะออกดอกจะเจาะเข้าไปในลำต้นก้านดอกหรือในระยะเด็กจะกัดกินดอก การป้องกันคือควรปฏิบัติตั้งแต่ระยะแรกโดยการเลือกกล้าพักที่ไม่มีไข่หรือหนอนเล็กติดมา จะช่วยป้องกันมิให้หนอนเข้าไปทำลายส่วนสำคัญของพืช เช่น หรือก้านดอกได้ นอกจากนี้อาจใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดโดยหากเป็นแหล่งปลูกผักที่ไม่ค่อยมีการใช้สารเคมีกันมาก่อน ควรใช้เมวนพอสหรือเมทโธมิลควรเลือกใช้สารเคมีชนิดนี้ในระยะใกล้กับผักสด และถ้าเป็นแหล่งที่เคยปลูกผักและมีการใช้สารเคมีมาก่อนควรเลือกใช้สารในกลุ่มไพรีทรอยด์สังเคราะห์ทั้งหลาย ในอัตรา 20-30 ซี.ซี. วิธีการใช้สารเคมีทั้งสิ่งชนิดนี้คือใช้มีอ่อนไข่หรือหนอนเริ่มเข้าทำลาย ช่วงเวลาพ่นประมาณ 7 วัน/ครั้ง

4) แมลงศัตรูอื่น ๆ ได้แก่ ด้วงหมัดผัก จะพบรอบการทำลายได้ตลอดปี ป้องกันโดยการฉีดพ่นด้วยเซฟวิน 85 หรือแอลนเนท นด จะทำลายช่วงก่อนกล้างออกสังเกตได้จากทางเดินของมดป้องกันกำจัดโดยใช้เซฟวิน 85 และคุนพอสรดที่เปล่งต้นกล้า

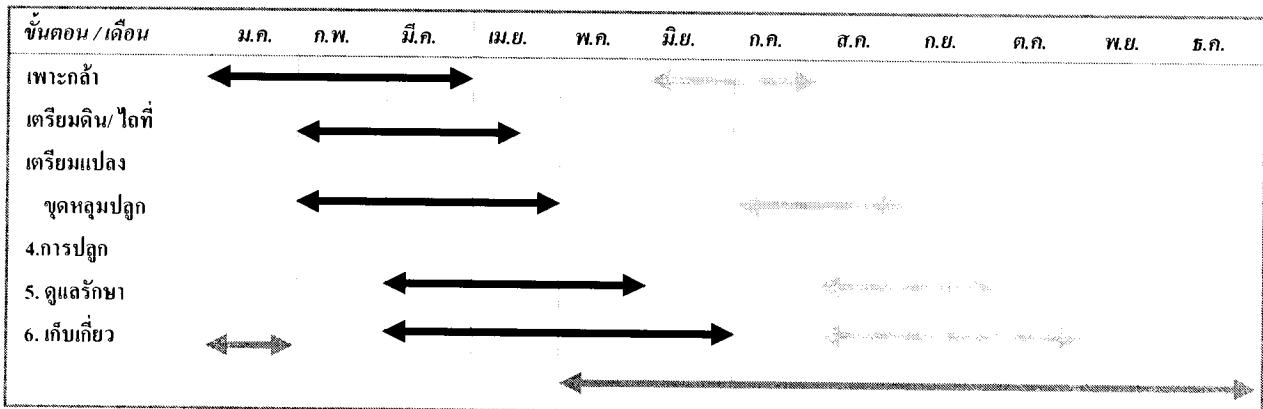
15.1.6) การตลาด

เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวผลผลิต ช่วงนี้บ้านร่องกล้าจะเต็มไปด้วยพ่อค้าที่ขึ้นมาเหมาผลผลิตแบบยกแปลง หรือเหมาเฉพาะแปลง พ่อค้าจะทำการต่อรองกับเจ้าของแปลงกะหล่ำปลี เมื่อต่อรองราคากันได้แล้ว พ่อค้าจะนัดวันเพื่อจะขึ้นไปตัดกะหล่ำปลี โดยที่เจ้าของแปลงกะหล่ำไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวใดๆ ทั้งสิ้นพ่อค้าจะเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด ตั้งแต่หานคนมารับจ้างตัดจนขนส่งไปขาย ปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านร่องกล้าที่ปลูกกะหล่ำปลี จะตัดเหมาให้พ่อค้าคนกลาง เพราะไม่ต้องยุ่งยากรอรับเงินที่คงลงราคากันไว้อีกต่อไป เนื่องจากว่าหากดำเนินการเองทั้งหมดนี้ อาจจะไม่คุ้มทุน เพราะราคาของกะหล่ำปลี ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด ราคาที่ซื้อในขณะนี้ อยู่ที่ กิโลกรัมละ 5-8 บาท (ข้อมูลเดือนมิถุนายน 2553) พ่อค้าที่มารอรับซื้อกะหล่ำปลี จะขึ้นมาซื้อครั้งละมาก ๆ และหลายแปลง พ่อค้าจะนำรถบรรทุกขนาดใหญ่ มาเรอรับซื้อผลผลิต ที่สามแยกทางไปบ้านทับเบิก ตรงนี้จะเป็นจุดถ่ายสินค้า ส่งสินค้าไปที่กรุงเทพฯ และที่อื่นๆ ตลาดอีกแห่งที่พ่อค้าหรือชาวบ้านที่เก็บเกี่ยวผลผลิตเอง ขนส่งไปขาย คือ ตลาดหล่มสักใกล้กับสี่แยกพ่อขุนผาเมือง จะมีพ่อค้ารายย่อยมารับสินค้าไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง

ภาพที่ 43 การขนถ่ายผลผลิต

ตารางที่ 4 แสดงระยะเวลาการเพาะปลูกกระหล่ำปลี บ้านร่องกล้า ต.เนินเพิ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

สัญลักษณ์

ผักหน้าฝนรุ่นที่ 1

ผักหน้าฝนรุ่นที่ 2

การเก็บเกี่ยว

สรุปรายละเอียดการปลูกกระหล่ำปลี

ในระยะเวลา 1 ปี มีการเพาะปลูก 3 รุ่น คือ ผักรดน้ำ, ผักหน้าฝนรุ่น 1 และผักหน้าฝนรุ่น 2 ใช้เวลาในการเพาะปลูกกระหล่ำปลี ดังนี้

2.1 ระยะเวลาเพาะกล้า	ประมาณ 1.5 เดือน
2.2 ระยะเวลาปลูกลงแปลง	ประมาณ 2 เดือน
2.3 ระยะเวลาเก็บเกี่ยว	ประมาณ 1 เดือน

รวมระยะเวลา/รุ่น ประมาณ 5 เดือน

ตารางที่ 5 ปฏิทินแสดงข้อมูลผลผลิตทางการเกษตร บ้านร่องกล้า ต.เนินเพิ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ស៊ូល៉ាកមន៍

พีชผัก

ผลไม้ ■

ମୋକ୍ଷାମ୍ବି

นอกจากนี้มีการปลูกพืชไม้ผล ผักและไม้ดอกเมืองหนาวด้วย เช่น มะคาเดเมีย (macadamia) สตอเบอร์รี่ ท้อ พลับ คอกไม้กระดาษ ดอกเยอปีร่า แครอท บร็อกโคลี่ มันฝรั่ง ฟิกแม้ว (มะหวาน) โสม เพื่อก มัน ฟิกทอง บิง และอื่นๆ ด้วย

สรุปผลศักยภาพทางการท่องเที่ยวและภาพรวมทั่วไปบ้านร่องกล้า

จากข้อมูลเกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปของชุมชนบ้านร่องกล้า ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชนที่ผู้วิจัยร่วมกับแกนนำชุมชน ชาวบ้าน และผู้อาชีวศึกษาของหมู่บ้านสำรวจค้นหา mannin ได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสังเคราะห์ถึงศักยภาพ รวมถึงปัจจัยความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว การวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 12-14) ซึ่งพิจารณาทรัพยากรที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะตัวและคงลักษณะเฉพาะพื้นที่โดยเห็นความสำคัญของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของพื้นที่ ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนกล่าวได้ว่า ชุมชนบ้านร่องกล้าสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมวิถีเดิมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศที่สมบูรณ์ เอื้อโอกาสให้ชุมชนให้สามารถจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น การศึกษาประวัติความเป็นมาของชนเผ่าภูมิปัญญาของวิถีเดิม การศึกษาประวัติความเป็นมาของการสู่รับระหว่างพระครองมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและรัฐบาลไทย การศึกษาพรร威名ไม้โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านยังคงใช้อยู่ การประกอบอาชีพเกษตรที่สูงแบบผสมผสาน การปลูกไม้ตัดออกเพื่อการค้า การศึกษาถ้ำพกค. จุดตามน้ำพุ (บ่อชุมชีวิต) อีกทั้งความหลากหลายของระบบนิเวศพื้นที่ชั้นน้ำ รวมทั้งศึกษาวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อของชนเผ่ามังบ้านร่องกล้า เช่น ประเพณีกินข้าวใหม่ กินปีใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีปล่อยวิญญาณ พิธีเปลี่ยนชื่อใหม่ พิธีเรียกชวัญ พิธีลงสีค่า และภูมิปัญญาอื่น สำหรับศักยภาพของการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนตามหลักการที่สถาบันสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยกำหนดขึ้นนั้น ผู้วิจัยและชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์แล้วพบว่า มีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน (local participation) ในการบริหารจัดการทรัพยากร เนื่องจากสภาพความเป็นจริงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันชาวบ้านร่องกล้ามีการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการในการปักป้องดูแลป่าและการจัดแบ่งเขต (zoning) การใช้พื้นที่ป่ารวมถึงความพยายามที่จะเบิดหนูบ้านรับการท่องเที่ยว

ขั้นตอนต่อไปนี้ของกระบวนการวิจัยคือ การสืบค้นหาความต้องการและศักยภาพของชุมชนในการบริการจัดการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

4.2 ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการของชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลการสืบค้นหาความต้องการและศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านร่องกล้า ผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชนคัดเลือกชาวบ้านที่สามารถเป็นผู้แทนทุกกลุ่มคนในชุมชนมาร่วมประชุมกลุ่ม การคัดเลือกผู้แทนชาวบ้านใช้หลักการของการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) โดยคัดเลือกผู้ที่เป็นผู้นำกลุ่มอาชีพและองค์กรท้องถิ่นในชุมชน นอกจากนี้ได้ใช้ข้อมูลชุมชนบ้านร่องกล้า ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้ntechnicที่ใช้ในกระบวนการดำเนินการวิจัยคือ เทคนิค AIC (appreciation, influence and control) ในการประชุมกลุ่มเพื่อศึกษาความต้องการและศักยภาพของชาวบ้านในการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ในวันที่ 21 เมษายน 2553 ในช่วงเวลากลางคืน ตั้งแต่เวลา 19.00 น. เป็นต้นไป ถึงวันที่ 20 พฤษภาคม 2553 จำนวน 4 ครั้ง และใช้กระบวนการกลุ่มเทคนิค AIC ซึ่งสรุปขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยและผลการวิจัยดังนี้

ขั้นที่ 1 เป็นขั้นตอนของการรับรู้ชื่นชม (appreciation) โดยในการประชุมกลุ่มครั้งแรกเป็นกิจกรรมทำความรู้จักเพื่อสร้างบรรยากาศผ่อนคลายเป็นกันเอง ซึ่งผู้วิจัยได้มีการแนะนำตานเองและบอกจุดประสงค์ของการดำเนินการประชุมกลุ่มและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมแบ่งกลุ่มย่อยๆ จำนวน 3 กลุ่ม โดยจัดให้ภายในกลุ่มนี้มีสมาชิกที่หลากหลายวัย เพศ อาชีพ และสถานที่ตั้งบ้านเรือน ผู้วิจัยได้ขอร้องให้สมาชิกกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มได้พูดคุยถึงพัฒนาการของชุมชนบ้านร่องกล้า อภิปรายเกี่ยวกับสภาพปัญหาของหมู่บ้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยแต่ละกลุ่มรับผิดชอบในการอภิปรายสภาพปัญหาแต่ละด้านที่ต่างกันและเขียนสรุปเพื่อนำมาเสนอต่อสมาชิกกลุ่มใหญ่ โดยกลุ่มที่ 1 รับผิดชอบเรื่องสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านร่องกล้า กลุ่มที่ 2 รับผิดชอบเรื่องสภาพปัญหาทางด้านธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรมชุมชนและสิ่งแวดล้อมชุมชนบ้านร่องกล้า กลุ่มที่ 3 รับผิดชอบเรื่องสภาพปัญหาทางสังคมของชุมชนบ้านร่องกล้า จากนั้นให้ทุกกลุ่มแยกข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและนำเสนอในรูปแบบแผนภูมิ แผนผัง หรือกราฟ ที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการและศักยภาพของชุมชนบ้านร่องกล้า ที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถในการดำเนินการท่องเที่ยว เช่น การจัดการสถานที่ท่องเที่ยว อาหารและเครื่องดื่ม ที่พัก ฯลฯ ที่จะช่วยสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพัฒนาและยังคงความงามของธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี

เดาenuการของกลุ่มจดบันทึก เมื่อครบหนึ่งชั่วโมงครึ่งแล้วให้ตัวแทนกลุ่มย่อยานำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมกลุ่ม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 รับผิดชอบเรื่องสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจในชุมชนบ้านร่องกล้า ซึ่งสรุปข้อมูลที่กลุ่มน้ำเสนอคือ ชาวบ้านชุมชนร่องกล้าส่วนใหญ่มีการทำเกษตรที่สูงกันเป็นส่วนใหญ่ ประมาณร้อยละ 90 นอกจากนั้นมีอาชีพรับจ้างร้อยละ 10 หรือทำการเกษตรร่วมกับรับจ้าง อาชีพการเกษตรประกอบด้วย ทำไร่กะหล่ำปลี ผักกาดขาว ถั่วลันเตา ผักชี แครอท บล็อกโคลี เพื่อก หัวไชเท้า ข้าวโพดข้าวเหนียว ชาโยตี (ฟักเม้าว) พลับ ห้อ สตรอเบอร์รี่ อะโวคาโด แมคadamie รวมถึงปลูกดอกกระดาษ ยอนบีรา มีบางส่วนรับจ้างทั่วไปในชุมชน มีบางคนทำงานในโครงการพระราชดำริ และอุทายานแห่งชาติภู hin ร่องกล้า ปัญหาที่พบในด้านเศรษฐกิจคือ

- หน่วยงานที่มาช่วยเหลือ ส่งเสริมอาชีพต่างๆ มาช่วยไม่ต่อเนื่อง บางครั้งแนะนำให้ปลูก แต่เมื่อผลผลิตออกมาราคาไม่ดี หาตลาดรับซื้อไม่ได้

- ขาดการแนะนำส่งเสริมจากรัฐบาลเรื่องอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้
- ปัญหาการตลาด ราคาผลผลิตถูก ขายไม่ได้ราคา บางครั้งก็ขาดทุนไม่มีเงินนำไปใช้หนี้ ธ.ก.ส ต้องขอผ่อนผันไปเรื่อยๆ หรือบางครั้งก็มีปัญหา กับผู้รับซื้อแล้วไม่จ่ายเงินให้ หรือไม่เกิดจากคุณภาพของผลผลิตที่แตกต่างกัน ผลผลิตที่มีคุณภาพดีก็จะได้ราคาดีกว่าผลผลิตที่ด้อยคุณภาพ

- การลงทุนในการประกอบอาชีพมีการลงทุนที่สูง เช่น ค่าสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ค่าปุ๋ย ฯลฯ

- ชาวบ้านบางคนไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าเป็นสาเหตุทำให้เสียรายจ่ายเพิ่มขึ้นทำให้บ้านต้องออกไปทำงานรับจ้างทั้งในและนอกหมู่บ้าน

กลุ่มที่ 2 รับผิดชอบเรื่องสภาพปัญหาทางด้านธรรมชาติ วิถีวัฒนธรรมชุมชนและสิ่งแวดล้อมในชุมชนบ้านร่องกล้า ข้อมูลที่ได้คือ

- ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มักพบปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้ เช่น การเข้าไปลักลอบตัดไม้ในเขตอุทยานฯ ส่วนน้ำดื่มที่ใช้จากประปาภายนอกมีความสะอาดไม่เพียงพอ ถ้าจะนำมาดื่มน้ำดื่มต้องผ่านการฆ่าเชื้อเสียก่อน โดยใส่คลอรินหรือด้ม ปัญหาการคมนาคมพบว่าถนนช่วงบ้านไปชุมชนชากรุงบริเวณภูมิโน และภูมิโนสาวรี หรือบริเวณภูสาวรี เป็นถนนลูกรัง ทำให้การเดินทางไม่สะดวก ในฤดูแล้งจะเกิดฝุ่น ส่วนในช่วงฤดูฝนจะเป็นโคลนลื่น ส่วนเรื่องการสื่อสารในหมู่บ้านไม่มีสัญญาณโทรศัพท์มือถือ รวมทั้งไม่มีรถประจำทาง

- ทางด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อประเพณีของชนเผ่ามังนังบ้านร่องกล้าคนรุ่นใหม่ไม่นิขมสืบทอด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ

- วัฒนธรรมด้านการทำอาหาร อาชีพหลักคือการทำเกษตรที่สูง วัฒนธรรมการซ่วยเหลือกัน การร่วมมือเอาแรงกันเหมือนในอดีตนั้นไม่มีแล้ว แต่เปลี่ยนในรูปแบบของการจ้างให้ค่านาง นอกจากนี้พิธีกรรมที่เกี่ยวกับอาชีพเกษตรกรรมก็ลดน้อยลงจะมีบ้างที่ยังมีผู้เดินทางมาแก่บ้างคนเท่านั้นที่กระทำพิธีกรรมด่างๆ ของมังนัง ส่วนคนรุ่นใหม่จะไม่ค่อยรู้จักและไม่เห็นความสำคัญ

- วัฒนธรรมด้านการกินอยู่ ลักษณะอาหารยังเป็นอาหารพื้นถิ่นของชนเผ่า มีบ้างบ้านเริ่มนิยมการเปลี่ยนลักษณะการรับประทานแบบตะวันตก การหุงอาหารแต่ละบ้านเริ่มใช้หม้อไฟฟ้าหลังจากมีไฟฟ้าใช้ และเตาแก๊สเพรำะสะดวก หากแต่บางบ้านก็ใช้ควบคู่กันไประหว่างเตาแก๊สกับฟืน เนื่องจากชาวบ้านนอกรัฐฯสามารถหุงข้าวได้อร่อยกว่าเตาแก๊สหรือหม้อไฟฟ้า ฟืนที่ใช้ได้จากการเก็บกิ่งไม้ต้นไม้ที่แห้งแล้วตามชายป่าหรือที่ปลูกของตามบ้าน ลักษณะบ้านที่อยู่อาศัยที่เป็นแบบดั้งเดิมจะเป็นแบบไม้ ภายในบ้านจะมีเครื่องสูงจากพื้นดิน หลังคามุงจาก ทำให้ห้องสบาย แต่ปัจจุบันบ้านที่ปลูกใหม่จะสร้างด้วยปูนผสมไม้เป็นรูปทรงสมัยใหม่ และค่าก่อสร้างจะราคากลูกกว่าก่อสร้างด้วยไม้หั้งหมด การแต่งกายส่วนมากเป็นไปตามสมัยนิยมและเสื้อมังนัง ส่วนการแต่งกายชุดมังนังเต็มยศจะแต่งเฉพาะประเพณีที่สำคัญ หรือในโอกาสงานที่สำคัญ

กลุ่มที่ 3 รับผิดชอบเรื่องสภาพปัญหาสังคมในชุมชนบ้านร่องกล้า ข้อมูลที่ได้คือ

- การลักษณะภายนอกบ้านไม่ค่อยมี แต่ชาวบ้านจะต้องเคยเฝ้าระวังในช่วงผลผลิตออก

- ยาเสพติดประเภทยาบ้านไม่มีหรือมีแต่น้อยมาก มีแต่การดื่มสุราและสูบบุหรี่ในบ้างกลุ่ม

- การเคารพผู้อาวุโสของเด็กในปัจจุบันลดลง ไม่ค่อยเชื่อฟังคำสอนเนื่องจากเด็กได้รับรู้จากโทรศัพท์และสังคมภายนอก ทำให้พฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนไป

- การศึกษา คนในชุมชนบ้านร่องกล้าส่วนใหญ่ จะมองข้ามเรื่องการศึกษา หากความรู้ เน้นการประกอบอาชีพเลี้ยงดูครอบครัวเป็นหลัก จากการเก็บข้อมูลพบว่าชาวบ้านร้อยละ 65 อ่านออกเขียนได้ ที่เหลือไม่ได้เรียนหนังสือซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ ปัจจุบันคนในชุมชนพยายามส่งลูกหลานไปเรียนต่อ และอย่างน้อยที่สุดได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (จน ป.6) เมื่อชาวบ้านมีความรู้น้อยจึงไม่สามารถนำความรู้ที่มีอยู่ไปปรับปรุงอาชีพของตนเองให้ดีขึ้น ชาวบ้านยังต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม เด็กในหมู่บ้านเมื่อจบจากโรงเรียนบ้านน้ำชา หรือจน ป.6 บางส่วนก็เรียนต่อ

แต่เด็กบางส่วนไม่มีโอกาสเรียนต่อเนื่องจากความยากจนจึงทำให้พลาด โอกาสที่จะเรียนรู้ศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป

- สุขภาพอนามัย ชาวบ้านส่วนใหญ่ร่างกายแข็งแรง เนื่องจากสภาพการกินอยู่ยังคงเน้นอาหารพื้นถิ่นที่ประกอบด้วยผักปลูกเองหรือขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่สำคัญอยู่ในลักษณะสภาพแวดล้อมที่อากาศดีมากแต่เด็กรุ่นใหม่มักมีพฤติกรรมการบริโภคที่เปลี่ยนไป

- ความขัดแย้งของชาวบ้านส่วนมากไม่ค่อยมี ที่พนอาจมีส่วนน้อยที่มีความคิดแตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ การทะเลาะวิวาทในหมู่บ้านมีบ้างแต่ไม่ยาวนานและปรับความเข้าใจกันได้ บังคับใช้มิติทางสังคมดูแลและตัดสินกันเองภายในชุมชนที่มีผู้อาวุโสเป็นหลัก

ขณะที่แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอ ชาวบ้านที่นั่งฟังก็จะช่วยกันเสริมข้อมูลให้มีความชัดเจนขึ้น โดยภาพรวมแล้วชาวบ้านมีความกล้าที่จะแสดงออกโดยการเสนอความคิดของตนเอง โต้ตอบกับคนอื่น มีออกเสียงถึงหัวข้อต่างๆ ที่เสนอที่ถูกต้องระหว่างการนำเสนอ เพราะข้อมูลต่างๆ เป็นเรื่องใกล้ตัวที่ประสบกับตนเอง ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงเกิดจากสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง สามารถสรุปและแยกแยะประเด็นสำคัญคือ ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการเกษตรประมาณร้อยละ 90 อาศัยพรับจ้างประมาณร้อยละ 10 ปัญหาหลักในการทำการเกษตรมี 3 ประการ ปัญหาแรกคือ ขาดเงินทุน เพราะในการทำการเกษตรปัจจุบันต้องมีการลงทุนทุกด้าน ตั้งแต่ซื้อเมล็ดพันธุ์ปุ๋ยไปจนถึงการเตรียมพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีปัญหานี้สืบจากการกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ปัญหาต่อมาคือ ปัญหาการใช้น้ำซึ่งมีน้ำไม่เพียงพอกับการเกษตรในช่วงหน้าแล้ง แม้ว่าจะมีห้วยแม่น้ำไหลผ่านแต่ก็ไม่สามารถสนับสนุนความต้องการให้กับชาวบ้านในครัวเรือนและการเกษตรได้ ปัญหาสุดท้ายคือ ปัญหาการตลาด ผลผลิตที่ออกมามีราคาถูก มีผู้ค้าภายนอกมา_rับซื้อ แล้วชาวบ้านมักถูกโกงไม่จ่ายหรือจ่ายไม่ครบตามที่ตกลง ในส่วนของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพรับจ้างส่วนใหญ่รับจ้างเล็กๆ น้อยๆ จนถึงรับจ้างทั่วไป ปัญหาที่พบในอาชีพรับจ้างคือ มีรายได้ไม่แน่นอน ซึ่งจะทำให้เกิดการตกงานหรือเมื่อเวลาว่างอาจไปเก็บข้าว กับยาเสพติด ซึ่งอาจนำไปสู่การลักขโมย มีบางคนทำสองอาชีพควบคู่กันไปทั้งการเกษตรและการรับจ้าง เมื่อมีเวลาว่างก็ออกไปเก็บหาสมุนไพร ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านร่องรอยถูกบังคับมีความผูกพันกับป่าแทบทุกรัวเรือนถือเป็นข้อดี ส่วนปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมนั้นพบว่าป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์มาก แต่สัตว์ป่าประเภทสัตว์ 4 เท่านั้นลดลง ในอดีตเคยมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า แต่ปัจจุบันได้หยุดตัดแล้ว สำหรับน้ำน้ำนี้เป็นปัญหาใหญ่คือมีน้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง สำหรับการทำเกษตร แต่นำดื่มน้ำใช้เพียงพอ ดังนั้นาเชิงการท่องเที่ยวอาจจะเป็นทางเลือกและทางรอดใหม่ได้ในรูปของอาชีพเสริม ส่วนเรื่องดินพบว่า

ค่อนข้างสมบูรณ์ไม่มีดินพังทลาย ไม่มีปัญหาเรื่องอากาศ ส่วนทางด้านสังคมพบประเด็นที่สำคัญ 4 ประการคือ การศึกษา อนามัย การกินอยู่ และความสัมพันธ์ในชุมชน ด้านการศึกษาชาวบ้าน ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำๆแค่ ป.6 และไม่ค่อยมีโอกาสได้เรียนต่อ ด้านอนามัยยังขาด สถานีอนามัยหมู่บ้าน ถ้าชาวบ้านจะรักษาพยาบาลต้องเดินทางไปนอกหมู่บ้าน ไม่มีรถประจำทาง ส่วนเรื่องยาสมุนไพรโดยเที่ยงกับยาสมัยใหม่นั้น สามารถใช้ยาสมุนไพรทดแทนได้ ความสัมพันธ์ ในชุมชนอาจมีความไม่เข้าใจกันบ้าง ทะเลาะกันบ้างแต่ไม่รุนแรง มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่ถึงขั้น รักใคร่เป็นหนึ่งเดียวกัน เรื่องการกินการอยู่มีการคล้อยตามไปกับอิทธิพลในเมืองที่มีการสัมผัส จากคนเมืองและสืบทอดๆ จึงทำให้วิธีการบริโภคและการกินการอยู่สำหรับเด็กรุ่นลูกรุ่นหลาน เป็นเหมือนคนเมืองมากขึ้น

จากสภาพปัญหาของชุมชนทั้ง 3 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมชุมชน และสิ่งแวดล้อม นับว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับชุมชนบ้านร่องกล้า จากการสรุปปัญหาชุมชนทั้ง 3 ด้านดังกล่าว สมาชิกทุกคนในที่ประชุมยอมรับว่าเกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจเป็นตัวการสำคัญที่นำไปสู่การเกิดปัญหาด้านอื่นๆ ถ้าเหตุของปัญหาทาง เศรษฐกิจมาจากการขาดงานขาดรายได้ ไม่สามารถแก้ปัญหาได้มากนัก เพราะจะน้ำหนักการที่จะพัฒนาชุมชนให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นนั้นต้องอยู่ที่ชาวบ้านเองที่จะตัดสินใจ โดยอยู่บนพื้นฐานความจริงที่เป็นอยู่ ซึ่งเมื่อมีการพูดว่าปัญหาที่เกิดขึ้นคือปัญหาด้านเศรษฐกิจคือ ภาระการข้างงานมีน้อย ผลผลิตทางการเกษตรไม่ค่อยได้ผลและมีปัญหาด้านการตลาด ดังนั้นชาวบ้าน จะต้องหาทางแก้ไขเพื่อลดปัญหาด้านเศรษฐกิจต่อไป

ขั้นที่ 2 Influence เป็นขั้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการกำหนดวิธีการแก้ปัญหา ของชุมชน ผู้วิจัยได้ขอร้องให้กลุ่มอยู่ทั้งสามกลุ่มได้จัดลำดับความสำคัญของปัญหาของชุมชน และอภิปรายความต้องการของชุมชนในการแก้ปัญหาและนำมาเสนอในที่ประชุมกลุ่มใหญ่เพื่อหาความ ต้องการของชุมชนร่วมกัน ผลของการดำเนินกิจกรรมกลุ่มในขั้นตอนนี้สามารถสรุปได้ดังนี้คือ จากการที่สมาชิกกลุ่มอยู่ได้จัดลำดับความสำคัญของปัญหาชุมชนทั้งสามด้าน ที่ประชุมกลุ่มใหญ่ได้ จัดลำดับปัญหาด้านเศรษฐกิจเป็นปัญหาลำดับแรกที่สำคัญ ได้รับการแก้ไข เนื่องจากความล้มเหลว หรือไม่มีรายได้เท่าที่ควรจากการทำการเกษตร การรับจ้างหรือการทำการเกษตรที่ยังต้องพึ่งพา ธรรมชาติที่มักจะมีความไม่แน่นอนและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น น้ำไม่เพียงพอ ปัญหาโลกร้อน น้ำท่วม หรือปัญหาพอก้าคนกลาง ซึ่งการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ชาวบ้านจะต้องเลือกหรือหัววิธีการใหม่ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่มีนุյย์ไม่สามารถกำหนดหรือควบคุมเกี่ยวกับธรรมชาติ ข้อมูลที่ได้จากการพูดคุย

เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นมีมากมายหลายอย่างที่ยังคงอยู่ เช่น สถาปัตยกรรมเดิม วิธีการดำเนินชีวิตแบบพื้นบ้าน ประเพณีความเชื่อวัฒนธรรมต่างๆ ยังคงอยู่ในชุมชนท้องถิ่น รวมถึง ร่องรอยการสู้รบระหว่าง พคท. กับรัฐบาลไทย และลักษณะการทำนาจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถทำได้ เนื่องจากยังมีหลงเหลือให้นักท่องเที่ยวได้ชมและศึกษาเรียนรู้ โดยไม่ขัดต่ออนุกรรมเนียม ประเพณีชุมชนท้องถิ่น ซึ่งลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวชั้นนำศึกษาธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมโดยไม่ทำลายธรรมชาติ หรือเกิดผลกระทบน้อยที่สุด อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ไม่ให้สูญหายไป และทำให้เกิดรายได้จากการดำเนินงานท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นสามารถดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งจะเป็นการสร้างความรักความสามัคคีและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอยู่ได้ด้วยตนเองและเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากนี้ที่ประชุมให้สมาชิกกลุ่มทุกคนตัดสินใจร่วมกันกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหาโดยผู้วิจัยจากการและปากกาให้สมาชิกทุกคนเสนอวิธีการหรือทางเลือกในการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชน จากนี้ให้สมาชิกทุกคนนำกระดาษที่เขียนทางเลือกไว้มาติดบอร์ด ผลของการดำเนินงานพบว่าทางเลือกในการแก้ไขปัญหามีอยู่หลายทางเลือก ได้แก่ การดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาการเกษตร การแสวงหาโครงการเงินกู้และเมื่อพิจารณาทางเลือกแล้วพบว่าการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นทางเลือกที่มีผู้เสนอมาที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอผันตามติจากที่ประชุมอีกรอบหนึ่ง ผลการลงมติพบว่าสมาชิกกลุ่มทุกคนยอมรับ และยืนยันการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนด้วยการพัฒนาการท่องเที่ยว

ผลการวิจัยขั้นตอนนี้สามารถสรุปในภาพรวมได้ว่าชุมชนบ้านร่องกล้ามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศโดยชุมชน เนื่องจากมีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่ดั้งเดิมที่หลากหลาย รวมทั้งมีศักยภาพของการจัดการให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แท้จริง นั่นคือ ชาวบ้านในชุมชนมีความพร้อมใจกัน (ตกลงร่วมใจกัน) ในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศโดยชุมชน แต่ปัญหาคือ ชาวบ้านยังไม่มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน จำเป็นที่ชุมชนต้องได้รับการเตรียมความพร้อมเป็นเบื้องแรก

4.3 ผลการวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาแนวทางการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐาน

ผลการวิจัยร่วมกับชุมชนในการหาแนวทางแก้ปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ซึ่งในขั้นตอนนี้ในกระบวนการเทคนิค AIC เป็นขั้นตอนที่ 3 คือ Control หลังจากสามารถกลุ่มท่องเที่ยวคละเลือกการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเพื่อแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชน ขั้นต่อมาคือการจัดตั้งเป็นกลุ่มหรือชุมชนทำหน้าที่วางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการและควบคุมดูแลการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งสามารถกลุ่มได้ ก็อปปี้เพื่อเลือกผู้ที่จะทำหน้าที่บริหารการท่องเที่ยวของชุมชน จากการก็อปปี้กันซึ่งใช้เวลา พอกสมควร และดำเนินการเลือกผู้ที่ทำหน้าที่บริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยวิธีเสนอขออนุมัติ นายป้อ วชิรวงศ์วรกุล ได้รับคะแนนสูงสุด จึงได้รับการคัดเลือกเป็นประธานกลุ่ม และเมื่อได้บุคคล ผู้ทำหน้าที่ประธานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนแล้ว นายป้อ วชิรวงศ์วรกุล จะเป็นผู้ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมและดำเนินการประชุมครั้งต่อไป

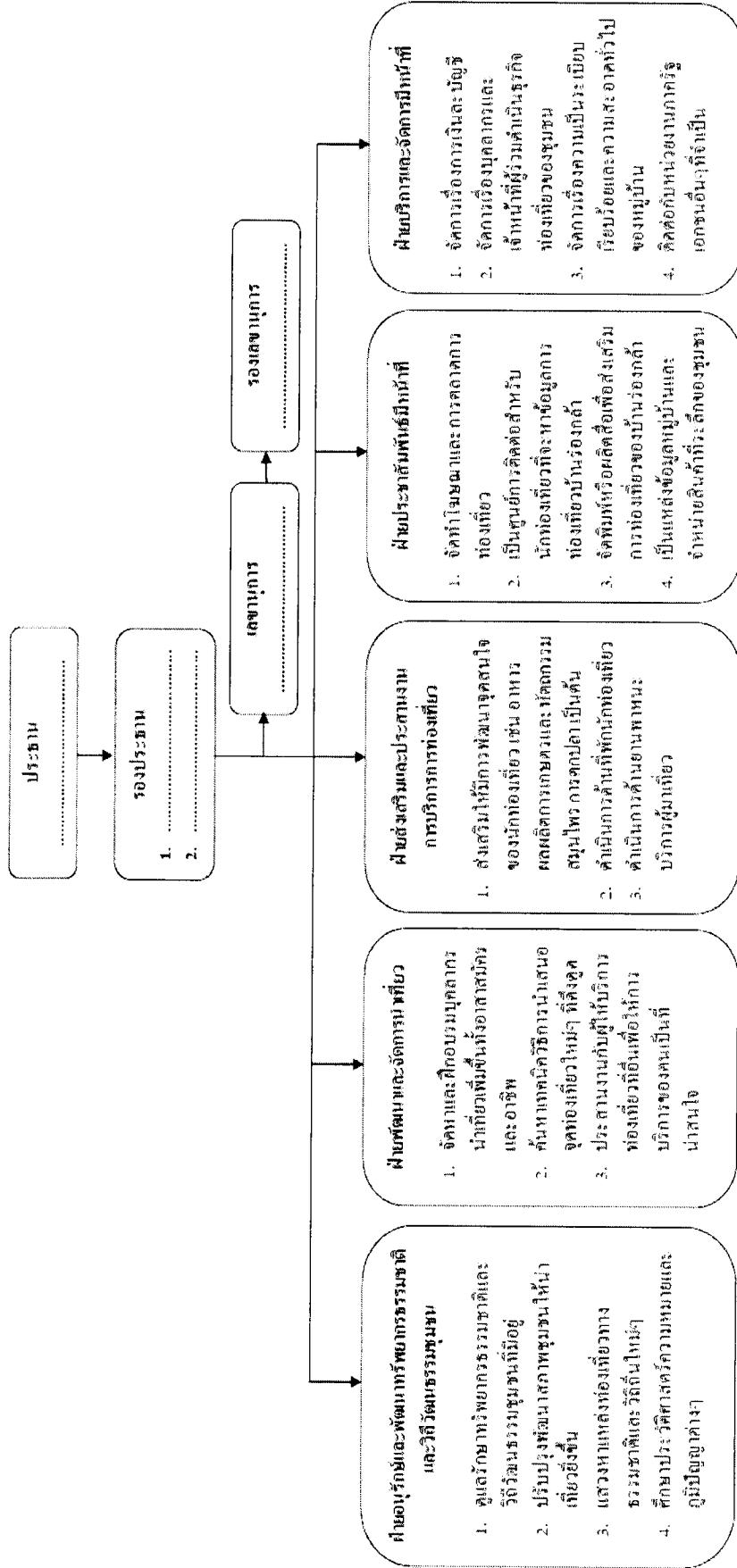
ในการประชุมครั้งต่อมาเป็นการประชุมของกลุ่มท่องเที่ยวน้ำร่องกล้ามีผู้มาร่วมประชุมเพิ่มขึ้นเป็น 45 คน ผู้ทำหน้าที่ประธานในที่ประชุมคือ ประธานกลุ่มฯ การประชุมครั้งนี้ได้มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่มขึ้นเพื่อแบ่งงานและกำหนดผู้รับผิดชอบ โดยมอบหมายให้ผู้มาประชุมร่วมลงสมัครและร่วมทำหน้าที่คัดเลือก และผลการประชุมได้มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงานของกลุ่ม สามารถสรุปได้ในแผนภูมิที่ 1

ส่วนผลการคัดเลือกทีมงานบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้ทีมงานอีก 14 คน รวมเป็น 15 คน ได้แก่

1. นายป้อ วชิรวงศ์วรกุล
2. นายหลือ แซ่ดี
3. นายวิทวัส วชิรวงศ์วรกุล
4. นายพันธุ์วัช แซ่โซ้ง
5. นายชีพ วชิรวงศ์วรกุล
6. นางเน็ง แซ่เจ๊ะ
7. นางซึ้ง แซ่หลี
8. นายกีอ แซ่โซ้ง
9. นายผ้า แซ่หว่า
10. นายลี แซ่หว่า

11. นายกิติศักดิ์ แซ่เว่อ
12. นางไม้ แซ่หัว
13. นางใหม่ แซ่เว่อ
14. นางอ้อ อินสูง
15. นางเมีย แซ่เดา

泰國大藏經

แผนภูมิที่ 1 โครงการบริหารงานคุณภาพที่ยกระดับงานบ้านเรือนภาค

หลังจากได้คณะกรรมการบริหารเพื่อดำเนินงานบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้ว สมาชิกได้เสนอว่า ควรมีการจัดตั้งสำนักงานที่สามารถติดต่อได้ง่าย โดยในขั้นต้นได้กำหนดให้ห้องประชุมหมู่บ้านเป็นสำนักงานชั่วคราวก่อน เนื่องจากเป็นสถานที่ติดต่อสะดวก เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มดำเนินไปด้วยดีและประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีร่างข้อบังคับและระเบียบ เพื่อให้การปฏิบัติงานภายในกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าเป็นไปด้วยดี ซึ่งในการร่างข้อบังคับ และระเบียบของกลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ไม่ให้คนที่ไม่ทำงานมาอาประโภชน์ 2) ส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์โดยทั่วหน้า 3) ไม่เอื้ออำนวยบุคคลใดหรือกลุ่มใดครอบงำกลุ่มฯ 4) ควบคุมดูแลการดำเนินงานเป็นไปด้วยดีและโปร่งใส ซึ่งได้มีการจัดประชุมร่างข้อบังคับและระเบียบจำนวน 2 ครั้ง จนได้ข้อบังคับและระเบียบของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า สำหรับทุกการดำเนินธุรกิจของกลุ่มนี้ ที่ประชุมมีมติให้เป็นกรรมทุนจากผู้สมัครเป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านร่องกล้าในอัตราทุนละ 20 บาท และสมาชิกจะสามารถมีหุ้นได้ไม่เกินคนละ 100 หุ้น เพื่อป้องกันการผูกขาด สำหรับคุณสมบัติของผู้ที่จะสมัครเป็นสมาชิกนั้นต้องเป็นบุคคลที่อยู่อาศัยในชุมชนบ้านร่องกล้า และผู้ที่มีกิจกรรมร่วมพัฒนาชุมชนบ้านร่องกล้า โดยที่ประชุมอนุมายให้ประธานและคณะกรรมการกลุ่มฯ เป็นผู้พิจารณา

สำหรับรายกรณาน้ำเที่ยวและอัตราค่าบริการรวมทั้งการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแก่สมาชิกนั้น คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่มและสมาชิกที่มีเวลาว่าง ได้จัดประชุมเพื่อวางแผนร่วมกันในช่วงกลางคืน ณ ห้องประชุมประจำหมู่บ้าน โดยยังคงมีทีมวิจัยโดยให้คำแนะนำปรึกษา ซึ่งผลการวางแผนรายกรณาน้ำเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยว โดยชุมชนบ้านร่องกล้าได้กำหนดเป็น 3 รายการ ซึ่งมีอัตราค่าบริการที่แตกต่างกันดังนี้คือ

รายการนำเที่ยวที่ 1 ไป-กลับ / ครึ่งวัน ซึ่งตามกิจกรรมนำเที่ยวเริ่มต้นจากการรับขวัญผูกแขน แจกไข่ ศึกษาประวัติศาสตร์ และเยี่ยมชมสถานปฏิบัติธรรมที่วัดป่า ตื้นต่าตื้นใจกับดันขันนุน ดินและสมุนไพรป่า นำชมภูอนุสาวรีย์ ความงามของคงคอกกระดาย ชมสวนชาครุะ และแปลงกะหลាปลี แวงศูนย์วัฒนธรรมหมู่บ้านเลือกซื้อของจากตลาดกลางสินค้าทางการเกษตรและของที่ระลึก อัตราค่าบริการ 150 บาท / คน ซึ่งเป็นอัตราค่าบริการที่รวมค่าพาหนะ ค่ามัคคุเทศก์นำเที่ยว น้ำดื่ม และค่าอาหารกลางวันที่เป็นเมนูอาหารของชาวบ้าน ได้แก่ ไก่ต้มสมุนไพร น้ำพริกชาวเขา ผัดยอดฟักเมือง และข้าว

รายการนำเที่ยวที่ 2 ไป-กลับ / ไม่ค้างคืน 1 วัน ตามกิจกรรมนำเที่ยว เริ่มต้นด้วยการนำชมโครงการพระราชดำริห้วยมีน แปลงปลูกไม้คอกและพืชเมืองหนาว จุดชมวิวสวรรค์ ฝายมัง ถ้ำวิทยุ

วิวน้ำตกหมันแಡง ชื่นชมความงามของดงชาภูรและเสน่ห์ต้น พิชิตยอดภูมิโล เอี่ยมชมพูหมันขาวและบ้านทับเบิก ชมกิจกรรมประมงที่สูงที่หมู่บ้านภูมันขาว และดูการสาธิตการทำเกษตรของหมู่บ้านค่าบริการ 1 กลุ่ม (8 คน) ราคา 1,600 บาท รวมค่าน้ำและอาหารกลางวัน ค่ามัคคุเทศก์นำเที่ยวค่าพาหนะ

รายการนำเที่ยวที่ 3 รายการนำเที่ยว 2 วัน และพักค้างคืน 1 คืน เป็นเส้นทางเดินป่าศึกษาสัมผัสรธรรมชาติ ศึกษาระบบนิเวศที่หลากหลาย สมุนไพรบริเวณบ้านพานกินคู่และสะพานหินเดียว การสาธิตการทำเกษตรที่สูง และเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน อัตราค่าบริการ 400 บาท / คน (ค่ามัคคุเทศก์นำเที่ยว ค่าอาหารกลางวัน อาหารเย็น ค่าที่พักแบบ Homestay รวมอาหารเช้าของบ้าน)

สำหรับแนวทางแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการให้บริการการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งผลของการอภิปรายระหว่างสมาชิกสรุปได้ว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท่องถินจะได้รับค่าจ้าง (ค่าดำเนินการ) คนละ 200 บาท ต่อการนำเที่ยว 1 กลุ่มต่อวัน หากมีนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการมากกว่า 15 คน (ไม่เกิน 30 คน) ชุมชนจะจัดให้มัคคุเทศก์ชุมชนนำเที่ยว 2 คน เพื่อให้มัคคุเทศก์สามารถดูแลนักท่องเที่ยวและสื่อความหมายธรรมชาติ และวิถีวัฒนธรรมชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงชัดเจน ส่วนการพักค้างคืนแบบ Homestay กับเจ้าของบ้านนั้น เจ้าของบ้านได้รับเงินจำนวน 150 บาท ต่อนักท่องเที่ยว 1 คน โดยเจ้าของบ้านต้องจัดเตรียมอาหารเช้าแก่นักท่องเที่ยวด้วย สำหรับอาหารกลางวันและอาหารเย็นของนักท่องเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าได้แบ่งผลประโยชน์ให้แก่ กลุ่มแม่บ้านเป็นผู้เตรียมในอัตรา 60 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน ซึ่งกลุ่มแม่บ้านได้จัดให้สมาชิกกลุ่มหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนทำโดยใช้อุปกรณ์เครื่องครัวของกลุ่มแม่บ้าน ส่วนวัสดุดินน้ำผู้มาทำหน้าที่จัดเตรียมอาหารจะใช้เงินค่าบริการที่ได้รับไปซื้อจัดหามาปruzอาหาร ถ้านักท่องเที่ยวมาใช้บริการต่ำกว่า 15 คน มัคคุเทศก์จะนำนักท่องเที่ยวไปรับประทานอาหารในหมู่บ้านที่สมควรเป็นสมาชิกของกลุ่มท่องเที่ยว โดยมีข้อตกลงว่าร้านอาหารต้องแบ่งรายได้ร้อยละ 5 ของค่าอาหารเข้ารายได้ของกลุ่มท่องเที่ยว ส่วนน้ำดื่มสำหรับนักท่องเที่ยวระหว่างเดินทางท่องเที่ยว โดยกลุ่มท่องเที่ยวเป็นผู้จัดให้ส่วนค่าบริการที่เหลือจากการจ่ายจ่ายแต่ละครั้งของการให้บริการ กลุ่มจะนำเข้าเป็นผลกำไรโดยฝ่ายบัญชีและการเงินจะนำเข้าฝ่ายไว้กับธนาคารเพื่อนำมาปันผลแก่สมาชิกตามจำนวนหุ้นในการประชุมสรุปผล

หลังจากคณะกรรมการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวและสมาชิกกลุ่มจัดการท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าได้ร่วมกำหนดรายการนำเที่ยว ผู้รับผิดชอบและหัวหน้าฝ่ายดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำเที่ยว ร่วมกำหนดอัตราค่าบริการและเกณฑ์การแบ่งผลประโยชน์เพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน

ถือเป็นการกำหนดข้อผูกพัน (commitment) ให้ตนเองและกลุ่ม เพื่อความคุณให้เกิดการกระทำนำไปสู่การบรรลุตามเป้าหมาย ขั้นตอนต่อมาคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มท่องเที่ยวได้ร้องขอให้ผู้วิจัย จัดฝึกอบรมเสริมความรู้ด้านต่างๆ ในกระบวนการบริการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อม ทีมวิจัยจึงได้ประสานงานกับคณาจารย์สาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุโลก จัดฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ ให้กับสมาชิกกลุ่มตามภาระหน้าที่ที่กำหนดในโครงการสร้างการบริหารงานของกลุ่มท่องเที่ยวคือ

1) หลักสูตรฝึกอบรมมัคคุเทศก์ชุมชนท่องถิ่น สำหรับผู้รับผิดชอบฝ่ายพัฒนาและจัดการท่องเที่ยว เมื่อวันที่ 16-20 กันยายน 2553 เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ด้านการให้บริการดูแลนักท่องเที่ยว การป้องกันอันตรายและการปฐมพยาบาลเบื้องต้น การสื่อความหมายทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมถึงเทคนิคของการเป็นมัคคุเทศก์ชุมชนที่ดีให้กับผู้เป็นมัคคุเทศก์ท่องถิ่นจำนวน 35 คน ผลการประเมินการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติพบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้และทักษะในการสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรม ประวัติความเป็นมาของวัดป่า ประวัติการต่อสู้ระหว่างรัฐบาลกับ พคท. ที่มาของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนศักยภาพและจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า รวมถึงมารยาท จรรยาบรรณและข้อปฏิบัติของการเป็นมัคคุเทศก์ที่ดี จนผู้ผ่านการฝึกอบรมที่มีวุฒิการศึกษาสามัญตามข้อกำหนดของกรมพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬาได้รับบัตรมัคคุเทศก์ประเภทแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเฉพาะพื้นที่จำนวน 21 คน ส่วนผู้ที่ไม่มีวุฒิถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 14 คน ได้รับบัตรการเป็นผู้สื่อความหมายจากสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน : CBT-I (Community-Based Tourism Institute)

2) หลักสูตรพัฒนาจุดสนใจเพื่อสร้างเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวจากจุดสนใจ หลักการกำหนดเส้นทางเดินธรรมชาติและรายละเอียดของประเด็นหรือจุดที่จะสื่อความหมาย ซึ่งในกระบวนการฝึกอบรมได้จัดให้มีการปฏิบัติร่วมระหว่างผู้เข้ารับการฝึกอบรมและผู้วิจัย โดยร่วมเรียนรู้และจัดทำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ (nature trail) บริเวณพื้นป่าอนุรักษ์ในเขตอุทยานภูหินร่องกล้า จำนวน 2 เส้นทางพร้อมทั้งกำหนดหลักหมุนจุดสนใจและจัดทำแผ่นพับสื่อรายละเอียดของจุดสนใจเพื่อให้นักท่องเที่ยวศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าเบญจพรรณ ป่าดงดิบเทา และความเชื่อมของช่วงบ้านกับธรรมชาติ เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติคือเส้นทาง “ธรรมชาติมอบให้ร่องกล้า” มีความยาว 2,500 เมตร บนเส้นทางได้กำหนดจุดสนใจทั้งในระบบนิเวศทางธรรมชาติและความเชื่อมตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชนจำนวน 10 จุด ใช้ระยะเวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมงครึ่งถึง 3 ชั่วโมง พร้อมทั้งจัดทำป้ายสื่อความหมายและป้ายแสดง

รายละเอียดของเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ สำหรับเส้นทางที่สองคือ “ความหลากหลายของป่าดงดิบเขาและน้ำตกหมันแดง” มีความยาวประมาณ 3,700 เมตร มีจุดสนใจทางธรรมชาติ 13 จุด ใช้เวลาเดินศึกษาธรรมชาติ ไป-กลับ ประมาณ 6 ชั่วโมง เป็นเส้นทางไปน้ำตกหมันแดง นอกจากนี้ได้ร่วมกับชาวบ้านสำรวจพื้นที่เพื่อเป็นสถานที่การเตือนที่พักแรมในป่า สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักแรมศึกษาธรรมชาติแบบสันโดษ ซึ่งผลการสำรวจสถานที่การเตือนที่ ได้กำหนดบริเวณพื้นที่ป่าริมลำธารน้ำตกหมันแดงชั้น 5 เนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติและเป็นบริเวณป่าโปร่ง รวมทั้งได้มีการพัฒนาดัดแปลงสภาพธรรมชาติไปบ้างแล้ว จากนั้นทีมแกนนำชุมชนผู้เข้ารับการอบรมและผู้วิจัยได้ร่วมกันจัดเตรียมเส้นทาง ในการศึกษาเรียนรู้การทำการเกษตรแบบผสมผสานของชาวบ้านรวมถึงมีการกำหนดสวนเกษตรที่สูงผสมผสานตามแนวพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ของชาวบ้านเป็นจุดท่องเที่ยวเกษตรที่สูงด้วย

3 หลักสูตรการจัดทำบัญชีเบื้องต้นสำหรับฝ่ายบริหารจัดการ โดยผู้เข้าอบรมเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการเงินการบัญชีของกลุ่มรวมทั้งประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าจำนวน 6 คน ผลการประเมินการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติการพบว่า ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมได้รับความรู้และทักษะในการบริหารการเงินและสามารถจัดทำบัญชีอย่างง่ายได้ด้วยตนเองในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้เพื่อให้กลุ่มแกนนำในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้ามีความรู้และทักษะเพื่อสร้างความมั่นใจที่จะดำเนินธุรกิจบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมากขึ้น ผู้วิจัยได้นำคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าเดินทางไปศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการและบริการการท่องเที่ยวที่ชุมชนบ้านแม่กำปองที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนบ้านกลางหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการไปศึกษาดูงานครั้งนี้ คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้าได้มีโอกาสใช้บริการการท่องเที่ยวของทั้ง 2 ชุมชน รวมทั้งมีประสบการณ์การพักแรมกับเจ้าของบ้าน (homestay) ทำให้มีโอกาสพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของถิ่น ผลการไปศึกษาดูงานในครั้งนี้ทำให้คณะกรรมการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า ได้รับความรู้จากการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวจำนวนมากยิ่งขึ้น

ผลการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า

หลังจากเมื่อกลุ่มจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านร่องกล้าได้มีการจัดตั้งและพัฒนาฐานข้อมูลรายการนำเที่ยวที่มีวางแผนกำหนดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า ให้สามารถของกลุ่มฯ รับผิดชอบ อัตราค่าบริการและเงื่อนไขการแบ่งปันผลประโยชน์ รวมทั้งเตรียมความพร้อมด้านตัวบุคคลและจุดสนใจในการ

ท่องเที่ยวต่างๆ แล้ว ขึ้นตอนต่อมาคือ การดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบบครบวงจร ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนที่สอดคล้องกับแนวคิดและองค์ประกอบด้านต่างๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยได้รับการยอมรับและความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยนำผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 มาใช้ประกอบการจัดประชุม และวิเคราะห์ SWOT เพื่อนำไปสู่การกำหนดและประกอบเป็นแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า ซึ่งผลการดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและข้อจำกัดของการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า

1.1 ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว

ปัจจัยภายใน / ภายนอกสนับสนุน

จุดแข็งและโอกาส

1) ชุมชนบ้านร่องกล้ามีจุดเด่นทางธรรมชาติและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่จะนำไปสู่การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ ที่พบอยู่เพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย คุณค่าความสำคัญ และความโดดเด่นจัดว่ามีความสำคัญในระดับประเทศ และสามารถให้ประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดีสำหรับเป็นทุนในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว หากมีการจัดการที่ถูกต้องและได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย

2) ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อุทยาน ซึ่งมีระบบทึบและกثุนมากต่างๆ ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนได้อานิสงค์ดังกล่าวจากอุทยานฯ จึงทำให้โอกาสที่แหล่งท่องเที่ยวจะถูกทำลายไป หรือสูญเสียความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วย กิจกรรมต่างๆ เช่น การบุรุกด้ำ เปิด襟เข็นก่อนข้างมาก

3) กิจกรรมท่องเที่ยววิถีชุมชน ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติเป็นที่นิยมในปัจจุบัน นอกจากสร้างความสนุกสนานให้กับนักท่องเที่ยว ยังมีโอกาสให้นักท่องเที่ยวและชุมชนเจ้าของพื้นที่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ สร้างความตระหนักรถึงคุณค่าสำคัญของธรรมชาติ เกิดความรักและหวังแห่งความภาคภูมิใจในชาติ

4) เกิด Human Touch ระหว่างผู้มาเยือนและเจ้าของพื้นที่ สร้างความรัก ความเข้าใจ และการประท้วงวัฒนธรรมร่วมกัน

ปัจจัยภายใน / ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

จุดด้อยและปัจจัยจำกัด

1) ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีบางส่วนที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งล้อมรอบแหล่งท่องเที่ยวนอกบุกรุกทำลาย

2) ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติ เมื่อว่าได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี แต่การใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวอาจมีข้อจำกัด และยังมีแนวทางที่ไม่ชัดเจนทำให้มีความยุ่งยากในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน

3) เส้นทางท่องเที่ยวบางเส้นทางโดยเฉพาะบริเวณถ้ำวิทู นางคุกกาลอาจจะมีขันตรายจากสัตว์เลื้อยคลาน ดังนั้นเมื่อมีศักยภาพสูงก็ควรจะมีการดูแลเป็นพิเศษในช่วงเวลาที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าเข้าชม ถ้าหากผู้ประกอบการหรือมาตรการเรื่องความปลอดภัยยังไม่พร้อม ไม่ควรเปิดให้บริการ

4) การพิจารณาอนุมัติท่องเที่ยวเข้าศึกษาเส้นทางธรรมชาติ พันธุ์พืชบริเวณสะพานหินไกค์ชุมชนต้องให้ความสำคัญและระวังการเหยียบย้ำพรรณไม้และสนุนไฟร

1.2 ด้านการตลาดการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

ปัจจัยภายใน / ภายนอกสนับสนุน

ชุดแข็งและโอกาส

1) มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว หากได้รับการพัฒนาอย่างสมดุลจึงมีโอกาสทางการตลาดสูง

2) บริษัททัวร์ในประเทศประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในอุทยานภูหินร่องกล้า และจัดเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเลือกน้ำทางเลี้ยว

3) นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงชุมชนได้สะดวกด้วยถนนเองหรือติดต่อแก่นนำชุมชน

ปัจจัยภายใน / ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

ชุดด้อยและปัจจัยจำกัด

1) นักท่องเที่ยวยังไม่สนใจและสนใจ

2) การประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง และสื่อในการประชาสัมพันธ์ยังไม่น่าสนใจต้องปรับปรุง

1.3 ด้านเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ

ปัจจัยภายใน / ภายนอกสนับสนุน

ชุดแข็งและโอกาส

1) ประชาชนเริ่มตื่นตัวกับการให้บริการท่องเที่ยว เมื่อการกระจายประโยชน์โดยรวมยังไม่ทั่วถึง

2) การสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวระหว่างประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆ มีโอกาสที่จะกระทำได้

- 3) ชาวบ้านได้รับการฝึกอบรมเรื่องการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทางด้านแล้ว
แต่ทักษะดังกล่าวจำเป็นต้องฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง และควรมีโอกาสให้ชาวบ้านให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง
- 4) มีสินค้าและผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกระหว่างน้ำยาแก่นักท่องเที่ยว
ปัจจัยภายใน / ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด
จุดด้อยและปัจจัยจำกัด
- 1) ชุมชนยังขาดทักษะในการให้บริการต่างๆ สำหรับกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการเตรียมนักท่องเที่ยว ความปลอดภัยและการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว
  - 2) ยังขาดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่สามารถประชาสัมพันธ์หรือแนะนำให้ข้อมูลและติดต่อกับนักท่องเที่ยวได้
  - 3) ยังไม่มีแผนงานช่วยเหลือนักท่องเที่ยวที่ประสบภัยจากกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน หรือแผนรักษาความปลอดภัยในการเดินป่า
  - 4) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านกายภาพต้องมีการปรับปรุง และพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องตามหลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.4 ด้านบริหารจัดการ

ปัจจัยภายใน / ภายนอกสนับสนุน

จุดแข็งและโอกาส

- 1) หน่วยงานเอกชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ เช่น สกอ. อพท. โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้าให้การสนับสนุนการทำงานเชิงบูรณาการ และเครือข่ายหุ้นส่วนชุมชน (Community Partnership)
- 2) ได้มีการสร้างข้อรับเบียนกฎหมายที่การบริหารจัดการกลุ่มน้ำตกแล้ว
ปัจจัยภายใน / ภายนอกที่เป็นเป็นข้อจำกัด
จุดด้อยและข้อจำกัด
- 1) รูปแบบขององค์กรการบริหารจัดการของกลุ่มภูน้ำตก ไม่สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มน้ำตก ที่ชัดเจน โดยเฉพาะภายในหมู่บ้าน
- 2) ผู้เข้าร่วมกลุ่มน้ำตกมีอยู่ไม่นัก และยังไม่ได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังจากทุกฝ่าย
- 3) ระบบปฏิบัติของกลุ่มน้ำตกไม่ครอบคลุมที่สามารถนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับหลักการสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 4) การบังคับใช้กฎหมายปฏิบัติตามกล่าวขึ้น ไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

5) การท่องเที่ยวของตำบลเนินเพิ่ม อำเภอนครไทย ขังขาดการวางแผนการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

6) การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าบังชาดมาตรฐานการและระเบียบในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตาม

1.5 ด้านการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง

ปัจจัยภายใน / ภายนอกสนับสนุน

จุดแข็งและโอกาส

1) ชาวบ้านให้ความสนใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยว และมีบางส่วนดำเนินการไปปั่งแล้ว

2) เห็นการทำงานเชิงทุนส่วนชุมชนจากหลายหน่วยงานภาค ซึ่งมีทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สถานบันการศึกษา GNO สำนักนายกรัฐมนตรีเข้ามาร่วมทำงานเชิงบูรณาแనวารามมากขึ้น
ปัจจัยภายใน / ภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

จุดด้อยและปัจจัยจำกัด

1) การกระจายประโยชน์ยังไม่เป็นระบบ ไม่เป็นธรรมและไม่ลงสู่ชุมชนอย่างแท้จริง

2) องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ จังหวัดพิษณุโลกยังไม่มีบทบาทอย่างจริงจังในการให้การสนับสนุนร่วมบูรณาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า

2. ผลการศึกษาความต้องการและความพร้อมของผู้เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า

ผลการจัดประชุมรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของแก่นนำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน และผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียต่างๆ ระหว่างวันที่ 5-10 ตุลาคม 2554 สรุปเป็นประเด็นความต้องการและความพร้อมของผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียของชุมชนบ้านร่องกล้า ดังแสดงในตารางที่ 6 และตารางที่ 7 ตามลำดับ

ตารางที่ 6 ประเด็นความต้องการและความพร้อมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวของบ้านร่องกล้า

ประเด็นปัญหา	ความต้องการ	ลำดับความต้องการ	
		ก่อน	หลัง
1. นักท่องเที่ยวซังค่อนข้างน้อย	1. ต้องมีพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางการให้บริการอาหารร้านค้า และข้อมูลข่าวสารต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว	✓	
2. การจัดระบบในการบริการ	1. พัฒนาเส้นทางเข้า-ออกชุมชน 2. ปรับปรุงภูมิทัศน์พื้นที่ให้บริการ 3. ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ 4. ปรับปรุงกลุ่มแกนนำให้มีความเข้มแข็งและไว้หักในหมู่บ้านมีส่วนร่วมมากขึ้นและมีสิทธิประโยชน์และหน้าที่ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน	✓ ✓ ✓	✓ ✓
3. ชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลกให้ความสนใจต่อ กิจกรรมท่องเที่ยว ของอุทยานมากแต่ กิจกรรมท่องเที่ยวอื่นๆ ใน ชุมชนบ้านร่องกล้าซังไม่ได้ให้ ความสนใจเท่าที่ควร	1. ส่งเสริมปรับปรุงผลิตภัณฑ์ของตำบลและหาดลาก รองรับ ตลาดคนร้านขายของผลิตภัณฑ์ในชุมชน 2. ส่งเสริมวัฒนธรรมชุมชน เช่น คนครีพีนีอิน 3. ฝึกอบรมเรื่องการจัดการ Homestay 4. พัฒนาระบบติดต่อสื่อสาร และติดตั้งโทรศัพท์ สาธารณะในชุมชน 5. ต้องการให้มีรถประจำทางเดินทางในเส้นทางผ่าน ชุมชนเชื่อมกับอำเภอกรุงศรีฯ ไทยและอำเภอหล่มสัก 6. พัฒนาสถานที่การเต็นท์ในชุมชน 7. ส่งเสริมเส้นทางเดินป่าเพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้จากการเป็นมัคคุเทศก์นำทางและจากการเป็นลูกหานบนของ 8. ต้องการให้มีรมให้ความสำคัญและสนับสนุนกิจกรรมการ ท่องเที่ยวที่รักษายั่งยืนและทรัพยากรของชุมชนมากขึ้น	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓
3. ขาดการรวมกลุ่มและความ ร่วมมืออย่างจริงจังที่จะทำให้เกิด การกระจายรายได้สู่ชุมชน 4. ชาวบ้านซังไม่มีวิธีการที่จะ บริหารจัดการให้การท่องเที่ยว ยั่งยืนได้	1. ความมีกติกาหรือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการจัดการที่ยั่งยืน	✓	

ประเด็นปัญหา	ความต้องการ	ลำดับความต้องการ	
		ก่อน	หลัง
5. ชาวบ้านยังไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวที่ควรถึงเมืองที่จะอยู่ติดกับอุทยาน	1. ต้องการพัฒนาสร้างที่พักนักท่องเที่ยว 2. การฝึกอบรมการทำผลิตภัณฑ์ชุมชน 3. จัดการกับปัญหาขยะและความสะอาดในชุมชน	✓	✓
6. ปัญหาขยะ ความสะอาดเป็นระเบียบในชุมชน		✓	
7. ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวไม่เพียงพอในชุมชน			
8. บทบาทหน้าที่และประโยชน์ที่คนชิกในชุมชนควรได้รับยังไม่ชัดเจน และเป็นรูปธรรมที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในชุมชน			
9. แกนนำความก้าวหน้าเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และวิธีการดำเนินงานที่ชัดเจนนำไปสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน การซึ่งงาน และการกระจายรายได้	1. องค์กรจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน และเปิดโอกาสให้สมาชิกรับรู้ถึงการดำเนินงานของกลุ่มแกนนำชุมชนเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง 2. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่สามารถประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสารและแสดงผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ 3. การนำเที่ยวเดินป่าโดยชุมชนที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ มีการฝึกอบรมคนในชุมชนในการสื่อความหมายและการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว 4. แนวทางการจัดการขาย สิ่งแวดล้อมและพันธกิจในการคุ้มครองชุมชนที่สืบทอดกันมา	✓	
10. การประชาสัมพันธ์และการติดต่อ สื่อสารยังต้องปรับปรุง		✓	
11. การบริหารต้องปรับปรุง มาตรฐานและคุณภาพให้เป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว			
12. ขาดความร่วมมือในการจัดการขยะและการรักษาความสะอาดภายในชุมชน		✓	
13. สิ่งอำนวยความสะดวกความสะอาด บริเวณในชุมชนยังต้องปรับปรุง			
14. การคมนาคมขนส่งโดยรถประจำทางยังไม่สะดวกเท่าที่ควร			
15. ความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนยังมีไม่นักเท่าที่ควร			

ประเด็นปัญหา	ความต้องการ	ลำดับความต้องการ	
		ก่อน	หลัง
16. แนวทางการกระจายรายได้สู่ชุมชน	1. โครงการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดการบริการที่มีคุณภาพและน่าสนใจ 2. ศูนย์แสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน 3. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของชุมชน 4. อุปกรณ์สื่อสาร 5. อุปกรณ์ให้บริการด้านบริการความปลอดภัย	✓ ✓ ✓ ✓ ✓	
17. ขาดศูนย์กลางการประชาสัมพันธ์และการให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงอุปกรณ์คิดค่อสื่อสารต่างๆ			
18. มาตรฐานของบุคลากรในการให้บริการยังต้องปรับปรุง			
19. ขาดอุปกรณ์ช่วยเหลือนักท่องเที่ยว			
20. ผู้ให้บริการยังขาดทักษะในการสื่อความหมายธรรมชาติและดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว	1. การฝึกอบรมให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว 2. การฝึกอบรมสื่อความหมายธรรมชาติและนักศึกษาชุมชน 3. ศูนย์ให้ข้อมูลคิดต่อสอบถามและประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว	✓ ✓ ✓	

ตารางที่ 7 ความพร้อมของแผนนำชุมชนบ้านร่องกล้าในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ลำดับ	ประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า	ความพร้อม
1.	มีการควบคุมดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือคิเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่อนไหวง่ายต่อการเกิดผลกระทบและพื้นที่ไม่ได้ยาก	2
2.	คำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมและการปรับให้เกิดสมดุลกับรูปแบบของกิจกรรมเดิมที่มีอยู่	3
3.	มีการพัฒนาด้านการให้การศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกันมากกว่ามุ่งเน้นความเจริญด้านเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว	2
4.	การมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรบริการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และวัฒนธรรมชุมชนในการท่องเที่ยว รวมถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาหรือให้ประชาชนมีตัวแทนในคณะกรรมการทุกระดับ	2

ลำดับ	ประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า	ความพร้อม
5.	ให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากรและกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม	1
6.	นำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ	1
7.	วิจัยและประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อกำหนดแนวทางการจัดการการแก้ปัญหาและปรับปรุงการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน	1
8.	มีกฎระเบียบและแนวทางในการควบคุมดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งในและนอกชุมชนอย่างเคร่งครัด และมีการบังคับใช้กฎระเบียบและสร้างวินัยความคุ้มกันด้วย	2
9.	จัดทำแนวทางปฏิบัติหรือคู่มือการจัดการแก่ผู้เกี่ยวข้อง	1
10.	มีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งแนวตั้งและแนวนอน โดยมีการประสานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ	2

หมายเหตุ : ระดับของความพร้อมในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1 = น้อย ต้องปรับปรุง

2 = ปานกลาง

3 = ดี

3. ผลการจัดทำแผนปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า

แผนปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า อ่าาเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกประกอบด้วย (1) แนวคิดพื้นฐานในการจัดการ ซึ่งเป็นกรอบในการดำเนินกิจกรรมภายใต้แผนงานต่างๆ เพื่อให้จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า มีความยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชน (2) แผนงานและโครงการต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านร่องกล้า โดยกำหนดระยะเวลาของแผนเป็น期 3 ปี ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2554 – 2556

กรอบแนวคิดการพัฒนาและการจัดการ ประกอบด้วยแนวคิดการจัดการ 6 ด้าน

1) ด้านรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว

2) มาตรการรักษาระบบนิเวศ และจำนวนนักท่องเที่ยวที่สามารถรองรับได้

3) ด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก

4) ด้านประชาสัมพันธ์ และการตลาดเพื่อให้เกิดรายได้สูงท่องเที่ยว

5) ด้านการเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

6) ด้านองค์กรบริหารจัดการการท่องเที่ยว

เป้าหมาย

1) เพื่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวภาระจ่ายสูงท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม
 2) เพื่อนำรัฐทรัพยากรท่องเที่ยวของบ้านร่องกล้า ให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด โดยทรัพยากรท่องเที่ยวไม่เสื่อมโทรม และไม่เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนท้องถิ่น

3) เพื่อนำรัฐกิจการใช้ผืนดินแบบชนบท และสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ เพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ท่องเที่ยวในรูปแบบชนบทของวัฒนธรรมชุมชน แบบท่องเที่ยวธรรมชาติกึ่งสันโดษ

4) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการมาท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้าที่มีคุณภาพตามหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า

1) รูปแบบการท่องเที่ยวกิจกรรมท่องเที่ยว และจุดขายการท่องเที่ยวของชุมชน : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบธรรมชาติ โดยกิจกรรมหลักของชุมชน คือ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับมัคคุเทศก์เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ไม้ และพืชสมุนไพร ถ้ำวิทยุ ดูผีเสื้อ ชมธรรมชาติ ตั้งแคมป์ พักแรมท่านกลางธรรมชาติ และโปรแกรมที่เด่น คือ ชมความงามคงชากรุระ พบกับบรรยายกาศที่หน้าเย็น ชมแม่น้ำนึง ทะเลหมอกในหน้าฝนฯลฯ

2) โครงข่ายการท่องเที่ยว มาจากอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า

3) ตลาดการท่องเที่ยว

- กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายหลัก คือ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศประเภทธรรมชาติ และการผจญภัย อายุไม่มากนัก มีกำลังจ่ายปานกลาง-สูง มีเวลาว่างติดต่อกันอย่างน้อย 3 วัน

- ดูแลก่อท่องเที่ยว : ท่องเที่ยวได้ตลอดปี

- การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น : ส่งเสริมและกระตุ้นให้มีนักท่องเที่ยวพักค้างคืนมากขึ้นในอำเภอ โดยรูปแบบการพักค้างในอุทยานแห่งชาติ รีสอร์ทเอกชนและ Homestay กับชาวบ้าน (ยังมีไม่มากกำลังเริ่มจะสนับสนุนให้ดำเนินการเป็นจริงเป็นจัง)

4) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ

- เน้นให้มีการออกแบบพัฒนาศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่ทำหน้าที่บริการให้ข้อมูลประชาสัมพันธ์ และสื่อความหมายธรรมชาติในการเตรียมตัวนักท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นสำนักงานประสานงานของการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อให้การท่องเที่ยวในชุมชนเป็นไปอย่างราบรื่นและมีคุณภาพ

- เน้นให้มีอุปกรณ์เครื่องมือในการสื่อความหมายและรักษาความปลอดภัยในการชุมทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนอย่างปลอดภัย รวมทั้งการฝึกอบรมบุคลากรให้มีความชำนาญ และสามารถช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุจากการท่องเที่ยวตามเส้นทางต่างๆ ในชุมชน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) มาตรการรักษาระบบนิเวศและจำนวนนกท่องเที่ยวที่เหมาะสม

- การดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวกำหนดให้เป็นหน้าที่สำคัญของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายนับแต่ ชุมชน มัคคุเทศก์ นักท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และฝ่ายวางแผนพัฒนาของอำเภอคร ไทย หรือ ผู้วางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า และอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า โดยชุมชนบ้านร่องกล้าร่วมกับสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัด พิษณุโลกเป็นองค์กรติดตามดูแล และเฝ้าระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับทรัพยากรท่องเที่ยว โดยรวมของชุมชน และของอำเภอคร ไทย ส่วนอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า เป็นผู้ติดตามดูแล และจัดการผลกระทบภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ติดตามดูแล และจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรท่องเที่ยวภายในชุมชนของตน โดยใช้บประมาณของ อุทยานแห่งชาติและงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่ได้รับการจัดสรร เพื่อดูแลจัดการ แหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น หรือ โดยใช้หลักเศรษฐศาสตร์ที่ว่า “ ใครเป็นผู้ก่อให้เกิดผลกระทบ นลพิย ผู้นั้นเป็นผู้จ่ายในการดูแลแก้ไขปัญหานั้น ๆ ” เพื่อไม่สร้างภาระให้กับประชาชนท้องถิ่นซึ่งไม่ได้เป็นผู้สร้างปัญหานั้นขึ้น

- กำหนดแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ที่เน้นการอนุรักษ์การใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้คงสภาพชนบทเกยตระ และสภาพความเป็นธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก พื้นฐาน ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวธรรมชาติกึ่งสันโดย

- กิจกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การน้ำชาถ้ำวิทยุ ผกค. ภูสวรรค์ ยอดเขาภูกลมโล คงกุหลาบขาว คงชากระ ฝายมัง ดังนั้นต้องให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาพื้นที่ป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติ

- ต้องมีการแนะนำนักท่องเที่ยวว่าก่อนล่วงหน้าทุกครั้งก่อนเข้าไปประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวและเดินป่าในระยะใกล้ถึงสิ่งที่ควรเตรียมตัว การปฎิบัติตามเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่ไม่ควรปฎิบัติ เช่น การทิ้งขยะ ส่งเสียงดัง เหยียบย้ำพรรรณไม่มี เป็นต้น

- ในการเดินป่าทุกครั้ง ขวดน้ำพลาสติก และขยะที่ป่ายอยู่อย่างไม่ได้ ต้องนำกลับออกมากำจัดนอกป่า นักท่องเที่ยวและมีคุณทูเก็ตต้องรับผิดชอบในการดูแลเจ้าการขยะดังกล่าวไว้ให้นำกลับมาด้วย สนับสนุนการแยกขยะ และนำกลับมาใช้ใหม่ ทั้งบริเวณชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว

- ห้ามเก็บของป่า เด็ดทำลายพืชพันธุ์หรือล่าสัตว์ป่า
  - การก่อของไฟในป่าต้องกระทำอย่างระมัดระวัง และแน่ใจว่าได้ดับกองไฟเรียบร้อยแล้วก่อนออกจากทางทุกครั้ง
    - ห้ามซื้อ-ขายสินค้า ผลิตภัณฑ์จากป่าที่ผิดกฎหมาย เช่น เนื้อ หรือ หนังสัตว์ และพันธุ์ไม้ที่ลักลอบนำออกมากจากป่า
    - มีการประเมิน และติดตามผลกระทบที่มีต่อระบบนิเวศ และเศรษฐกิจ สังคมของประชาชนในชุมชน
      - ต้องมีการติดตามตรวจสอบผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อสภาพธรรมชาติ แวดล้อม วิถีของชาวบ้าน สภาพเศรษฐกิจ และสังคมโดยรวมของชุมชน
      - มีการบันทึกสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนในชุมชน และอุทิยานแห่งชาติ
- 6) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก
- การพัฒนาภูมิทัศน์ และปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก ความมีท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งร้านขายเครื่องดื่ม มีสภาพที่นั่งพกรอทำกิจกรรมท่องเที่ยว ที่จอดรถ ตลาดจนมีการสื่อความหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในขณะทำทัวร์ เพื่อความปลอดภัย และการรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่มเป็นผู้รับผิดชอบดูแลสถานที่ร่วมกับชุมชนผู้จัดการท่องเที่ยว
    - การจัดสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า ชุมชนบ้านร่องกล้า บังขาดศูนย์กลางการติดต่อประสานงานและประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ จึงเสนอแนะให้มีการจัดสร้างศูนย์นักท่องเที่ยวขึ้นที่ชุมชนบ้านร่องกล้า ในบริเวณส่วนหน้าของสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน้าโรงเรียนลักษณะอาคารความมีองค์ประกอบของส่วนที่ให้ข้อมูล และติดตามประสานงานกับนักท่องเที่ยว ส่วนนิทรรศการ ส่วนห้องประชุม และห้องสุขา เสนอแนะให้ศูนย์นี้ควรอยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลเพิ่ม ซึ่งรวมถึงการจัดหาเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ประจำศูนย์ฯ ดูแลโสตทัศน์ อุปกรณ์ และดูแลความเรียบร้อยของอาคาร
    - การสร้างอาคารศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว วัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวก ส่วนที่ให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นศูนย์ข้อมูลขนาดเล็ก และรักษาความปลอดภัยในการเข้าเดินป่าให้แก่นักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน
    - การปรับปรุงระบบป้ายบอกทาง และป้ายแสดงแหล่งท่องเที่ยวในโครงข่ายการท่องเที่ยวจากอำเภอกรุงไทย จากหล่มสัก และจากพิษณุโลก เนื่องจากปัจจุบันโครงข่ายการท่องเที่ยวสู่บ้านร่องกล้าทำได้หลายทาง แต่นักท่องเที่ยวไม่ทราบ เนื่องจากขาดป้ายบอกทาง และ

ป้ายแสดงแหล่งท่องเที่ยวจากอำเภอกรุงเทพฯ และอำเภอหล่มสัก จึงจำเป็นต้องพัฒนาป้ายบอกทาง และป้ายแสดงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะเครื่องข่ายด้วย

- อุปกรณ์สื่อสาร และอุปกรณ์อื่น ๆ ในการช่วยผู้ประสบอุบัติเหตุ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ซึ่งจำเป็นต้องเตรียมอุปกรณ์กู้ภัยและช่วยผู้ประสบเหตุไว้ใช้ในการณ์ที่จำเป็น

7) การประชาสัมพันธ์และการตลาด

จากการสำรวจที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวทั่วไป มาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งต้องการให้คนในชุมชน โดยรวม ได้ตระหนักรถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกัน และจากการและความต้องการดังกล่าว ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวหรือมีการนำเสนอตลาดการท่องเที่ยวแบบใหม่คือ การท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของท่องเที่ยว นักอนุรักษ์และบุคคล ทั่วไปที่รักธรรมชาติและรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ดังนั้นมุ่งมองของตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีการนำเสนอสินค้าหรือการบริการที่จะนำบุคคลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวทั่วไปซึ่งรักธรรมชาติ หรือนักอนุรักษ์ที่ต้องการเข้าไปเรียนรู้และร่วมกันรักษา ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้มั่นคงตามการเข้ามาท่องเที่ยว โดยกลุ่มที่นำมาใช้ควรจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการจัดการที่มีคุณภาพก่อให้เกิดสมดุลในด้านปริมาณความต้องการและความสามารถในการรองรับของพื้นที่เป็นหลัก ดังนั้น เพื่อให้เกิดสมดุลในด้านปริมาณ นักท่องเที่ยวและการรองรับของพื้นที่การประชาสัมพันธ์ซึ่งเชื่อได้ว่าเป็นกลุ่มหนึ่งในด้าน การตลาด จะต้องมุ่งไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเยาวชน ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่รักธรรมชาติและการ พิชิตภัย นอกจากนี้ยังมีการดำเนินการที่ให้ประสบการณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตัวไม่เหมือนที่อื่น ๆ อาจด้วยการเพิ่มมูลค่าของการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวด้วยแหล่งท่องเที่ยว หรือกิจกรรม ท่องเที่ยวอื่นๆ ในเส้นทางใหม่ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจมากขึ้น

จากข้อมูลที่ได้จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและการสำรวจนักท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัด พิษณุโลก พบว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตัวกลางที่ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนคือหนังสือท่องเที่ยว การให้ข้อมูลผ่านอินเตอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ที่ประกาศ หรือแจกตามที่พักต่างๆ โดยเฉพาะเกสต์เฮาส์ที่สถานีขนส่ง ท่าอากาศยาน และบริษัททัวร์ หรือ ตัวกลางที่สำคัญในการกระจายข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวอื่นๆ รวมถึง จากเพื่อนและญาติพี่น้อง และจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่าการนำเสนอบริการนำเที่ยวไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเอกสารหรือวารสารการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ถือได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการทำให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักกับสถานที่ที่จะไปท่องเที่ยว รวมถึงทำให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับกฎหมายที่ข้อบังคับต่าง ๆ ในสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ อันจะทำให้

นักท่องเที่ยวมีการเตรียมตัวก่อนการไปเที่ยวอีกทั้งยังเป็นการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ไม่พึงประทานด้วย

นอกจากนี้การจัดปฏิทินท่องเที่ยวของสำนักงานภาครัฐ ไทย และกิจกรรมเปิดตัวการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้าทุกปี ทำให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นและในท้ายสุดการกำหนดกรอบราคาที่เหมาะสมกับการบริการและใกล้เคียงกันกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆหรือเพิ่มมูลค่าของการเดินป่า ชมคงชาภูระ ถ้ำวิทยุ ดูแม่น้ำนึงโดยให้ประสบการณ์ที่แตกต่างไปจากที่อื่นๆ จะทำให้สามารถแบ่งบันกับแหล่งท่องเที่ยวที่อื่นๆได้ดี

8) การเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเน้นประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพในความหมายของการได้ใกล้ชิด และรับประสบการณ์จากการธรรมชาติ รวมไปถึงการได้เรียนรู้ระบบวนิเวศและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเกิดการกระตุ้นจิตสำนึกด้านอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น นอกจากความสนุกสนานเพลิดเพลิน ตื่นเต้นผจญภัยที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจาก การเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวแล้ว การสอดแทรกความรู้อย่างน่าสนใจ เป็นสิ่งหนึ่งที่ต้องมีการดำเนินการทั้งก่อนที่นักท่องเที่ยวจะเข้าร่วมกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และระหว่างการประกอบกิจกรรมท่องเที่ยว โดยการสื่อสารความหมายธรรมชาติ นอกจากนั้น การให้ข้อมูล ข้อควรปฏิบัติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเตรียมตัวล่วงหน้าให้พร้อมเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่น่าประทับใจและป้องกันไม่ให้เกิดประสบการณ์ที่ไม่พึงใจเนื่องจากการเตรียมตัวไม่พร้อมหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

9) ด้านองค์กรบริหารจัดการการท่องเที่ยว

- ต้องพยายามผลักดันให้องค์กรต่างๆ ในชุมชนที่มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านร่องกล้าเป็นแกนสำคัญในการช่วยกันบริหารจัดการการท่องเที่ยว
- เน้นการมีส่วนร่วมและการประสานความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ รวมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน
- เน้นการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ เพื่อสามารถให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะการสื่อความหมายธรรมชาติและการอำนวยการสะดูร และความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

แผนงานและโครงการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า

1. องค์กรที่รับผิดชอบ

- สำนักงานจังหวัดพิษณุโลก
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก
- องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม
- กลุ่มแคนนำชุมชนบ้านร่องกล้า
- ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก

2. ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลาดำเนินการตามแผนปฏิบัติการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้ากำหนดไว้ 3 ปี (พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2556)

3. แผนงานหลักประกอบด้วย 6 แผนงานหลัก ดังนี้

- 1) แผนงานการบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสามารถชิก
- 2) แผนงานพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและความสะดวก
- 3) แผนงานส่งเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวโดยการสื่อความหมายของธรรมชาติ
- 4) แผนงานส่งเสริมการสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว
- 5) แผนงานการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 6) แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

รายละเอียดโครงการภายใต้แผนหลัก

โครงการต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 28 โครงการ ได้บรรจุไว้ภายในแผนงานต่าง ๆ ทั้ง 6 แผน โดยมีรายละเอียดการใช้งบประมาณจำแนกเป็น

- 1) งบประมาณในการพัฒนาบุคลากร และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- 2) งบประมาณในการพัฒนาโปรแกรมสื่อความหมายและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
- 3) งบประมาณในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและปรับปรุงภูมิทัศน์
- 4) งบประมาณในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวและด้านวิชาการ
- 5) งบประมาณเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

ตารางที่ 8 แผนปฏิบัติการส่องสว่างการท่องเที่ยวชุมชนร่องน้ำ อําเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดพิษณุโลก ปี พ.ศ. 2554-2556

กิจกรรม	วัสดุประสงค์	หมายเหตุ	ระยะเวลา	ระยะเวลาในการ (ปี)	งบประมาณ
1. แผนงานบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสมรรถิก					
1.1 โครงการรับนักท่องเที่ยวและพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสมรรถิก	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อให้มีองค์กรบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและมีความตระหนักรู้ในด้านการท่องเที่ยวชุมชน ดำเนินการเพื่ออบรมสนับสนุนเชิงอาชีวศึกษา จัดการห้องพักชุมชนร่องน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> แกนนำชุมชนบ้านร่องน้ำองค์กรล้านภัย อบรมสนับสนุนเชิงอาชีวศึกษา แผนการดำเนินงานของกิจกรรมของชุมชนในอนาคตที่ตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน 	2554 2555 2556	2554 2555 2556	งบประมาณ
1.2 โครงการศึกษารับนักท่องเที่ยวและพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นที่สนใจเรียนรู้เชิงลึกที่บ้านน้ำ 40 คน	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวได้รับความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการห้องพักชุมชนท้องถิ่นที่สนใจเรียนรู้เชิงลึกที่บ้านน้ำ จัดการห้องพักชุมชน (จำนวน 40 คน) 	<ul style="list-style-type: none"> ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการห้องพักชุมชน แผนการรับนักท่องเที่ยว 	● มหาวิทยาลัย/วิสาหกิจชุมชนร่องน้ำเป็นผู้ดำเนินการร่วมกับบ้านน้ำ	● มหาวิทยาลัย/วิสาหกิจชุมชนร่องน้ำเป็นผู้ดำเนินการร่วมกับบ้านน้ำ	40,000 บาท
1.3 โครงการศึกษาดูงานชุมชน 3 วัน 40 คน	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อให้เด็กนักเรียนชุมชนและผู้สนใจเข้าร่วมชั้นเรียนเชิงลึกชุมชนโดยชุมชนท้องที่ชุมชน ดำเนินโครงการจัดการด้านต่างๆ เช่น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและน้ำ ฯลฯ เพื่อเตรียมสร้างความตั้งใจพัฒนาชุมชนท้องที่ชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นผู้ศึกษาดูงาน สามารถนำวิธีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตน 	● ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ	● ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ	200,000 บาท
1.4 โครงการกำหนดเวลา "หากคระจะขายชา" ให้เด็กนักเรียนชุมชน 40 คน	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อรับน้ำวิธีจัดสรรงบประมาณ แต่ละรายจ่ายจากการจัดการห้องพัก เช่น อายุรปัชชานน้ำ และผู้ใหญ่บริการ 	<ul style="list-style-type: none"> แผนการดำเนินงานการจัดการห้องพักชุมชนและพัฒนาชุมชนร่องน้ำ แนวทางการกระชับความต่อเนื่องในการดำเนินการ 	● แผนการดำเนินงานการจัดการห้องพักชุมชนร่องน้ำ	● แผนการดำเนินงานการจัดการห้องพักชุมชนร่องน้ำ	งบประมาณ

กิจกรรม	วัสดุประสงค์	ป้องยั้งชั่วคราวสำหรับชุมชน	หน่วยงาน	งบประมาณดำเนินการ			งบประมาณ
				2554	2555	2556	
1.5 โครงการฝึกอบรมศักดิ์สุภาพชุมชนสำหรับเด็กนักเรียนชั้นอนุบาลที่ชุมชนหลังห้องเรียนที่ยวชั้นที่ 40 คน (จำนวน 40 คน)	เพื่อให้สามารถใช้ในชุมชนและผู้สนใจในพื้นที่สามารถรับเรียนรู้เพื่อเป็นผู้นำที่เยี่ยมดีสู่ความหมายของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการผู้นำชุมชนที่สามารถร่วมมือในการดำเนินการต่อไป ผู้นำชุมชนเด็กนักเรียนชั้นอนุบาล อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> น้ำยาล้างน้ำที่ห้องน้ำของชุมชน ห้องน้ำที่ห้องน้ำสาธารณะที่ห้องน้ำของชุมชน อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	✓			270,000 บาท
1.6 โครงการฝึกอบรมเรื่องการบริการจัดการบ้านพักนักท่องเที่ยว (จำนวน 20 คน)	เพื่อให้สามารถใช้ในชุมชนผู้คนจำนวน 20 คน ในการจัดการบ้านพักและการให้บริการนักท่องเที่ยวที่ห้องน้ำของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> ความรู้ความเข้าใจของชุมชนในการจัดการและให้บริการนักท่องเที่ยวที่ห้องน้ำของชุมชน อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> น้ำยาล้างน้ำที่ห้องน้ำสาธารณะที่ห้องน้ำของชุมชน อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	✓			40,000 บาท
1.7 โครงการอบรมช่างให้กับชุมชนบ้านบึง	เพื่อให้ช่างสามารถรับงานซ่อมแซมรากท่อน้ำที่ห้องน้ำที่ห้องน้ำและเดินป่า บ้านบึงได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ	<ul style="list-style-type: none"> ผู้ช่างที่สามารถรับงานซ่อมแซมรากท่อน้ำที่ห้องน้ำและเดินป่า อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> ผู้ช่างที่สามารถรับงานซ่อมแซมรากท่อน้ำที่ห้องน้ำและเดินป่า อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	✓			100,000 บาท
1.8 โครงการฝึกอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน	เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีคุณภาพและน่าสนใจ	<ul style="list-style-type: none"> ผู้ช่างที่สามารถรับงานซ่อมแซมรากท่อน้ำที่ห้องน้ำและเดินป่า อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน อบรมฯ / อบรมผู้นำชุมชน 	✓			40,000 บาท

กิจกรรม	วัสดุประสงค์	ปลดปล่อยความสำเร็จ	ผู้รับผิดชอบ	ระยะเวลาดำเนินการ		งบประมาณ
				2554	2555	2556
1.9 โครงการฝึกอบรมรากฐานเด็กนักเรียน กับนักศึกษาชั้นมัธยม (จำนวน 20 คน)	● เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมสามารถสื่อสาร สื่อสารอย่าง่ายดาย ด้วยภาษาอังกฤษกับ นักเรียนที่มาจาก ต่างประเทศ	● ความสามารถในการสื่อสาร ภาษาอังกฤษอย่างถูกต้อง นักเรียนที่มา	● สถาบันวิชาการห้องเรียน ● บมจ. / สมาคมธุรกิจท่องเที่ยว เป็นผู้ประสานงานของนักเรียน สนับสนุน	✓	✓	40,000 บาท
2. เมืองน้ำพุหนองลิงอ่อนนุชความสะอาด						
2.1 โครงการพัฒนาภูมิทัศน์แม่น้ำรุ่งน้ำเงินสีน้ำเงิน	● เพื่อเพิ่มความหลากหลายในการใช้เวลา สักคราฟพื้นเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ● เพื่อรับประทานที่น้ำ	● สร้างบ้านน้ำยาน้ำตกตามโครงการ รองรับน้ำท่อระบายน้ำที่ไหลผ่าน ทั้งน้ำพักผ่อน ห้องสุขา ร้านอาหาร/เครื่องดื่ม ล้าน จอดรถที่เหมาะสมกับภาระ	● บมจ. / บมจ. เป็นผู้ขอ งบประมาณสนับสนุน	✓	✓	300,000 บาท
2.2 โครงการจัดตั้งสหกรณ์บริการ น้ำก่อจอมเพาะและน้ำร่องคลาน	● เพื่อให้สหกรณ์ติดต่อข้อมูลสื่อสารและให้ ความรู้แก่ผู้ที่อยู่อาศัย ● เพื่อให้เป็นศูนย์กลางงานแอลกอฮอล์ ประชุมพัฒนาชุมชนน้ำร่อง คลาน	● ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่ทำการ ให้เช่าบ้านพักและบ้านพัก ● ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่ทำการ ให้เช่าบ้านพักและบ้านพัก	● บมจ. / บมจ. เป็นผู้ขอ งบประมาณสนับสนุน	✓	✓	2,000,000 บาท
2.3 โครงการสร้างอุโมงค์น้ำท่าเรือ น้ำท่าเรือท่าเรือวัฒนา	● เพื่อให้มีสุนียชื่อชุมชนและกรีฑาความ ปลอดภัย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทาง	● อาคารศูนย์ชุมชนท่าเรือ	● บมจ. / บมจ. เป็นผู้ขอ งบประมาณสนับสนุน	✓	✓	120,000 บาท
2.4 โครงการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรม และจัดการอาชญากรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	● ให้เชิงปฎิบัติในการรักษาความปลอดภัย และการจัดการอาชญากรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	● มีจุดความต้านทานในการรักษา ความปลอดภัยและช่วยเหลือ นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ	● บมจ. / บมจ. เป็นผู้ขอ งบประมาณสนับสนุน	✓	✓	100,000 บาท

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ปัจจัยที่ดีควรดำเนินการ	หน่วยงาน	งบประมาณดำเนินการ		งบประมาณ
				2554	2555	
3. แผนงานส่องสว่างประสมการเมืองพัฒนาโดยยึดความหมายธุรกิจการค้า						
3.1 โครงการศักยภาพและจัดทำเส้นทาง ชุมชนเชิงค่ายธุรกิจและวัฒนธรรมชุมชน	● เพื่อศักยภาพและจัดทำ ไปรษณีย์ตามสื่อ ความหมายที่เป็นสำหรับส่งเสริมกิจกรรม ที่จัดขึ้นในส่วนใหญ่ได้รับความรู้	● เส้นทางจักรยาน พื้นที่อุบลฯ และเดินทางสื่อความหมายธุรกิจการค้าท่องเที่ยว	● ชุมชน / อุบลฯ / กบง ป่าไม้ สมาคมธุรกิจการค้าท่องเที่ยว จังหวัดพิษณุโลก	✓	✓	250,000 บาท
3.2 โครงการศักยภาพและจัดทำไปรษณีย์ สื่อความหมายธุรกิจการค้า	● เพื่อศักยภาพและจัดทำ ไปรษณีย์ ความหมายที่เป็นสำหรับส่งเสริมกิจกรรม ท่องเที่ยวเดินทางให้ผ่านสถานที่จัดงาน ความรู้	● ไปรษณีย์และศูนย์กลางอุบลฯ สื่อความหมาย	● ชุมชน / อุบลฯ. เป็นผู้ขอ งบประมาณสนับสนุน	✓		100,000 บาท
4. แผนส่องสว่างชุมชนเมืองพัฒนาจากการท่องเที่ยว						
4.1 โครงการดำเนินกิจกรรมชุมชน ชุมชนและภารติดตามผล (ชุมชน ภายนอกบ้านเรือนหลัก)	● เพื่อยืนยันการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ ดำเนินการโดยชุมชน ● เพื่อกระบวนการขยายตัวชุมชน	● ชุมชนสามารถปฏิรูปให้ปรับ น้ำหน้าพัฒนาท่องเที่ยวได้	● ชุมชน / อุบลฯ / อ่าจ.	✓		
4.2 โครงการความคุ้มครอง นักท่องเที่ยวเดินป่า	● เพื่อให้การนำเสนอห้องน้ำเดินป่าเกิด [*] รายได้แก่ชุมชนหลังกิจกรรมเดินป่า สิ่งแวดล้อม	● การเดินป่าที่เน้นกระบวนการจัดการท่องเที่ยว ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ผู้เดินทางและความคุ้ม คลังระหว่างทาง	● อบต.นินพี่ ● ภายนอกชุมชนชุมชนร่องน้ำเดินป่า ผู้เดินทางและความคุ้ม คลังระหว่างทาง	✓		
5. แผนงานดำเนินการอนุรักษ์จัดการแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรมชุมชนและเผยแพร่วิชาการ						
5.1 โครงการศักยภาพและจัดการแหล่ง แหล่งท่องเที่ยวและภารติดตามผล ท่องเที่ยวและภายนอกชุมชน	● เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวสะอาดดูดี เตือนภัย สถาปัตยกรรม ● เพื่อยังให้เกิดก่อให้เกิดความประทับใจ ● ฝึกอบรมการประชุมพัฒนาภารติดตาม ที่ดูดของชุมชนและอุบลฯ	● แหล่งท่องเที่ยวสะอาดดูดี ● ผู้คนท่องเที่ยวที่ประทับใจ ● ผู้คนท่องเที่ยวที่ประทับใจ ● ฝึกอบรมผู้ติดตามตรวจสอบแหล่ง ความคุ้มคลังระหว่าง	● ชุมชน / อ่าจ. ● ชุมชนฯ / สำนักงานวัฒนธรรม ท่องเที่ยว / สถาบันการศึกษาใน ประเทศเป็นผู้ติดตามตรวจสอบแหล่ง ความคุ้มคลังระหว่าง	✓		100,000 บาท

กิจกรรม	วัสดุประสงค์	โครงสร้าง	โครงสร้างวัสดุความสำเร็จ	หน่วยงาน	ระยะเวลาดำเนินการ		งบประมาณ
					2554	2555	
5.2 โครงการกำกับดูแลรักษาและติดตามน้ำท่วมในพื้นที่เพื่อรักษาและบันทึก	เพื่อสืบสานภูมิปัญญาและศิลปะ การท่องเที่ยว	● เพื่อสืบสานภูมิปัญญาและศิลปะ การท่องเที่ยว	● ทรัพยากรไม่ถูกทำลาย ● ความพึงพอใจของผู้ท่องเที่ยวใน การมาเยือน ● ประชาชุมชนในชุมชนและนักท่องเที่ยว อย่างรักเมืองท่องเที่ยว	● อบต. / ชุมชนร่วมกันกำหนด ระยะ	✓	✓	✓
5.3 โครงการนำร่องรักษาต้นน้ำฯ ความตระหง่าน	● พ่อแม่ผู้ส่งน้ำทุกคนตระหนักถึงภารกิจ ของอาชญากรรม ● พ่อแม่ให้สั่งอ่านวิชาความตระหง่าน ไม่ เสื่อมสมรรถภาพ ● พ่อแม่ให้แนบท้ายมาเยือน ● พ่อแม่ในการรับซักสัมพันธ์กับเด็ก	● เพื่อให้สั่งน้ำทุกคนตระหนักถึง ภารกิจ ของอาชญากรรม ● พ่อแม่ให้สั่งอ่านวิชาความตระหง่าน ไม่ เสื่อมสมรรถภาพ ● พ่อแม่ให้แนบท้ายมาเยือน ● พ่อแม่ในการรับซักสัมพันธ์กับเด็ก	● สร้างจิตสำนึกรัก ความตระหง่าน ของชุมชน ● ความพึงพอใจของชุมชน ● ความต้องการให้ชุมชนเข้าร่วม ในการรักษาต้นน้ำฯ	● ชุมชน / อบต. และส่วนราชการ ท้องที่	✓	✓	10,000 บาท/ปี
5.4 โครงการติดตามและกำราบงาน การห้องเรียนพัฒนา (ระบบน้ำเสีย เศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน)	● พัฒนาระบบทางน้ำ ให้สามารถ ติดตามและประเมินผล ได้ ตามที่ต้องการ ทั้งน้ำเสีย น้ำดื่ม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน	● พัฒนาระบบทางน้ำ ให้สามารถ ติดตามและประเมินผล ได้ ตามที่ต้องการ ทั้งน้ำเสีย น้ำดื่ม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน	● รักษาและดูแลรักษาพื้นที่ทางน้ำ ตามที่ต้องการ ทั้งน้ำเสีย น้ำดื่ม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน	● ชุมชน / อบต. และส่วนราชการ ท้องที่ ชุมชน	✓	✓	10,000 บาท/ปี
5.5 โครงการศึกษาและประเมินความ พึงพอใจของนักท่องเที่ยว	● เพื่อทราบความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวของ ชุมชนที่อยู่อาศัย ● เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการจัดการ การท่องเที่ยวของชุมชน	● เพื่อทราบความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยวต่อการจัดการท่องเที่ยวของ ชุมชนที่อยู่อาศัย ● การนำข้อมูลไปปรับปรุงการ บริหารจัดการพื้นที่ดังกล่าว	● รักษาระบบน้ำท้องที่ให้ดี สะอาด สวยงาม ตามที่ต้องการ ทั้งน้ำเสีย น้ำดื่ม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมชุมชน	● ชุมชน อบต. และส่วนราชการ ท้องที่ ชุมชน	✓	✓	20,000 บาท/ปี

กิจกรรม	วัสดุประสงค์	ปัจจัยชี้วัดความสำเร็จ	หน่วยงาน	ระยะเวลาดำเนินการ		งบประมาณ
				2554	2555	
5.6 โครงการอัจฉริยะน้ำดื่มเก็บภายนอก การท่องเที่ยวในชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อห้องน้ำจานวนห้องเพียง 1 间 แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของชุมชน เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลในการจัดการ การท่องเที่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> ร าคาเบี้ย秩ซื้อมาเพื่อฐานที่อยู่อาศัย แหล่งท่องเที่ยวฯ ลักษณะเดียวกัน จำนวนน้ำที่ห้องน้ำที่อยู่อาศัยและพื้นที่ ห้องที่เหมาะสมกับพื้นที่ของห้องน้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชน / อ.บ.ด. และส่วนคอม ชุมชนที่อยู่อาศัยในร่องคล้า กระทรวงท่องเที่ยวและพัฒนา การสนับสนุนทำให้จัดในการว่าจ้าง นักวิชาการ 	✓	✓	✓ 60,000 บาท/ปี
6. เมืองน้ำสีเขียวชุมชนท่องเที่ยวชุมชนน้ำร่องคล้า				✓	✓	✓ 10,000 บาท/ปี
6.1 โครงการจัดทำน้ำพัฟฟ์ บริษัทส้มพันธุ์การท่องเที่ยวชุมชน น้ำร่องคล้า	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวและน้ำดื่ม ให้น้ำท่องเที่ยวชุมชนเชื่อม น้ำร่องคล้าให้ล้านวัน 10,000 แผ่น/ปี (ภาระใหญ่และภาระใหญ่) วางแผน วางแผนพร้อมตามสถานศึกษา โรงเรียน น้ำร่องคล้า สำนักน้ำและศูนย์ ประชุมน้ำร่องคล้า 	<ul style="list-style-type: none"> เอกสารเผยแพร่ผ่านสื่อจัดทำ นักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมท่องเที่ยวชุมชน บ้านร่องคล้ามากขึ้น โดยชั้นรุ่นเดียวกัน และพัฒนาต่อไป 	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนน้ำร่องคล้าผู้ ประมงน้ำของชุมชนน้ำร่องคล้า หน่วยงานสนับสนุน 	● ●	✓	✓ 10,000 บาท/ปี
6.2 โครงการจัดการปรับชาส้มพันธุ์ การท่องเที่ยวชุมชนน้ำร่องคล้า	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อปรับชาส้มพันธุ์และเปลี่ยนแปลง ห้องท่องเที่ยวชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> แหล่งท่องเที่ยว ได้รับการปรับชาส้มพันธุ์ เผยแพร่ไปสู่สาธารณะ 	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนน้ำร่องคล้าชุมชนที่ร่องคล้า อนุเคราะห์จากหน่วยงานที่ร่องคล้า ท่องเที่ยว 	✓	✓	✓ 10,000 บาท/ปี
6.3 โครงการจัดทำน้ำร่องคล้า ชุมชนแหล่งท่องเที่ยว รายการท่องเที่ยว ภาระใหญ่และภาระใหญ่ แต่ยังคง ความหลากหลายจัดทำ แม่ชี แสดงถึงศักดิ์สิทธิ์ ผลิตภัณฑ์ ปรับชาส้มพันธุ์ ผล ญี่ปุ่นริการ น้ำท่องเที่ยวองค์ประกอบและศูนย์บริการ น้ำท่องเที่ยว ให้ผลลัพธ์	<ul style="list-style-type: none"> เพื่อปรับชาส้มพันธุ์และเปลี่ยนแปลง ห้องท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ของชุมชน ภาระใหญ่และภาระใหญ่ แต่ยังคง ความหลากหลายจัดทำ แม่ชี แสดงถึงศักดิ์สิทธิ์ ผลิตภัณฑ์ ปรับชาส้มพันธุ์ ผล ญี่ปุ่นริการ น้ำท่องเที่ยวองค์ประกอบและศูนย์บริการ น้ำท่องเที่ยว ให้ผลลัพธ์ 	<ul style="list-style-type: none"> ผู้นำชุมชนท่องเที่ยวชุมชนที่ร่องคล้า จังหวัด ได้รับชื่อ มูลค่า เที่ยวเดียว ผู้ดูแลชุมชนท่องเที่ยวชุมชนน้ำร่อง คล้า 	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนน้ำร่องคล้า 	✓	✓	✓ 20,000 บาท/ปี

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินการ	หมายเหตุเพิ่มเติม		งบประมาณ
			หน่วยงาน	ประจำปี	
6.4 โครงการประกันงานการท่องเที่ยวและเทคโนโลยีดิจิทัล	เพื่อประกันพัฒนาและแม่น้ำหลังท่องเที่ยวในชุมชนภูเขาล้ำ	<ul style="list-style-type: none"> ข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่อง กล้า “ศูนย์การเผยแพร่และสืบทอดภูมิปัญญา” 	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนบ้านร่องล้ำ / บมจ. / ชุมชนธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก *สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือ เขต 3 	2554 2555 2556	
6.5 จัดทำชุดเผยแพร่ผู้นำอินดอร์เมตี้ที่มีภาษาไทยและอังกฤษ มุ่งเป้าหมายสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กิจกรรมจัดทำภายใต้วัสดุหินแกรนิต วัสดุหินธรรมชาติ	เพื่อประกันพัฒนาหลังท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่อง ท่องเที่ยวชุมชนภูเขาล้ำ ให้มีมาตรฐานสากล ด้วยการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	<ul style="list-style-type: none"> ข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่อง ก่อสร้างก่อสร้าง “ศูนย์การท่องเที่ยวและสืบทอดภูมิปัญญา” 	<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนบ้านร่องล้ำ สถานศึกษาท้องถิ่นที่มีภูมิปัญญา *สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภาคเหนือ เขต 3 	5,000 บาท	

สรุปผลการศึกษาความต้องการและศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ทีมวิจัยได้ดำเนินการวิจัยและพัฒนาด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและใช้เทคนิค AIC เป็นกระบวนการการศึกษาความต้องการและศักยภาพของชาวบ้านในการจัดการธุรกิจท่องเที่ยว ผลการดำเนินการวิจัยด้วยเทคนิค AIC สามารถสรุปได้ว่า สมาชิกชุมชนบ้านร่องกล้าวิเคราะห์ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุดของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันหลายคนติดงาน ผลผลิตทางการเกษตรได้ผลน้อยลงเนื่องจากภาวะความแปรปรวนของภูมิอากาศที่ gorion ขึ้น ส่งผลต่อคุณภาพและปริมาณของพืชผักเมืองหนาวที่ชุมชนปลูก เช่น กะหล่ำปลี แครอท บร็อกโคลอร์ มันฝรั่ง และอื่นๆ ลดปริมาณและคุณภาพลง รวมถึงปัญหาด้านการตลาด ทรัพยากรน้ำไม่เพียงพอเพื่อการเกษตร เมื่อชาวบ้านเข้าร่วมประชุมวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมชุมชนแล้วพบว่า ทรัพยากรเหล่านี้สามารถนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบรายการนำเที่ยวเพื่อนำรายได้มาสู่ชุมชนท่องถิ่นได้โดยพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากนั้นสมาชิกที่ประชุมมีมติจัดตั้งเป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านร่องกล้า โดยมีการทำหนดโครงการสร้างการบริหารกลุ่มฯ และคัดเลือกคณะกรรมการทำหน้าที่ดำเนินงานดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ผลการประชุมในการกำหนดแผนงานนั้นกลุ่มได้กำหนดรูปแบบการนำเที่ยวเป็น 3 รายการ ซึ่งแตกต่างกันตามกิจกรรมและมีอัตราค่าบริการที่แตกต่างกัน ส่วนแบ่งผลประโยชน์มีการกำหนดเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนอย่างเป็นระบบและไม่มีการผูกขาด คณะกรรมการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวและสมาชิกชุมชนที่รับผิดชอบภาระหน้าที่การทำงานตามฝ่ายต่างๆ ที่กำหนดในโครงการ บริหารงานกลุ่ม ได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ตามหลักสูตรต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยผู้วิจัย รวมทั้งร่วมกันสำรวจดินท่าและพัฒนาจุดท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวโดยพัฒนาเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติจำนวน 2 เส้นทาง พร้อมทั้งจัดทำเอกสารสื่อความหมายธรรมชาติและวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ร่วมกับผู้วิจัยจัดทำแผ่นพับแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวและเผยแพร่สู่สาธารณะเพื่อเชิญชวนผู้สนใจท่องเที่ยวบังหมู่บ้านร่องกล้าที่พัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งดำเนินการโดยคนในชุมชน

นอกจากนี้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะจากประสบการณ์จริงแก่คณะกรรมการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวของบ้านร่องกล้า ผู้วิจัยได้นำคณะกรรมการฯ ไปศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านแม่กำปอง และบ้านแม่กลางหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการเดินทางไปศึกษา

คุณส่งผลให้คณะกรรมการฯ บังเกิดความมั่นใจในการดำเนินธุรกิจให้บริการทางการท่องเที่ยวมากขึ้น จึงสรุปได้ว่า ในภาพรวมชุมชนบ้านร่องกล้าแห่งนี้มีทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ รวมทั้งสมาชิกชุมชนมีศักยภาพและมีความพร้อมในการบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และสามารถดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวของชุมชนร่วมกับผู้วิจัยและภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งเป็นแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบครบวงจรที่สามารถเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่นต่อไปได้

4.4 ผลการประเมินศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว

หลังจากชุมชนได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการประเมินศักยภาพในการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยพิจารณาศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชน และสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งผลการประเมินศักยภาพในแต่ละด้านปรากฏดังนี้

1) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนค่อนข้างสูง (ร้อยละ 71.0) โดยเฉพาะด้านการจัดองค์กรชุมชน (กลุ่มจัดการท่องเที่ยว) ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การกำหนดพื้นที่ใช้สอยในพื้นที่ท่องเที่ยวและการกำหนดกฎระเบียบให้ผู้เกี่ยวข้อง เน้น ผู้นำเที่ยวนักท่องเที่ยว ร้านค้าและสมาชิกในชุมชนปฏิบัติ อย่างไรก็ตามยังมีบางประเด็นที่ต้องปรับปรุง พัฒนา เช่น การประสานงานและร่วมมือกันหน่วยงานอื่นในการวางแผนปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การจดบันทึก และสำรวจผลกระทบด้านลบต่อสภาพแวดล้อมในชุมชน ดังรายละเอียดในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ศักยภาพของชุมชนร่องกล้าในการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

ลำดับที่	ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน	มีศักยภาพ (ร้อยละ)	ไม่มีศักยภาพ (ร้อยละ)
1	กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า	92.25	7.75
2	การกำหนดพื้นที่ทางธรรมชาติไว้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	92.25	7.75
3	การกำหนดพื้นที่ทางวัฒนธรรมชุมชนไว้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	87.63	12.37
4	การวางแผนเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน	66.45	33.55
5	การปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่มท่องเที่ยว	71.21	28.79
6	การแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสถานที่ท่องเที่ยว	81.10	19.90
7	การป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของกลุ่มฯ	60.11	38.89
8	การกำหนดกฎระเบียบให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติในชุมชน	74.39	25.61
9	การรักษาความสะอาด การจัดเก็บขยะที่ถูกในชุมชน	82.25	17.75
10	ความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน	54.76	45.24
11	การสำรวจผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน	44.39	55.61
12	การกำหนดพื้นที่ในชุมชนเพื่อร่วมกันคุ้มครอง	67.43	32.57
เฉลี่ย		71.00	29.00

2) ด้านการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ จะเห็นได้ว่าการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบสำคัญองค์ประกอบหนึ่ง ซึ่งการประเมินศักยภาพในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้พิจารณาจากการที่ชุมชนสามารถให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจในชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นพันธุ์ไม้ ถ้ำ อากาศ สมุนไพร วิถีวัฒนธรรมชุมชน ความสามารถของชุมชนในการอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย และค่าธรรมเนียมในการใช้บริการท่องเที่ยวในชุมชน ส่วนประเด็นการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว yang ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากการขาดผู้ให้บริการยังเป็นมือใหม่ เพิ่งเริ่มงานมัคคุเทศก์ท่องถิ่นในงานโครงการนำร่องเป็นครั้งแรก คงต้องให้โอกาสได้มีประสบการณ์ ต้อนรับนักท่องเที่ยวมากกว่านี้ คงจะทำให้ประสิทธิภาพในการสื่อสารความหมายดีขึ้นดังรายละเอียดในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 ศักยภาพของชุมชนในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

ลำดับที่	ศักยภาพของชุมชนในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว	มีศักยภาพ (ร้อยละ)	ไม่มีศักยภาพ (ร้อยละ)
1	การจัดเก็บค่าบริการที่คุ้มค่ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว	87.22	12.78
2	การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว	51.29	48.71
3	การจัดทำป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ วัฒนธรรมชุมชนและเส้นทาง	66.42	33.58
4	ความสามารถในการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว	75.93	24.07
5	การสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว	50.11	49.89
6	การจัดกิจกรรมที่หลากหลายและให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม	44.33	55.63
7	การจัดเก็บค่าบริการที่ซัดเจนและคุ้มค่ากับกิจกรรม	90.17	9.83
8	การป้องกันอันตรายที่เกิดแก่นักท่องเที่ยว	82.33	17.67
เฉลี่ย		68.48	31.52

บทที่ 5

สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาขีดความสามารถสามารถชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า อำเภอกรุงเทพมหานคร จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านร่องกล้าในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวทางดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน 2) เพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบการดำเนินกิจกรรมธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 3) เพื่อประเมินผลการดำเนินงานบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า

1. สรุปผลการวิจัย

ผลการดำเนินการวิจัยที่เริ่มจากการสำรวจศักยภาพของพื้นที่ชุมชนบ้านร่องกล้าที่สามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว การศึกษาวิจัยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยร่วมกับผู้นำชุมชนและชาวบ้านอาสาที่คุ้ยเคยกับพื้นที่อย่างมาก ดำเนินการสำรวจระหว่างเดือนมกราคม – เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 พบว่า ชุมชนบ้านร่องกล้าตั้งอยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ดังนั้นบริเวณหมู่บ้านจึงมีสภาพป่าอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะด้านใต้และด้านเหนือของหมู่บ้านที่เป็นพื้นป่าธรรมชาติตั้งเดิม สภาพแวดล้อมที่นี่มีความชุ่มชื้นตลอดปีมีระบบวนวิเคราะห์ที่สมบูรณ์และความหลากหลายของระบบนิเวศที่สูงมาก ทำให้ชุมชนพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่หลากหลายได้ พบริเวณที่มีสำคัญในป่าเบตробหมู่บ้านชนิดต่างๆ เช่น ไม้หนังซ้าง ไม้ยางแดง ไม้เน็ง ไม้ด้านขวา ไม้ห่องอ้อ ไม้อ้วนจ้าว กำลังเสือโคร่ง ต้นเมเปิล สนสามใบ เห็นนานาชนิดพญาเสือโคร่ง ขบวนดิน คงกุหลาบขาว พีชสมุนไพรต่างๆ เช่น กะชายคำ กะชายขาว กะชายหอม ชมิ้น โสมคำ จิง ว่านชักนกดลูก เถาเลือด ยานม หนานดีหมู ยู่ เถาเลือดป่า ม้ากระทีบลงสามใบขม เถาวัว สามเสือ และยาต่อชีวิตลูก เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรเหล่านี้ทั้งคุณไทยและคนมังในพื้นที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้เนื่องจากความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ สูงมากจึงมีเฟอร์นิเจอร์นานาชนิด มีนกและสัตว์อื่นๆ ที่สามารถพบรเห็นได้และที่สำคัญเนื่องจากที่ตั้งของชุมชนเป็นที่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,614 เมตร จะเกิดปรากฏการณ์น้ำค้างแข็งในหน้าหนาวเสมอ ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน

สำหรับข้อมูลวิถีวัฒนธรรมชุมชนนี้ จากการสนทนาระหว่างผู้นำชุมชนและผู้อาชญาภาพพบว่า ชุมชนมีประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนที่จะสามารถนำมาเป็นจุดสนใจพัฒนา เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวได้หลากหลาย สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แก่ผู้มาเยือนได้ นอกจากนี้

ชุมชนบ้านร่องกล้ายังคงสืบสานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของบรรพบุรุษไว้อย่างเข้มแข็ง ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีและพิธีกรรมที่ควรแก่การเรียนรู้ได้แก่ ประเพณีกินข้าวใหม่ พิธีลงสีดา พิธีใส่กำไลคอด พิธีสู่ขวัญดังชื่อสู่วัยผู้ใหญ่ พิธีล้อมขวัญครอบครัว ประเพณีปีใหม่มัง ประเพณีการแต่งกาย เป็นต้น รวมทั้งชุมชนบ้านร่องกล้ายังมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ

จากข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนที่สำรวจได้ ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวร่วมกับกลุ่มผู้นำชุมชนพบว่า มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เนื่องจากผืนป่าอนุรักษ์แห่งนี้ยังคงความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศทางธรรมชาติ และมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ สภาพป่าบังคับมีลักษณะดั้งเดิม (pristine) มีความโดดเด่น เช่น จุดน้ำตกผุด (น่อชุมชีวิต) คงชาภะ (นางพญาเสือโคร่ง) 100,000 ตัน อากาศที่หนาวเย็นจนเกิดปรากฏการณ์น้ำค้างแข็งในหมู่บ้าน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยในขั้นที่สองตามกระบวนการวิจัยคือ ขั้นร่วมวางแผนแก้ปัญหาโดยผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบที่มีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เติมรูปแบบโดยร่วมกับผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ครุ พัฒนากร ตัวแทนจากอุทยานแห่งชาติภู hin ร่องกล้า และชาวบ้านที่สมัครใจมาร่วมประชุมตามขั้นตอนของเทคนิค AIC (appreciation influence and control) โดยทุกขั้นตอนเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นและกำหนดภาพของชุมชนในอนาคต ซึ่งการประชุมโดยใช้เทคนิค AIC ได้ดำเนินการ ณ ห้องประชุมหมู่บ้านในช่วงกลางคืน ตั้งแต่ 19.00-22.00 น. จำนวน 4 ครั้ง ในระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ผลการประชุมด้วยเทคนิค AIC สรุปได้ดังนี้

- 1) ชาวบ้านได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนบ้านร่องกล้าได้ 3 ด้านคือ เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมชุมชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งพบว่า ปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เปอร์เซ็นต์ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและรับจ้าง ซึ่งสาเหตุของปัญหาคือ ราคាភลพลิตตกต่ำ ขาดแหล่งน้ำ ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตไม่ได้มาตรฐานและถูกต่อค้าคนกลาง โภคเงินจากการขายผลผลิต ส่วนการรับจ้างมีสภาพไม่แน่นอน เนื่องจากภาวะผันผวนทางเศรษฐกิจของประเทศไทย สำหรับปัญหาด้านสังคมและวิถีชีวิถือว่า มีปัญหาเพียงเล็กน้อย และที่สำคัญชาวบ้านยังคงประพฤติปฏิบัติตามประเพณีวิถีอันดั้งเดิมอยู่ เช่น ประเพณีปีใหม่มัง ประเพณีกินข้าวใหม่ พิธีสู่ขวัญตัวตั้งชื่อสู่วัยผู้ใหญ่ พิธีล้อมครอบครัวและประเพณี การแต่งกาย เป็นต้น สำหรับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ในอดีตป่าธรรมชาติรอบหมู่บ้านเคยถูกบุกรุกจากคนภายนอกชุมชน แต่ปัจจุบันอุทยานภู hin ร่องกล้ากับชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมใจกันปกป้องรักษา ทำให้ภายในป่าอนุรักษ์แห่งนี้ยังคงสภาพเดิม มีนกและสัตว์ป่านานา

ชนิด ส่วนพีชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคบางคงพบเห็นมากน้อย ซึ่งสามารถชุมชนที่ได้ร่วมสำรวจได้ยืนยันผลการสำรวจศักยภาพทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมชุมชนที่ผู้วิจัยและผู้นำชุมชนได้ร่วมกันดำเนินในรอบแรก

2) จากการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหา สามารถที่ประชุมได้ร่วมกันคิดหาวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจบนศักยภาพของตนเองและทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีวัฒนธรรมถิ่นที่มีอยู่ทุกคนมีคิดว่าเห็นสมควรดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน อีกทั้งจะส่งผลให้เกิดการปักป้องรักษาป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ รวมทั้งประเพณีวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่ดึงมาให้คงอยู่ต่อไป โดยทุกคนมีคิดให้จัดตั้งเป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านร่องกล้า ผู้วิจัยได้ชี้แจงและเสนอแนะแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มการท่องเที่ยว เชิงนิเวศบ้านร่องกล้าให้สามารถที่ประชุมรับทราบ ที่ประชุมมีมติแต่งตั้งประธานกลุ่ม (นายป้อ วชิรวงศ์วรกุล เป็นประธานกลุ่ม) และกรรมการฝ่ายต่างๆ อีก 5 ฝ่าย คือฝ่ายบริหาร จัดการฝ่ายพัฒนาและจัดการนำเที่ยว ฝ่ายส่งเสริมและประสานงานบริการ ฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนา ทรัพยากรการท่องเที่ยว และฝ่ายประชาสัมพันธ์ เพื่อรับผิดชอบดำเนินกิจกรรมในรูปของกลุ่มที่มี โครงการสร้างการบริหารที่แน่นอนและข้อมูลผูกพันที่สามารถให้พันธสัญญา หลังจากนั้น คณะกรรมการกลุ่มฯ ได้จัดการประชุมโดยเพื่อระเบียบและข้อบังคับของกลุ่ม โดยมีผู้วิจัย ให้คำปรึกษา สำหรับทุนดำเนินธุรกิจของชุมชน ได้มาจากการระดมหุ้นจากสมาชิกหมู่หุ้นละ 20 บาท และสมาชิกจะสามารถมีหุ้นได้ไม่เกินคนละ 100 หุ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันการผูกขาด นอกจากนี้ คณะกรรมการท่องเที่ยวและอัตราค่าบริการ รวมทั้งเกณฑ์การแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแก่ สมาชิก โดยแบ่งรายการท่องเที่ยวเป็น 3 รายการ มีอัตราค่าบริการและกิจกรรมที่แตกต่างกัน ตั้งแต่รายการนำเที่ยวครึ่งวันอัตราค่าบริการคนละ 150 บาท ถึงรายการนำเที่ยวแบบค้างคืน อัตราค่าบริการ 400 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน สำหรับการแบ่งปันผลประโยชน์นั้นผู้ทำหน้าที่ เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะได้รับค่าจ้างคนละ 200 บาทต่อการนำเที่ยว 1 กลุ่ม การพักค้างคืนแบบ Homestay เจ้าของบ้านจะได้รับเงิน 150 บาทต่อนักท่องเที่ยว 1 คน โดยเจ้าของบ้านต้องเตรียมอาหารเช้าแก่นักท่องเที่ยวด้วย กลุ่มแม่บ้านจะเป็นผู้จัดเตรียมอาหารกลางวันและเย็น โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาจัดทำ สำหรับค่าอาหารและเครื่องดื่มจะได้รับ 60 บาท ต่อนักท่องเที่ยว 1 คน ในกรณีที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมจำนวนมากน้อย มัคคุเทศก์จะนำนักท่องเที่ยวไปทานอาหารตามร้านอาหารที่เป็นสมาชิกของกลุ่มฯ ในหมู่บ้าน และร้านอาหาร จะแบ่งเงินเข้ากกลุ่ม อัตราเรียกคละ 5 ของค่าอาหารทั้งหมด สำหรับค่าบริการที่เหลือจากรายจ่าย จะนำเข้าเป็นผลกำไรของกลุ่ม โดยฝ่ายการเงินและบัญชีจะจัดทำบัญชีและนำเงินเข้าฝากไว้กับธนาคาร เพื่อนำมาปันผลตามจำนวนเรือนหุ้นในการประชุมใหญ่ประจำปี

ผู้วิจัยได้ประสานงานกับท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลกจัดฝึกอบรมการเป็นมัคคุเทศก์ชุมชนเชิงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้แก่ฝ่ายพัฒนาและจัดนำเที่ยว และผู้สนใจที่จะเป็นมัคคุเทศก์ของหมู่บ้าน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการสื่อความหมายทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงหลักสูตรการค้นหาและพัฒนาจุดสนใจเพื่อการท่องเที่ยว หลักการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว การกำหนดหลักหมุดและแผ่นสื่อความหมาย การกำหนดเส้นทางเดินธรรมชาติ (nature trail) ในบริเวณพื้นป่าอนุรักษ์ที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่นอกจากนั้นดำเนินการสำรวจบ้านของสมาชิกที่สมัครใจให้บริการที่พักแบบ Homestay ได้จำนวน 9 หลังคาดว่าจะ ซึ่งในระยะแรกรับนักท่องเที่ยวได้ครั้งละ 20 คน ดำเนินการจัดเตรียมสถานที่ การเดินที่พักแรมในกรณีที่นักท่องเที่ยวนำเดินท่องเที่ยวเอง ร่วมจัดเตรียมกับชาวบ้านทำเส้นทางในการศึกษาเรียนรู้การปลูกไม้ตัดดอก (ดอกกระดาษ) ของชาวบ้าน สวนผลไม้เกษตรที่สูงตามแนวทฤษฎีใหม่ร่วมกับฝ่ายอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งประสานงานกับศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า สื่อมวลชนทั้งในและนอกพื้นที่และฝ่ายประชาสัมพันธ์ของกลุ่ม ดำเนินการประชาสัมพันธ์ชุมชนเผยแพร่สู่สาธารณะ และเพื่อให้เกิดทักษะและความมั่นใจในการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนให้มากขึ้น คณะกรรมการกลุ่มและผู้วิจัยได้ไปศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านแม่กำปอง และบ้านแม่กลางหลวง จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 2-4 ตุลาคม 2553 ซึ่งทำให้คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านร่องกล้าได้รับความรู้และประสบการณ์จากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งแต่ละกัน ทำให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น และเมื่อคณะกรรมการกลับมาจากการศึกษาดูงาน โครงการนำร่องการให้บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่ม จึงได้เริ่มให้บริการระหว่างเดือนตุลาคม 2553 ถึงเดือนกรกฎาคม 2554 ผลการดำเนินงานพบว่า มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นกลุ่มจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือตอนบน 6 จังหวัดคือ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดแพร่ และจังหวัดน่าน จำนวน 65 คน นักศึกษาสาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชั้นปีที่ 4 ซึ่งกำลังศึกษาวิชา Eco Tourism มหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุโลก จำนวน 35 คน และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง อำเภอชาติระการ จังหวัดพิษณุโลก มาศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 20 คน รวมทั้งสิ้น 120 คน โดยมาท่องเที่ยวตามรายการนำเที่ยวครึ่งวัน (ໄປ-กลับ) และรายการนำเที่ยวแบบพักค้างคืน โดยหลังจากกลุ่มฯ ได้รับการจองรายการนำเที่ยวแล้ว ประธานกลุ่มจะเรียกประชุมคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม เพื่อแจ้งข่าวที่จะมีนักท่องเที่ยวมาใช้บริการ และแบ่งงานให้แต่ละฝ่ายแต่ละบุคคลรับผิดชอบกิจกรรมของตน รวมทั้งร่วมกับผู้วิจัยออกแบบประเมินผลให้นักท่องเที่ยวกรอกข้อมูลหลังจากรับบริการด้วย

ผลการประเมินได้นำมาวิเคราะห์หาค่าคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจในแต่ละประเด็น และได้ถูกนำเสนอด้วยการประชุมคณะกรรมการและสมาชิกชุมชนฯ หลังจากนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมาใช้บริการแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทราบและหาแนวทางในการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการต่างๆ ให้เป็นที่พึงพอใจของนักท่องเที่ยวให้มากที่สุดบนพื้นฐานของ การอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมชุมชนให้ยั่งยืน และเมื่อศึกษาผลของ ความก้าวหน้าในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าจากการสัมภาษณ์แก่นักท่องเที่ยว พบว่า มีกิจกรรมท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการเพิ่มขึ้นและต่อเนื่องโดยเฉพาะระหว่าง เดือนพฤษภาคม 2553 – เดือนกุมภาพันธ์ 2554 ซึ่งเป็นเป็นช่วงฤดูหนาว สำหรับรายการนำเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวเลือกใช้บริการ ส่วนใหญ่จะเป็นรายการนำเที่ยวและพักค้างคืนแบบ Homestay มีทั้งมาเป็นกลุ่ม ทั้งกลุ่มนักศึกษา หน่วยราชการ และแขกทั่วไป ผลจากการสัมภาษณ์ผู้คนกับ นักท่องเที่ยว ประเด็นการให้บริการซึ่งได้ปรับปรุงรูปแบบการให้บริการแล้วนั้น นักท่องเที่ยว แสดงความพึงพอใจในระดับมากเกือบทุกประเด็นของการบริการที่ได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริการที่พักแบบ Homestay และการบริการของมัคคุเทศก์ชุมชน

การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า แม้จะเกิดขึ้นยังไม่ยาวนานเพียง พอที่จะมั่นใจว่า การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวจะมีความยั่งยืน แต่สมาชิกกลุ่มฯ ส่วนใหญ่มีความ พึงพอใจในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากกิจกรรมท่องเที่ยว การได้มีโอกาสได้รู้จักกับ นักท่องเที่ยว คนในชุมชนและกลุ่มท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ทุกคนกล่าวว่า มีอาชีพ เสริมเกิดขึ้นทำมูลค่าความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจของประเทศ และชาวบ้านต่างร่วมมือกัน สร้างสื่อและทรัพยากรป่าไม้มากกว่าเดิม ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ชุมชนมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยเพิ่มมากขึ้น เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติระหว่างชุมชนกับวัดและป่า ปราศจากขยะ ชาวบ้านลดการล่าสัตว์ป่าและนกเป็นอาหาร เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ส่วนประเด็นการหากองป่า เช่น สมุนไพร เห็ดชนิดต่างๆ ชาวบ้านยังคงเก็บมาเพื่อขาย เนื่องจากนี้ฝ่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติยังจัดการสอดส่องดูแลและป้องกันกลุ่มคน จากกลุ่มนี้เข้ามาลักลอบตัดพันธุ์ไม้และพืชสมุนไพรต่างๆในป่าของอุทยานฯ ด้วย

ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยวิธี SWOT ซึ่งดำเนินการ ระหว่างเดือนสิงหาคม – กันยายน 2554 ทำให้ทราบจุดด้อย ข้อจำกัด และจุดแข็งของทรัพยากร การท่องเที่ยว ศักยภาพของกลุ่มแก่น้ำจัดการท่องเที่ยว และศักยภาพของการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า รวมถึงทราบโอกาสและปัจจัยที่อาจคุกคามต่อการจัดการ ท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า และนำผล SWOT ดังกล่าวมาประกอบเป็นโครงร่างของ แผนปฏิบัติการการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า ซึ่งวางแผนการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

บ้านร่องกล้าที่ได้ประกอบด้วย 6 แผนงาน คือ 1) แผนงานการบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสมาชิก 2) แผนงานพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก 3) แผนงานส่งเสริมสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวโดยการสื่อความหมาย 4) แผนงานส่งเสริมการสร้างรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว 5) แผนงานรักษาทรัพยากรห้องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน และ 6) แผนงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และหลังจากนั้นได้ข้อความเห็นชอบจากแกนนำและภาคีที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ซึ่งผลการประชุมขอความคิดเห็นของประชาชนท่องถินต่อแผนการดำเนินงานจัดการห้องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า ซึ่งดำเนินการในเดือนธันวาคม 2554 ผู้วิจัยและแกนนำชุมชนได้นำข้อเสนอแนะและข้อเห็นชอบกับแผนดำเนินการจัดการห้องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าไปปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจนได้แผนปฏิบัติการการจัดการห้องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าในที่สุดท้ายพร้อมนำไปใช้ประโยชน์

ผลการประเมินศักยภาพชุมชนบ้านร่องกล้าในการจัดการทรัพยากรห้องเที่ยวค่อนข้างสูงโดยเฉพาะการกำหนดพื้นที่ใช้สอยห้องเที่ยว การกำหนดกฎระเบียบที่เข้มงวดกับการห้องเที่ยวในชุมชน แต่ยังมีบางประเด็นที่ต้องปรับปรุงเหล่าห้องเที่ยว และการจดบันทึกผลกระทบ ส่วนในด้านการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวพบว่า ชุมชนมีศักยภาพสูงในการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะศักยภาพในการอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย การเก็บค่าธรรมเนียมแต่ยังมีศักยภาพน้อยในการให้ความรู้ความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว รวมถึงวัฒนธรรมชุมชน

2. การอภิปรายผลการวิจัย

จากแนวคิดและหลักการพัฒนาการห้องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนซึ่งอยู่บนฐานคติของการห้องเที่ยวที่ยั่งยืน อันประกอบด้วยองค์ประกอบของความยั่งยืนของทรัพยากรห้องเที่ยว ความยั่งยืนของการบริหารจัดการ และความยั่งยืนของบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหมดอันได้แก่ ตัวนักท่องเที่ยวเอง ซึ่งจะต้องเปลี่ยนทัศนคติและกระบวนการทัศน์ไปสู่ความยั่งยืนด้วยการเรียนรู้ การรับคุณค่าและการให้เกียรติและศักดิ์ศรีกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบข้างมากกว่าแค่การแสดงออกซึ่งค่านิยม บริโภคแบบเดิม ซึ่งรวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประสานงานจัดการห้องเที่ยวหรือริมบทหรือกลุ่มน้ำเที่ยวเอกชนที่ได้รับประโยชน์จากธุรกิจนี้ จำต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติและกระบวนการทัศน์ เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวด้วย และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สำคัญมากคือชาวบ้านที่จะเป็นเป้าหมายของการห้องเที่ยวเชิงนิเวศนั่นเอง ซึ่งนอกจากจะต้องรับทัศนคติและกระบวนการทัศน์ที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนแล้วยังจะต้องพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการเพื่อสามารถใช้การห้องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชนให้ได้ในระยะยาวอีกด้วย ซึ่งครั้นนี้ก็ต้องผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมในรูปแบบบุญธรรมวิธีของการให้การศึกษาแบบตอกย้ำ โดยการฝึกอบรม การคุยงาน และ

การทดลองปฏิบัติจริง จนกว่าจะสามารถดำเนินธุรกิจชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ด้วยตนเอง แต่การที่จะให้เป้าหมายดังกล่าวสำเร็จเป็นไปได้นั้นจะต้องเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นฐานหลัก รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่แท้จริงที่มีการร่วมมือ (cooperation) ของประชาชน และการให้อำนาจกับประชาชน (empowerment) เท่านั้นจึงจะสามารถทำให้เป้าหมายข้างต้นบรรลุผลสำเร็จได้ ดังนั้นเครื่องมือที่จะทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวอันจะเป็นผลให้ธุรกิจชุมชนเป็นจริงได้คือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) และเทคนิค AIC (Appreciation Influence and Control) นั่นเอง ซึ่งผู้วิจัยถือว่าเป็นรูปแบบการวิจัยและพัฒนาที่เหมาะสมในการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาและทุกกิจกรรม นำไปสู่การสร้างจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของชุมชนในโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงเป็นการสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ให้แก่ชุมชนในการบริหารจัดการและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เพราะชุมชนมีโอกาสได้เรียนรู้ มีส่วนร่วมในการค้นพบและอธิบายโลกชุมชนของตนและมีโอกาสสร้างกิจกรรมใหม่ๆ สำหรับตนเองและชุมชน ดังที่ Selener (1997 : 206) ที่ระบุว่าการที่ประชาชนห้องถันมีส่วนร่วมทำงานกับนักพัฒนาและภาคีในพื้นที่เพื่อผลประโยชน์ของชุมชน เป็นกระบวนการตัดสินใจของภาคประชาชนและเป็นการดำเนินกิจกรรม จัดทำแผนงานพัฒนาต่างๆ ด้วยตัวประชาชนในชุมชนเองส่งผลให้ชุมชนเกิดอำนาจและความคุณคิจกรรมระหว่างผู้มีส่วนได้เสียทุกโครงการและลักษณะของการวางแผนปฎิบัติการพัฒนาท่องเที่ยวของชุมชนเป็นรูปแบบการวางแผนจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนหรือเป็นแนวอน จึงนับได้ว่าเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่พึงปรารถนามากที่สุด

ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวของบ้านร่องกล้าจึงอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองและเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนในสังคม ซึ่งได้แก่ 1) กลุ่มการปกครองฝ่ายภูมิภาคได้แก่ นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการอื่นๆ รวมทั้งป้าไแม่อำเภอ 2) กลุ่มการปกครองส่วนห้องถัน ได้แก่ อบต. 3) ชาวบ้าน ได้แก่ ชาวบ้านและชุมชนบ้านร่องกล้าที่เกี่ยวข้อง 4) ผู้ประกอบการทั้งคนห้องถันและภายนอก 5) กลุ่มข้าราชการ ได้แก่ หัวหน้าอุทบยานแห่งชาติภูมิร่องกล้า สถาบันการศึกษาในชุมชนและนักชุมชน ป้าไแม่จังหวัด หัวหน้าป้าไไม่เพื่อความมั่นคงของชาติ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต 3 ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลกและอพท. (องค์การพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน) แผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้าฉบับนี้สำเร็จได้นั้นเกิดจากที่ชุมชนตระหนักรู้จะพัฒนาสังคมของตน เริ่มพยาบาลที่จะรักษาตัวตนของชุมชนตนเองด้วยการเริ่มวิเคราะห์สังคมของตนว่ามีลักษณะอย่างไรอย่างเข้าใจ ด้วยสายตาของคนในชุมชนสังคม และในขณะเดียวกันคนภายนอกอย่างนักวิจัยต้องนิวิธีการเรียนรู้ชุมชนที่จะเข้าไปพัฒนาในรูปแบบที่เรียกว่ามนุษยวิธี (ethnomethodology) กล่าวคือ นักวิจัยหรือ

นักพัฒนาต้องหยุดชะงักชีวิตตัวตนของตนเอง ไว้ชั่วคราวและเข้าไปดำเนินชีวิตในการรับเอกสารอบแนวคิดของสังคมทุกๆ มิติของชุมชน เป้าหมายเสมอเป็นสมาชิกจริงๆ ของชุมชนนั้น และมองประภาคูณ์การณ์สังคมอย่างคนในชุมชน จึงจะสามารถเห็นเหตุแห่งความเป็นจริงของสังคมนั้นได้ ซึ่งวิธีเข้าถึงข้อมูลแบบนี้จึงเป็นฐานแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังที่นิศา ชูโต (2540 : 23) ระบุว่า การที่เราจะเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ของบุคคลอื่นได้ เราจะต้องเข้าไปสู่ ประสบการณ์นั้นจริงๆ ดังนั้น กวิจัยหรือนักพัฒนาจำต้องเรียนรู้สำรวจ วิจัยและวิเคราะห์ชุมชน ไปพร้อมกันกับสมาชิกชุมชน จึงจะผลักดันให้นักวิจัยเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน

การศึกษาจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าครั้งนี้พิจารณา กำหนดแผนการจัดการและแนวทางไปสู่การปฏิบัติภายใต้กรอบองค์ประกอบพื้นฐานของระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนทุกด้าน โดยคำนึงถึงหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) คือคุณภาพ ความต่อเนื่อง และความสมดุลและขณะจัดทำแผนฯ เลือกใช้กิจกรรมในลักษณะการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้มากที่สุด จึงเป็นการจัดทำแผนโดยใช้ชุมชนเป็นแกน (community-based approach) ดังนั้นจึงเป็นการวางแผนที่ดำเนินการในลักษณะการกระตุ้นและเตรียมความพร้อมของชุมชนไปพร้อมกับให้มีทักษะ ความเข้าใจและความมั่นใจในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่ถูกต้องเพื่อให้สามารถเป็นแก่น้ำหรือเข้าร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ เช่น ร่วมงานกับอุทยานแห่งชาติภู hin ร่องกล้า นอกจากนี้ ผู้วิจัยต้องทำหน้าที่เป็นนายอำนวยทำหน้าที่ประสานขอความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือผู้ดูแลรับผิดชอบมาสัมพันธ์ร่วมพัฒนา ร่วมหนุนเสริมชุมชน และร่วมสร้างเสริมให้เกิด กิจกรรมที่ชาวบ้านในชุมชนได้มีโอกาสได้มีการท่องเที่ยวและร่วมกันให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและ ครัวเรือนของชุมชนตนเอง รวมถึงการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้าทุกขั้นตอน ทำให้ผู้วิจัยได้มามาซึ่งข้อมูลและข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือวิธีการให้สอดคล้องกับสภาพที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลา จะนำมาซึ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการในแผนปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาชุมชนกิจท่องเที่ยวของชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถได้มาซึ่งข้อเสนอแนะสำหรับบุคคล หน่วยงานที่ดำเนินงาน พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องกล้า และชุมชนอื่นให้เป็นไปในทิศทางที่ยั่งยืน ดังนี้

1. สาขาวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก และผู้ปฏิบัติงานโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้า มหาวิทยาลัยราชภัฏพิษณุโลกส่งความควรพิจารณาให้การสนับสนุนกลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าให้สามารถดำเนินกิจกรรมให้บริการ การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสนับสนุนด้านวิชาการเกี่ยวกับการให้บริการ การท่องเที่ยวโดยการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชาวบ้าน สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว หรือกลุ่มอาชีพอื่นๆ ที่สนับสนุนการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดประชุมและการจัดฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ให้แก่คณะกรรมการบริหารและสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน เช่น จัดฝึกอบรมหลักสูตรเทคนิคและวิธีคิดตามและประเมินผลปฏิบัติงานหลักสูตรการคิดกระบวนการระบบ หลักสูตรการจัดกิจกรรมนันทนาการรูปแบบอื่นๆ

2. กำหนดให้ชุมชนบ้านร่องกล้าเป็นห้องเรียนธรรมชาติ สำหรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัย ราชภัฏพิษณุโลกส่งความที่ลงทะเบียนเรียนวิชาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และควรใช้ยุคสมัยกรรมการ หรือสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวที่มีความรู้และประสบการณ์ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดย ชุมชน โดยเฉพาะการสื่อความหมายธรรมชาติชิ้งชุมชนท่องถิ่นมาเป็นวิทยากรบรรยายให้แก่นักศึกษา รวมทั้งให้นักศึกษาได้ลงพื้นที่ปฏิบัติภาคสนามและใช้ชีวิตร่วมกับชาวบ้านในชุมชน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่ม ควรบรรจุการท่องเที่ยวชุมชนบ้านร่องกล้าใน แผนพัฒนาของตำบล เพื่อให้การสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกใน แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลอันจะนำมาซึ่ง รายได้ของคนในชุมชนและขององค์การบริหารส่วนตำบลเนินเพิ่มในทางอ้อม

4. ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเขต 3 จังหวัดพิษณุโลกควรบรรจุรายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านร่องกล้าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของ นักท่องเที่ยวที่มาเยือนจังหวัดพิษณุโลก

5. เจ้าของและผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลกควรให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า โดยบรรจุรายการนำเที่ยวของกลุ่มฯ เป็นรายการหนึ่ง ของบริษัท รวมทั้งบุคลากรของบริษัทนำเที่ยวควรปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการทำธุรกิจเพื่อ ผลกำไรเพียงอย่างเดียว มาเป็นสร้างส่วนแบ่งที่กระจายไปสู่ชุมชนท่องถิ่น

6. ฝ่ายวิจัยเพื่อท่องถิ่น : CBR สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและแหล่งทุนอื่นๆ ที่มุ่ง พัฒนาประชาชนรากหญ้าให้สามารถพัฒนาธุรกิจชุมชนควรให้การสนับสนุนงบประมาณใน การดำเนินการวิจัยเพื่อหาแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7. กลุ่มท่องเที่ยวบ้านร่องกล้าต้องเพิ่มความเข้มข้นในการสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านใน ชุมชนให้มากขึ้น และกลุ่มควรต้องจัดประชุมเพื่อพิจารณาหาแนวทางในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว

ของกลุ่มให้นับอยู่ขึ้น นอกจักนี้ควรปรับปรุงด้านการตลาดท่องเที่ยวโดยเชิญสื่อมวลชน เจ้าของบริษัทนำเที่ยวและสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวโดยเชิญสื่อมวลชน เจ้าของบริษัทนำเที่ยวและสมาคมธุรกิจท่องเที่ยวพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ รวมทั้งคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่มความมีการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำผลมาตัดสินใจปรับปรุงและปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานให้บริการนำเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและชีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ทั้งกายภาพและชีวภาพ สังคมวัฒนธรรมชุมชนและจิตวิทยาของประชาชนในพื้นที่ และประการสุดท้ายกิจกรรมบางกิจกรรมที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนาที่ยังไม่ได้ดำเนินการนั้น คณะกรรมการควรนำมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่มีผลทำให้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้และหาแนวทางแก้ไข เช่น บางโครงการอาจต้องใช้งบประมาณสูงอาจจะติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อแสวงหาแหล่งเงินทุนจากแหล่งต่างๆมาสนับสนุนดำเนินกิจกรรมตามแผนที่ได้ร่วมจัดทำไว้ให้เกิดมรรคผล

8. ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชน สามารถนำรูปแบบดำเนินงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาต่างๆ ได้

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2540. แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมและปัญหาวิกฤต. เอกสารประกอบการวางแผนการท่องเที่ยว เล่มที่ 8. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

_____ 2540. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

นำชัย ทนุพล. 2542. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับบทบาทของชุมชนท่องถิ่น. ในสารพิธีเปิดอาคาร 25 ปี คณะธุรกิจการเกษตร. มหาวิทยาลัยแม่โจ้: เชียงใหม่.

นิคม จารุณี. 2536. การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พรินติ้งเฮาส์.

นิศา ชูโต. 2540. การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: พีโอนการพิมพ์

ประเวศ อะสี. 2541. “วัฒนธรรมกับการพัฒนา”. น. 131. ใน พิพย ว่องกุล (บรรณาธิการ). ไทย ยุค瓦ตวนธรรมกาล. กรุงเทพฯ: ออมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

_____ 2542. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เคยะเบสก์ กราฟฟิค ดีไซด์ จำกัด.

ปรีดี โพธิ์ช่วง, โกรกิทย์ พวงงาม และ พิชัย หวัดสูงโนน. 2541. การพัฒนาชุมชนและการบริหารงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โอเอส พรินติ้ง เฮ้าส์ จำกัด.

พจนานุสรณ์. 2546. สรุปบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. ม.ป.ท.: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. (เอกสารอัสดงสำเนา).

สุภางค์ จันทวนนิช. 2540. วิชีวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อเนก เหล่าธรรมทศน์. 2543. “ประชาสังคม ความเป็นพลเมือง และประชาธิปไตยท้องถิ่น : ธรรมรัฐที่ควรไฟห้า” ใน พัชรี ลิโตรส (บรรณาธิการ). ความขัดแย้งในสังคมไทยคุณวิกฤต เศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร: โครงการปริญญาโทสำหรับนักบริหาร สาขาวิหารรัฐศาสตร์.

อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ. 2541. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาภาคเหนือ. เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อนุชาติ พวงสำลี และคณะ (บรรณาธิการ). 2542. **ประเมินองค์ความรู้โครงการวิจัยและพัฒนา**

ประชาคมจังหวัด : ร่วมสร้างวิสัยทัศน์ก้าวไกลนburir. โครงการวิจัยและพัฒนา

ประชาคมจังหวัดกาญจนบuri มหาวิทยาลัยมหิดล.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสาทรสกุล. 2540. **ประชาสัมคม : คำ ความคิด และความหมาย.**

กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท่องถิ่นพัฒนา.

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่า. 2539. **การพัฒนาเครื่องขึ้นวัสดุภารพชีวิตและสังคมไทย.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

Butler, R.W. 1980. "The concept of a tourism area cycle of evolution : implications for

management of resources". **Canadian Geographer** 24: 5-12.

_____. 1999. Alternative tourism: pious hope or Trojan Horse?. **World Leisure and**

Recreation Winter. 9-17.

Butler C., C. Rissel and F. Khavarpour. 1999. "The context for community participation in

health action in Australia". **Australia Journal of Social Issues** 34, 3: 253-265.

Cohen, J.M. and N. T. Uphoff. 1997. **Rural Development Participation : Concept and**

Measures for Project Design Implementation and Evaluation. New York: The

Rural Development Committee Center for International Studies.

Delp, P. and Diamond J. 1977. **System Tools for Project Planning.** Indiana: International

Development Institute, Indiana University.

Doxey, G.V. 1975. "A causation theory of visitor-resident irritants, methodology and

research inferences : The impact of tourism". pp. 195-198. **In Sixth Annual**

Conference Proceedings of the Travel Research Association. San Diego: n.p.

Getz, D. 1987. "Tourism planning and research : traditions, models and futures" Paper

Presented Australian Travel Research Workshop, Bunbury, Western Australia.

Gunn, C. 1994a. **Tourism Planning.** 3rd ed. London: Taylor and Francis.

_____. 1988b. **Tourism Planning.** 2nd ed. London: Taylor and Francis.

Gurvis, J.P. and M.T. Grey. 1995. "The anatomy of a competency". **Journal of Nursing Staff**

Development 11, 5 (September-October): 247-252. .

Hall, C.M. 1997. **Introduction to Tourism in Australia : Impacts, Planning and**

Development. 2nd ed. South Melbourne: Longman Australia.

- Haywood K.M. 1988. "Revising and Implementing the marketing concept as it applies to tourism". **Tourism Management** (September): 195-205.
- Hassan, S. 2000. "Determinants of market competitiveness in environmentally sustainable tourism industry". **Journal of Travel Research** 38(February): 239-245.
- Hills, T. and T. Lundgren. 1977. "The impact of tourism in The Caribbean". **Annals of Tourism Research** 4: 248-257.
- Horn C., D. Simmons and J. Fairweather. 1998. **Evolution and change in Kaikoura: responses to tourism development**. Kaikoura Case Study Report No. 6. Tourism Research and Education Centre, Lincoln University.
- Hughes, H.L. 1994. "Tourism multiplier studies : a more judicious approach". **Tourism Management** 15, 6: 403-406.
- <http://www.tat.or.th/-statdiu3/stat.htm>. 2545. การท่องเที่ยวในคลื่นลูกที่สาม กระแสคลื่น: กระแสการท่องเที่ยว.
- Inskeep, E. 1991. **Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach**. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Jafari, J. 1990. "Research and scholarship : the basis of tourism education". **Journal of Tourism Studies** 1, 1: 33-41.
- _____. 1997. **Tourism in the Pacific Rim Developments, Impacts and Markets**. 2nd ed. Longman.
- Jafari, I. and J. Kearsley (ed). 1997. **Tourism Planning and Policy in Australia and New Zealand: Cases, Issues and Practices**. Sydney: Irwin Publishers.
- Jacops, H. H. 1989. **Interdisciplinary Curriculum : Design and Implementation**. Alexandria, VA : Association for Supervisor and Curriculum Development.
- Jamal, T. B. and D. Getz. 1995. "Collaboration theory and community tourism planning". **Annals of Tourism Research** 22: 186-204.
- Krippendorf, J. 1987. **The Holiday Markers: Understanding the Impact of Leisure and Travel**. London: William Heinemann.
- _____. 1992. "Towards New Tourism Policies: The Importance of Environmental and Socio-Cultural Factors". **Tourism Management** 3, 3: 135-148.

- Lawson, F. and M. Baud-Bovy. 1977. **Tourism and Recreation Development**. London: Architectural Press.
- McKercher, B. 1993. "Some fundamental truths about tourisms: understanding tourism's social and environmental impacts". **Journal of Sustainable Tourism** 1, 1: 6-16.
- Murphy, P. 1985. **Tourism: A Community Approach**. New York: Methuen.
- Pearce, D. 1992. **Tourism Organisations**. Longman Scientific & Technical.
- Pigram, J. J. 1986. "Environmental implications of tourism development". **Annals of Tourism Research** 7: 554-583.
- Prentice, R.C., S.F. Witt and E.G. Wydenbach. 1994. "The Endearment behaviour of tourists through their interaction with the host community". **Tourism Management**. 15, 2: 117-125.
- Reed, M.G. 1997. "Power Relations and Community-Based Tourism Planning". **Annals of Tourism Research** 24, 3: 566-591.
- Selener, D. 1997. **Participatory action research and social change**. The Cornell Participatory Research Network. New York: Cornell University
- Singh, T.V., H. L. Theuns and F. M. Go. 1989. **Towards Appropriate Tourism: The Case of Developing Countries**. European University Studies, Series X, Vol. 11. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Smith, V.L. 1978. **Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism**. Oxford: Blackwell.
- Smith, W. and M. Higgins. 2000. "Cause-related marketing: ethics and the ecstatic". **Business and Society** 39, 3: 304-322.
- Tosun, C. 2000. "Limits to community participation in the tourism development process in developing countries". **Tourism Management** 21: 613-633.
- Warburton, D. 1998. "A passionate dialogue: community and sustainable development" pp. 44-46. In Warburton, D. **Community and Sustainable Development Participation in the Future**. London: Earthscan Publications Ltd.
- Williams, P.W. and A. Gill. 1994. "Tourism carrying capacity management issues". pp. 174-187. In Theobald (ed.). **Global Tourism: The Next Decade**. Oxford: Butterworth-Heinemann.

World Commission on Environment and Development. 1987. **Our Common Future**. Oxford: Oxford University Press.

World Tourism Organisation. 2001. **Sustainable Tourism Development for Thailand**. Madrid, Spain.

_____. 2003. **Recommendations on Tourism Statistics**. N.P.

Yuksel, F., B. Bramwell and A. Yuksel. 1999. "Stakeholder Interviews and Tourism Planning at Pamukkale, Turkey". **Tourism Management** 20: 351-360.

บทสรุปท้าย

ผลที่ได้รับจากประสบการณ์วิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านร่องคล้า เป็นการวิจัยและพัฒนา ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและเทคนิค AIC เพรา วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาและความต้องการของชุมชน การวางแผนการดำเนินงาน การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยทุกขั้นตอนเป็นสิ่งที่ทุกคนที่เกี่ยวข้องหรือชาวบ้านร่วมรับรู้และร่วมใช้ประโยชน์ด้วย อีกทั้งชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและร่วมค้นหาวิธีการแก้ปัญหาร่วมทั้งเป็นผู้ร่วมรับรู้ ร่วมเรียนรู้กับชุมชนและทำหน้าที่เป็นผู้อนุนเสริมในสิ่งที่เห็นอีก ความสามารถทางวิชาการของชาวบ้าน ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ จึงเป็นการดำเนินงานในลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างชาวบ้านและ ภาคในพื้นที่และผู้วิจัย ทำให้ได้ข้อสรุปหรือคำตอบเป็นไปตามขั้นๆไป ส่งผลให้ชาวบ้านค่อยๆพัฒนาศักยภาพในการแก้ปัญหาของชุมชนประเด็นการจัดการท่องเที่ยว ได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่และรู้จักคืนหาทางเลือกในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน ซึ่งในขณะเดียวกันผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการร่วมคิดร่วมดำเนินการกับชาวบ้าน ได้ข้อคิดเปลี่ยนมุมมองบทบาทความเป็นนักวิชาการที่ชื่อนาย robust ในรั้วมหาวิทยาลัย ที่ต้องเปลี่ยนวิธีคิดและพฤติกรรมการลงพื้นที่เพื่อร่วมเรียนรู้กับชุมชน ผลจากการดำเนินงานตามโครงการวิจัยเรื่องการพัฒนาขีดความสามารถในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องคล้า อำเภอครัวไทร จังหวัดพิษณุโลกดังกล่าว สามารถสรุปผลที่ได้รับจากประสบการณ์วิจัยที่เกิดขึ้นกับสองกลุ่มนุклคล กือชาวบ้านผู้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการพัฒนาครั้งนี้และผู้วิจัยซึ่งได้รับประสบการณ์และบทเรียนจากการร่วมทำงานกับชุมชน

สิ่งที่ชุมชนได้รับจากการดำเนินโครงการวิจัย

จากการดำเนินงานตามโครงการวิจัยในระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา สามารถสรุปประโยชน์ที่ชาวบ้านชุมชนบ้านร่องคล้าได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้

- 1) ชาวบ้านได้เรียนรู้การคิดกระบวนการ ทำให้มีประสบการณ์ในการกระบวนการและขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาและการหาสาเหตุของปัญหาอย่างเป็นระบบและคุณภาพด้านด้วยตนเอง รวมทั้งเรียนรู้การค้นหาคำตอบ วิธีการหรือทางเลือกในการแก้ปัญหาและสามารถจัดทำ

แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวด้วยกลุ่มของคนเองที่สามารถดึงภาคีที่มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่เข้ามา มีส่วนร่วมได้ โดยผู้วิจัยเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่ฝ่าดูและค่อยหนุนเสริมเมื่อถึงคราวที่ชาวบ้านจำเป็น เรียกใช้

2) ชาวบ้านได้เรียนรู้การดำเนินการแก้ปัญหาของชุมชน ต้องเกิดจากความร่วมมือของ สมาชิกในชุมชนเป็นกลุ่มหรือชุมชน และแบ่งหน้าที่ความถนัดของแต่ละคนร่วมระดมความคิดและ ทุนเพื่อดำเนินการแก้ปัญหานั้นๆ ฐานของข้อมูลและศักยภาพของคนในชุมชน

3) ชาวบ้านมีโอกาสเรียนรู้วิชาการใหม่ๆเพิ่มเติมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยเรียนรู้มาก่อน เช่น การได้เรียนรู้การดำเนินการจัดการท่องเที่ยว การสำรวจวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนที่ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน วิธีการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว การกำหนด ส่วนแบ่งผลประโยชน์และการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เรียนรู้และพัฒนาการ ดำเนินงานให้บริการด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การประชาสัมพันธ์ การต้อนรับ นักท่องเที่ยว การเป็นมัคคุเทศก์ชุมชนในการสื่อความหมายทางธรรมชาติ และวิถีวัฒนธรรมชุมชน ให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้และเข้าใจ การเตรียมการให้บริการอาหารและเครื่องดื่ม การให้บริการที่พักแรม แบบ Homestay แก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน รวมถึงการได้รับความรู้และประสบการณ์ใน การร่วมกับผู้วิจัยร่างระบะเบี่ยนและข้อมังคบของกลุ่ม เป็นต้น

4) ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของคนเองโดยไม่ต้องหวังพึ่งผู้อื่น เพราะชาวบ้าน เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว และพึ่งพาใจที่ได้มีโอกาสต้อนรับนักท่องเที่ยว ที่มาเยือน ภูมิใจที่ได้มีโอกาสนำเสนอสิ่งดีๆของชุมชน สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน กับคนต่างถิ่น รวมทั้งได้เพื่อนใหม่

5) ชาวบ้านมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและร่วมแรงร่วมใจกันมากขึ้นในการร่วมกันพัฒนา ชุมชนและบริเวณบ้านเรือนให้สะอาดปลอดภัย รวมทั้งร่วมปักป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้+สัตว์ป่า) ของอุทยานฯ รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชนนับว่าสามารถสร้างจิตสำนึกในการรักษา สิ่งแวดล้อมและความสักเป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้นร่วมกัน เพราะทุกคนถือว่า ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสิ่นค้ำนำรายได้และผลประโยชน์มาสู่พวคตน

บทเรียนที่ผู้วิจัยได้รับ

ผู้วิจัยเป็นอาจารย์สาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สังกัดคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัย ราชภัฏพิษณุโลกส่วนภูมิภาค ได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์จากการนำหลักคิด ทฤษฎีของ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน หลักการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นไป ประยุกต์ใช้ในภาคสนามร่วมกับพื้นที่ของชุมชนชายขอบเขตบ้านร่องกล้าที่ห่างไกลไร้ความเจริญ

ทางวัตถุ (ไม่มีไฟฟ้าใช้ในช่วงปีแรกของการวิจัย) แต่เฝงไว้ด้วยความแปลกใหม่แก่ผู้มาเยือน ซึ่งบทเรียนในการทำงานวิจัยครั้งนี้สรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1) แม้มีเมื่ออยู่ในมหาวิทยาลัยจะเป็นนักวิชาการที่รอบรู้ในศาสตร์ท่องเที่ยว แต่เมื่อลบพื้นที่ ต้องเปลี่ยนวิธีคิดว่าตนเป็นเพียงผู้ร่วมเรียนรู้และพร้อมที่จะอุบമาเป็นผู้ Hague รู้วิธีการทำงานของพื้นที่ในชุมชน ให้ชาวบ้านรับหน้าที่เป็นตัวเอกทำหน้าที่ชำนาญการจัดการกับปัญหาของ彼らเอง บทบาทของนักวิชาการที่ Hague รู้วิธีการเป็นเพียงผู้หันหน้าเสริม ชี้แนะ ประเมิน เติมเต็มแก่ชุมชน

2) หลักการ ทฤษฎี และแนวคิดต่างๆ ต้องประยุกต์ดัดแปลงตามเงื่อนไขและบริบทหรือศักยภาพของแต่ละพื้นที่

3) การเข้าพื้นที่ชุมชนในระยะแรกต้องอาศัยผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ เช่น ครู นักพัฒนา ผู้ใหญ่บ้าน แต่เมื่อเข้าไปแล้วและทำงานระยะหนึ่งจะพบว่าภายในชุมชนแต่ละชุมชนจะมีผู้นำทางความคิดที่เป็นผู้อาวุโส ซึ่งนักวิชาการหรือนักพัฒนาจากภายนอกชุมชนต้องสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือและความช่วยเหลือด้วย

4) ในระยะแรกของการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชน นักวิชาการต้องเป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะและกรอบวิธีการศึกษา การวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบแก่ชุมชน เพื่อชุมชนจะได้เห็นปัญหาและความต้องการรวมทั้งแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดจากชุมชนเป็นผู้กำหนดที่ผ่านการวิเคราะห์จากการมีส่วนร่วมของชุมชน

5) การเข้าไปทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนนักวิจัยได้มีโอกาสร่วมเรียนรู้สำรวจศักยภาพของพื้นที่และวิเคราะห์ชุมชนพร้อมกับชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ มีผลให้ผู้วิจัยสามารถเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชนได้

6) การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนลือว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่สุด ซึ่งแต่ละกิจกรรมของการพัฒนาจะต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่นทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนและทุกกระบวนการ เพราะผู้วิจัยมีความเชื่อว่ากิจกรรมใดก็ตามหากเกิดจากความต้องการและบนพื้นฐานของการร่วมคิดร่วมกระทำของชุมชนท้องถิ่นแล้วจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในท้ายที่สุด

7) การที่นักวิชาการจะนำการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ชุมชนและเกิดผลดีที่สุดและถูกต้องเป็นขั้นตอน ต้องใช้กลยุทธ์การอ่านวิถีความสะดวกไปพร้อมๆ กับกลยุทธ์ให้การศึกษาแบบทำข้าม/ตอกข้าม จึงจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและวิธีปฏิบัติแก่บุคคลที่เป็นเป้าหมาย

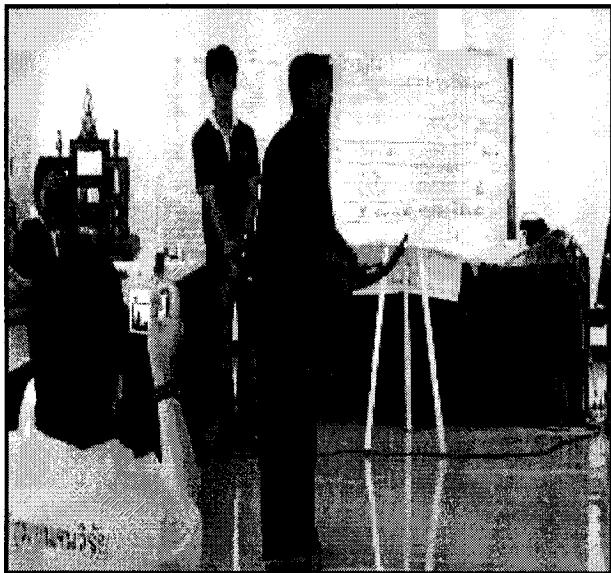
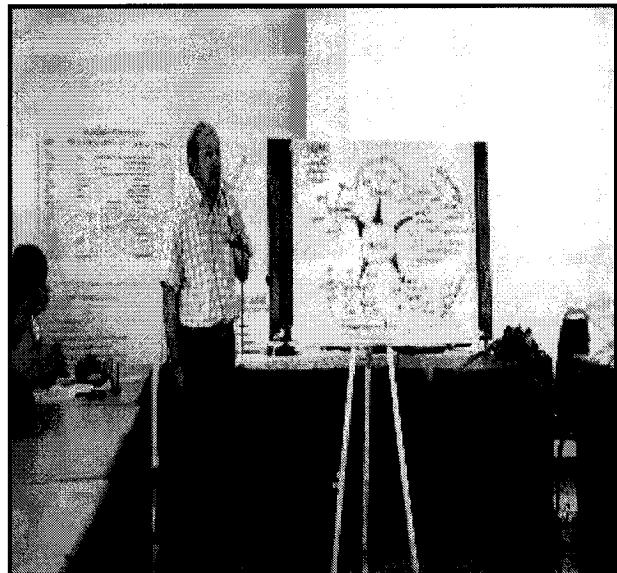
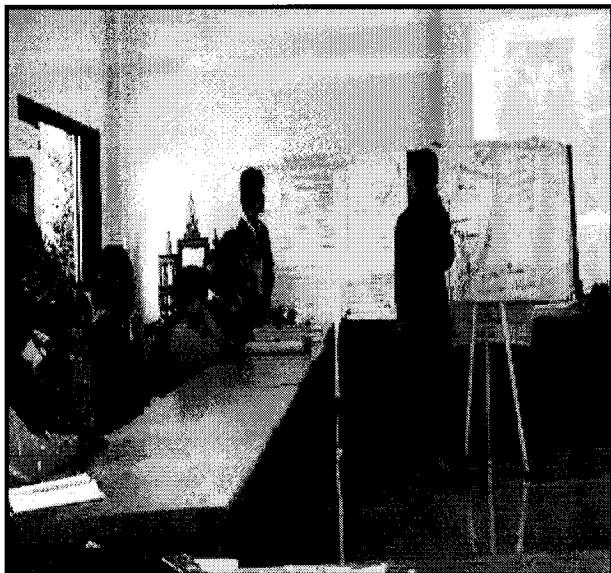
8) สาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ได้ห้องเรียนธรรมชาติ ในโครงการห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social Lab) เพื่อสร้างการเรียนรู้และฝึกภาคสนาม

ของคณาจารย์และนักศึกษาในสาขาวิชา รวมทั้งได้วิทยากรท่องถินที่มีประสบการณ์ในการร่วมพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ภาคผนวก ก

ประมวลภาพลงพื้นที่ทำกิจกรรมพัฒนาการชั้นการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านร่องกล้า

นักวิชาการ (ดร.สินธุ์ โล rob) ให้ความรู้เรื่องเรื่อง CBT และการวิเคราะห์บริบทชุมชน

**ประชุมเชิงปฏิบัติการปรับฐานคิดแก่น้ำชุน
เรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน**

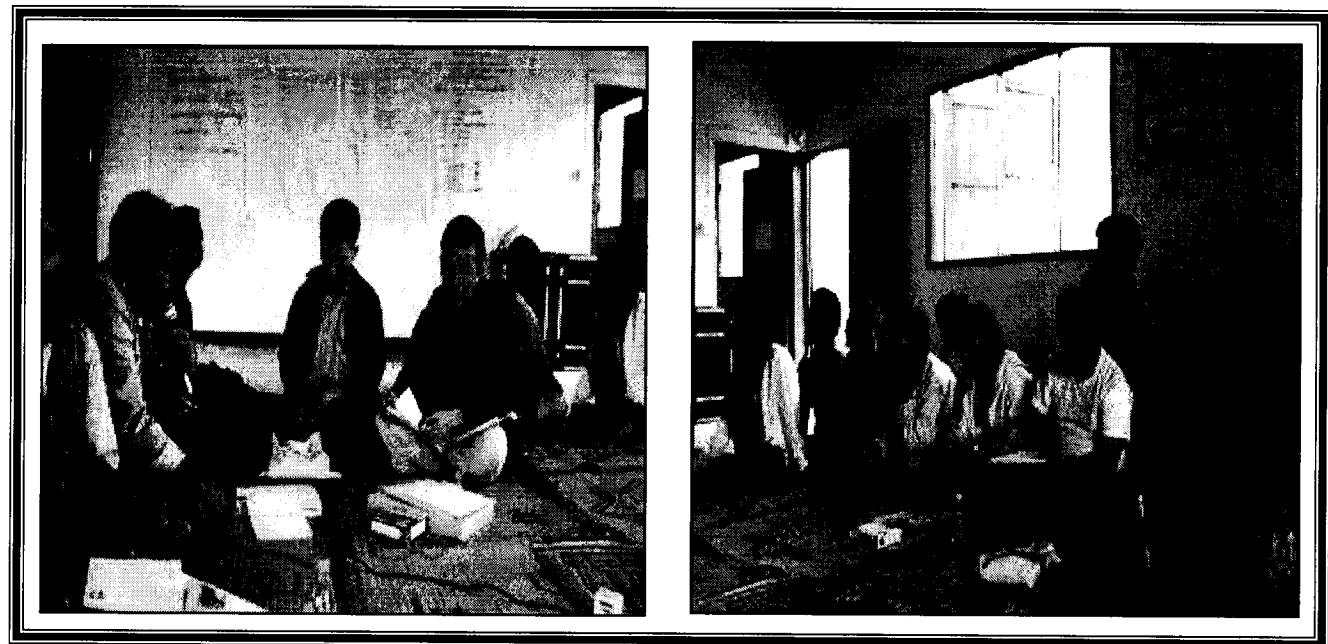
แผนนำชุมชนร่วมวิเคราะห์บริบทของชุมชน

แกนนำชุมชนร่วมวิเคราะห์ปรับตัวของชุมชน

แกนนำชุมชนร่วมวิเคราะห์บริบทของชุมชน

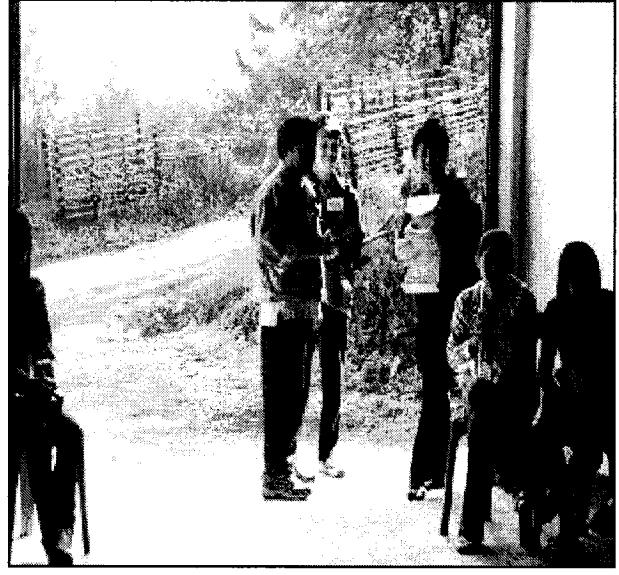
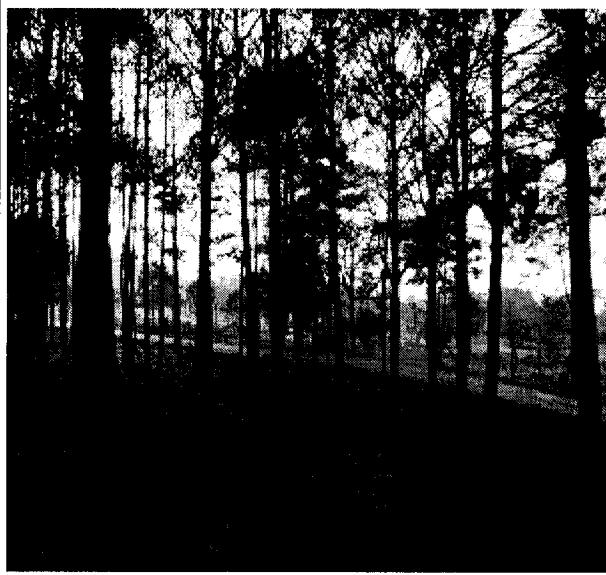
ผู้วิจัยและแกนนำชุมชนร่วมสำรวจและประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า
อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

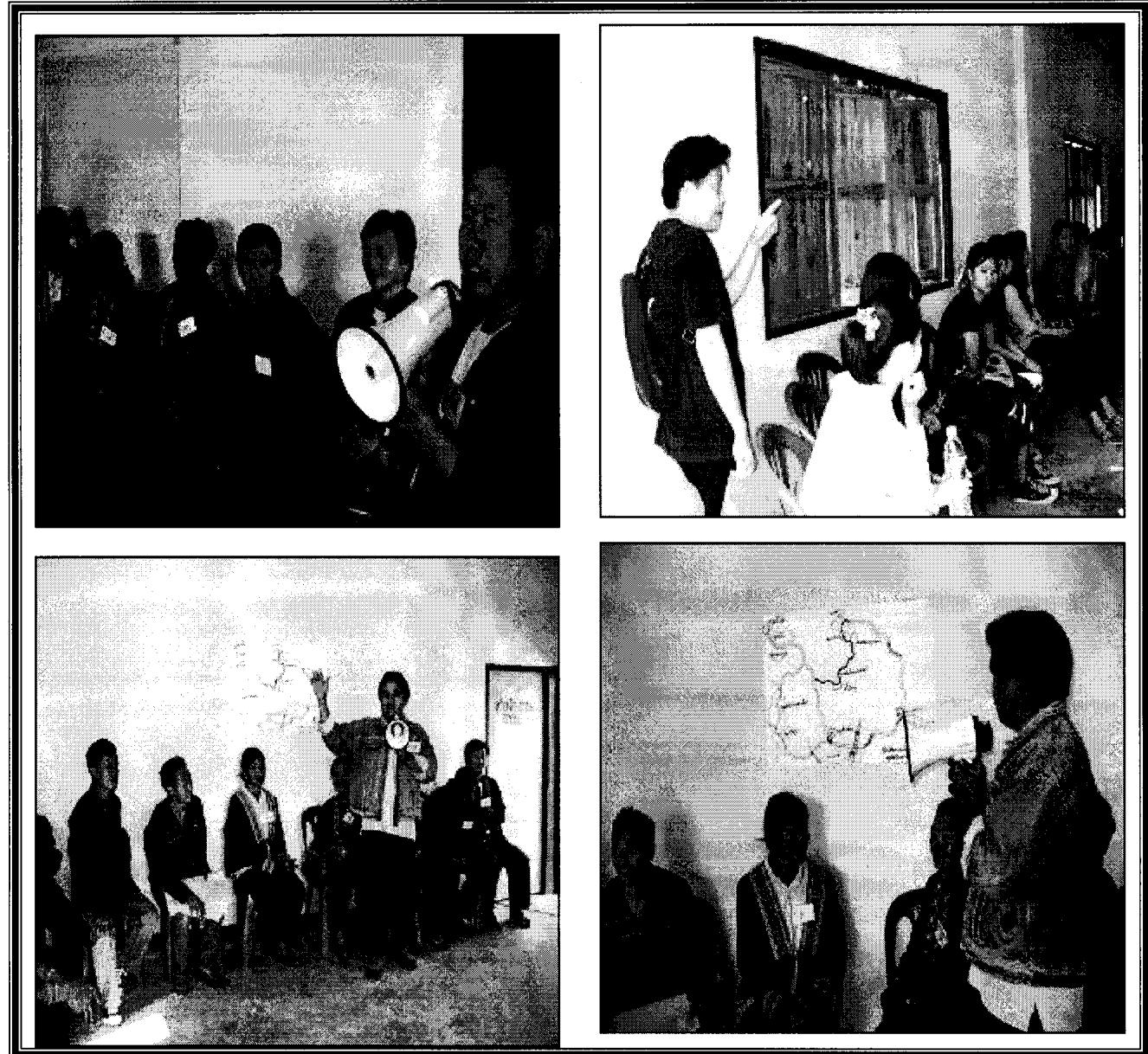
ผู้วิจัยและแกนนำชุมชนร่วมสำรวจและประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า
อำเภอกรุงไทย จังหวัดพิษณุโลก

ผู้วิจัยและแกนนำชุมชนร่วมสำรวจและประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า
อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ผู้วิจัยและแกนนำชุมชนร่วมสำรวจและประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า
อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

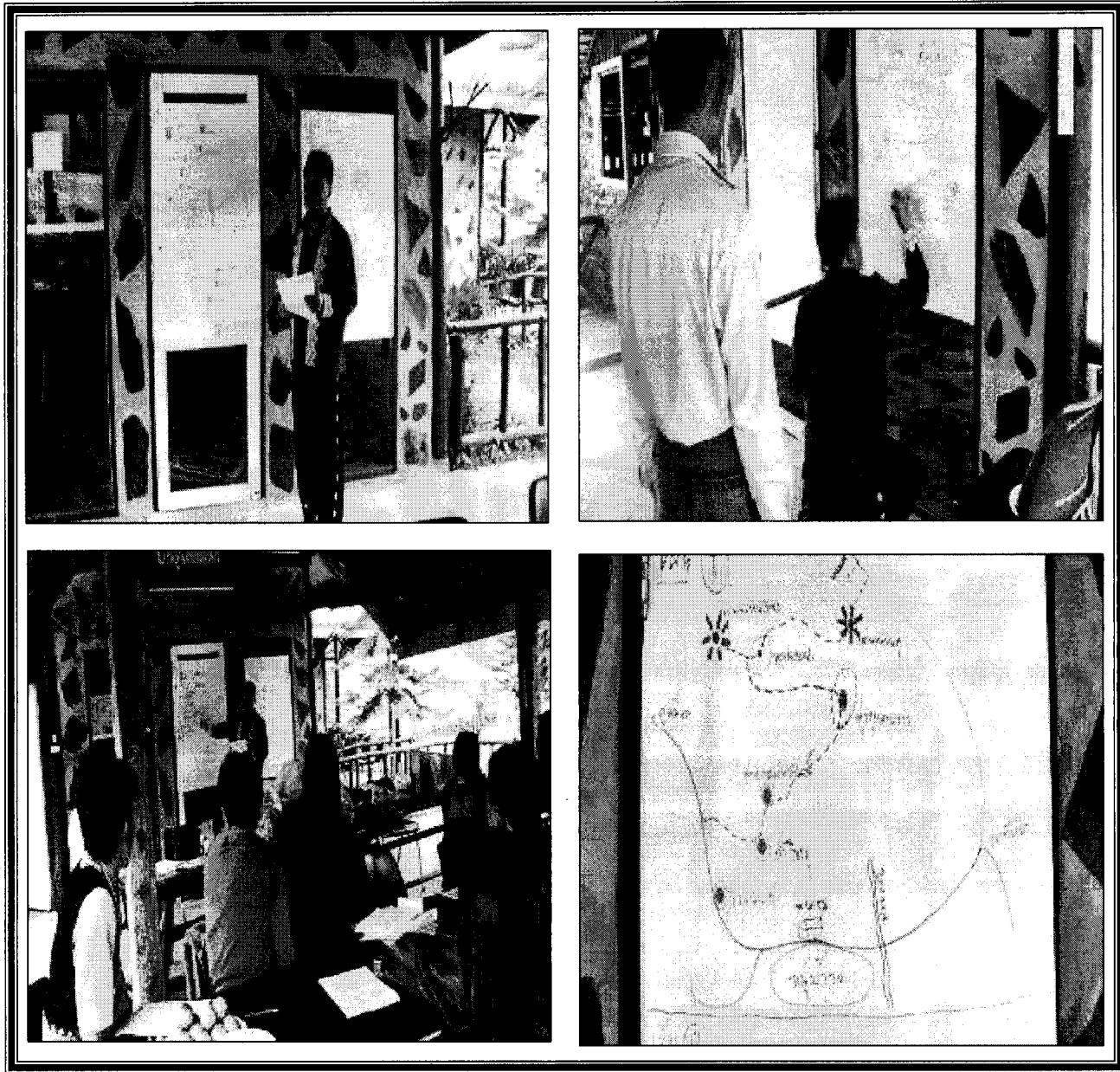
ผู้วิจัยและแกนนำชุมชนร่วมสำรวจและประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านร่องกล้า
อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

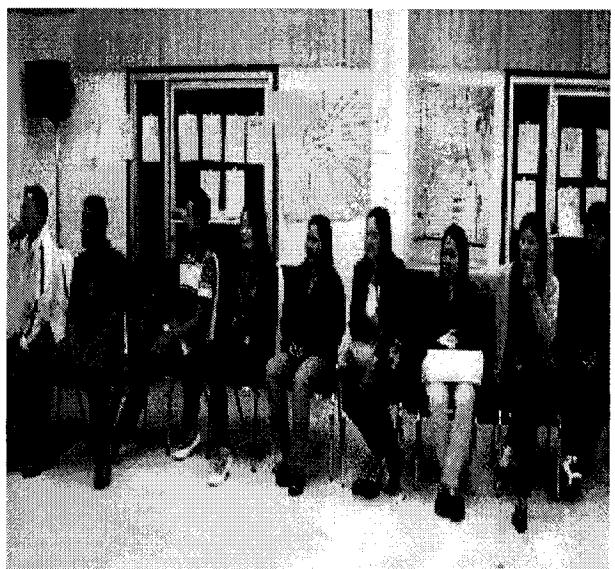
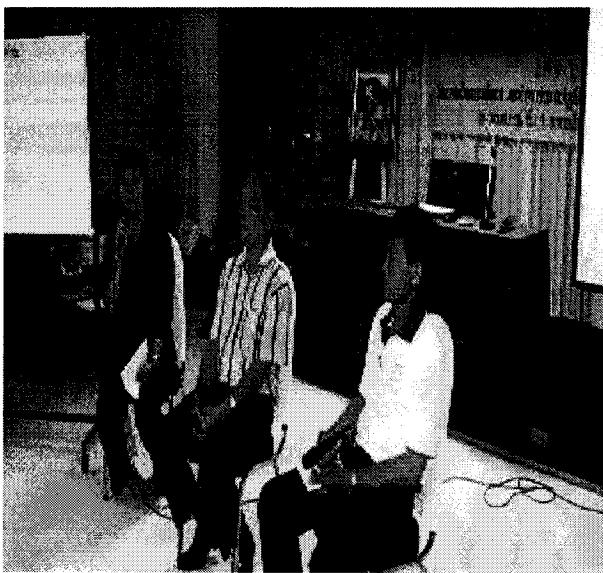
แกนนำชุมชนร่วมประชุมหารือเพื่อจัดทำแผนที่ชุมชน

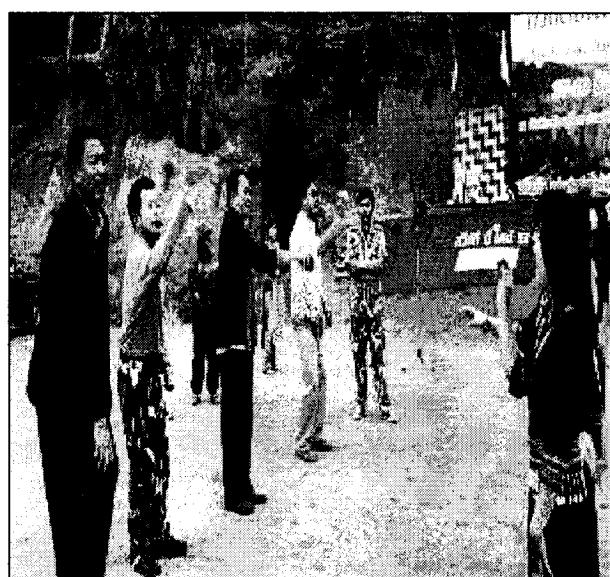
แผนที่ชุมชนบ้านร่องกล้า ดำเนินเสนอแผนที่ชุมชน

แกนนำชุมชนนำเสนอศักยภาพพื้นที่โดยมีแกนนำชุมชนอื่นร่วมวิพากษ์

กิจกรรมลงพื้นที่สังเกตการณ์ประเพณีใหม่รัง และการให้ความร่วมมือของภาคีในชุมชน

กิจกรรมสำรวจเส้นทางท่องเที่ยว สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนอาจารย์
และนักศึกษา Social Lab ณ ชุมชนบ้านร่องกล้า

เวทีสร้างความตระหนัก และประสานสัมพันธ์กับภาคีที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนฯ
ณ อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า วันที่ 1 พฤษภาคม 2553

